

ՊԱՅՔԱՐ ԱՏԵԼՈՒԹՅԱՆ ԽՈՍՔԻ ԴԵՄ

Translation co-funded
by the European Union

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

ՊԱՅՔԱՐ ԱՏԵԼՈՒԹՅԱՆ ԽՈՍՔԻ ԴԵՄ

Ֆրանսերեն հրատարակություն.
La lutte contre le discours de la haine

Սույն փաստաթղթի հատվածների վերարտադրումը (մինչև 500 բառ) թույլատրվում է՝ բացառությամբ առևտրային նպատակների՝ քանի դեռ պահպանվում է տեքստի ամբողջականությունը, հատվածը չի օգտագործվում համատեքստից դուրս, չի տրամադրում թերի տեղեկատվություն կամ այլ կերպ չի մոլորեցնում ընթերցողին տեքստի բնույթի, շրջանակի կամ բովանդակության վերաբերյալ: Տեքստի աղբյուրը միշտ պետք է ճանաչվի հետևյալ կերպ՝ «©Եվրոպայի խորհուրդ, հրատարակության տարեթիվը»:

Սույն փաստաթղթի թարգմանությունն իրականացվել է «Արդարադատության մատչելիության խթանում Արևելյան գործընկերության երկրներում խտրականության, ատելության հիմքով հանցագործությունների և ատելության խոսքի գոհերի համար՝ արտադատական կարգով փոխհատուցման մեխանիզմների միջոցով» տարածաշրջանին ծրագրի շրջանակում, որը ֆինանսավորվում է Եվրոպական միության և Եվրոպայի խորհրդի համատեղ «Գործընկերություն հանուն լավ կառավարման II» (2019-2022) ծրագրային ձևաչափի շրջանակներում և իրականացվում էվրոպայի խորհրդի կողմից: Սույն փաստաթղթում արտահայտված տեսակետները որևէ կերպ չեն արտացոլում Եվրոպական միության պաշտոնական դիրքորոշումը:

Սույն փաստաթղթի ամբողջական կամ մասնակի վերարտադրմանը կամ թարգմանությանը վերաբերող բոլոր հարցերը պետք է հասցեագրվեն Չաղորդակցության և կապի հարցերով տնօրինությանը (F-67075 Strasbourg Cedex կամ publishing@coe.int):

Կազմ և էջադրում՝
Փաստաթղթերի և Չրապարակումների տպագրության բաժին (ՓՉՏԲ), Եվրոպայի խորհուրդ
Լուսանկար՝ Shutterstock

Սույն հրապարակումը տպագրական և քերականական սխալներն ուղղելու նպատակով ՓՉՏԲ խմբագրական բաժնի կողմից չի սրբագրվել:

© Եվրոպայի խորհուրդ, նոյեմբեր 2022թ
Տպագրվել է Եվրոպայի խորհրդում

Բովանդակություն

ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐԻ ԿՈՄԻՏԵԻ CM/REC(2022)16	4
Նախաբան	4
CM/Rec(2022)16 հանձնարարականի հավելված	7
Ատելության խոսքի դեմ պայքարի համապարփակ մոտեցման սկզբունքներ և ուղեցույցներ	7
ԲԱՑԱՏՐԱԿԱՆ ՀՈՒՆԱԳԻՐ	19
Ներառություն	19
1. Շրջանակը, սահմանումը և մոտեցումը	23
2. Օրենսդրական դաշտ	30
Քրեական իրավունք	33
Քաղաքացիական և վարչական իրավունք	37
Առցանց ատելության խոսքի մասին օրենսդրություն	40
3. Առաջարկություններ՝ ուղղված առանցքային դերակատարներին	48
Հանրային պաշտոնյաներ, ընտրված մարմիններ և քաղաքական կուսակցություններ	49
Ինտերնետային միջնորդներ	50
Մեդիա	57
Քաղաքացիական հասարակության կազմակերպություններ	59
4. Իրազեկման բարձրացում, կրթություն, վերապատրաստում և հակադարձող և այլընտրանքային խոսքի օգտագործում	60
5. Աջակցություն ատելության խոսքի թիրախ դարձածներին	66
6. Ատելության խոսքի մոնիտորինգ և վերլուծություն	70
7. Ներպետական համակարգում և միջազգային համագործակցություն	72

Նախարարների կոմիտեի CM/Rec(2022)16¹

հանձնարարական անդամ պետություններին՝ ատելության խոսքի դեմ պայքարի վերաբերյալ

(Ընդունվել է Նախարարների կոմիտեի կողմից 2022 թվականի մայիսի 20-ին Նախարարների կոմիտեի 132-րդ նստաշրջանում)

ՆԱԽԱԲԱՆ

Նախարարների կոմիտեն, Եվրոպայի խորհրդի կանոնադրության 15.բ հոդվածի համաձայն, Նկատի ունենալով, որ Եվրոպայի խորհրդի անդամ պետությունները պարտավորվել են երաշխավորել Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայով (ETS No. 5, «Կոնվենցիա») ամրագրված իրավունքներն ու ազատությունները իրենց իրավասության ներքո գտնվող յուրաքանչյուր անձի, և որ մարդու իրավունքներն ու ազատությունները համընդհանուր են, անբաժանելի, փոխկապակցված և փոխկախված, և պաշտպանվում են թե՛ անցանց, և թե՛ առցանց.

Ընդգծելով, որ ատելության խոսքի կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի քաղաքականության և օրենսդրության նախապատրաստումը և իրականացումը պահանջում են անձնական և ընտանեկան կյանքը հարգելու իրավունքի (Կոնվենցիայի 8-րդ հոդված), խոսքի ազատության իրավունքի (Կոնվենցիայի 10-րդ հոդված) և Կոնվենցիայի պաշտպանված իրավունքների առումով խտրակա-նությունից զերծ լինելու իրավունքի (Կոնվենցիայի 14-րդ հոդված) ամբողջական հավասարակշ-ռում.

Ընդգծելով, որ ատելության խոսքի արդյունավետ կանխարգելման և դրա դեմ պայքարելու համար անչափ կարևոր է բացահայտել և հասկանալ դրա հիմնապատճառները և ավելի լայն հասարակական ենթատեքստը, ինչպես նաև դրա տարբեր արտահայտություններն ու ազդեցությունները թիրախավորված անձանց վրա.

Նկատի ունենալով, որ ատելության խոսքը խոր արմատներ ունեցող, բարդ և բազմաչափ երևույթ է, որը դրսևորվում է բազմաթիվ վտանգավոր ձևերով և կարող է շատ արագ և լայնորեն տարածվել համացանցի միջոցով, և որ ատելության խոսքի առցանց հասանելիությունը խորացնում է դրա ազդեցությունը, ներառյալ անցանց համատեքստում.

Գիտակցելով, որ ատելության խոսքը բացասաբար է անդրադառնում անհատների, խմբերի և հասարակությունների վրա տարբեր ձևերով և խստության տարբեր աստիճաններով, ներառյալ՝ վախ

1. Նախարարների տեղակալների հանդիպումների կանոնակարգի 10.2գ-րդ հոդվածի համաձայն՝ Բուլղարիայի Հանրապետությունը վերապահում է իր կառավարության իրավունքը՝ հետևելու կամ չհետևելու Հանձնարարականի I գլխին՝ «Ծավալը, սահմանումը և մոտեցումը»: Սահմանադրական դատարանի թիվ 13/2018 որոշումանը համապատասխան «գենդերային ինքնություն» եզրը Բուլղարիայի Հանրապետության իրավակարգի հետ անհամատեղելի է:

սերմանելով և նվաստացում պատճառելով նրանց, ում թիրախում է, և կաշկանդող ազդեցություն ունենալով հանրային քննարկումներին մասնակցելու վրա, ինչը վնասակար է ժողովրդավարությանը.

Տեղյակ լինելով, որ անհատներն ու խմբերը կարող են ատելության խոսքի թիրախ դառնալ տարբեր հիմքերով կամ հիմքերի համակցությամբ, և ընդունելով, որ այդ անձինք և խմբերը հատուկ պաշտպանության կարիք ունեն՝ չվնասելով այլ անձանց կամ խմբերի իրավունքները.

Հաշվի առնելով, որ ատելության խոսքը միջամտում և հաճախ խախտում է անձնական կյանքը հարգելու իրավունքը և խտրականության չենթարկվելու իրավունքը, որոնք էական են ատելության խոսքի թիրախում գտնվողների մարդկային արժանապատվությունը պաշտպանելու և հանրային քննարկումներից չբացառելու համար.

Վերստին հաստատելով իր խորը հավատարմությունը արտահայտվելու ազատության իրավունքի պաշտպանությանը, որը ժողովրդավարական և բազմակարծական հասարակության հենասյուններից մեկն է, ինչպես երաշխավորված է Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածով, որը պաշտպանում է կարծիք ունենալու և տեղեկատվություն ու գաղափարներ ստանալու և տարածելու ազատությունը՝ առանց պետական իշխանությունների միջամտության և անկախ սահմաններից.

Ընդգծելով, որ խոսքի ազատությունը կիրառելի է ոչ միայն այն տեղեկատվության կամ գաղափարների նկատմամբ, որոնք բարենպաստ են ընդունվում կամ դիտվում են որպես ոչ վիրավորական կամ անտարբերության առարկա, այլ նաև նրանց, որոնք վիրավորում, ցնցում կամ անհանգստացնում են պետությանը կամ բնակչության որևէ հատվածին.

Հիշեցնելով, որ խոսքի ազատության իրավունքի օգտագործումն կրում է պարտականություններ և պատասխանատվություն, և որ այդ իրավունքի ցանկացած սահմանափակում պետք է խստորեն համապատասխանի Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի 2-րդ կետին, հետևաբար, մեկնաբանվի նեղ իմաստով և համապատասխանի օրինականության, անհրաժեշտության և օրինական նպատակների համաչափության պահանջներին.

Ընդունելով, որ Կոնվենցիայով ամրագրված իրավունքներից և ազատություններից որևէ մեկի վերացմանն ուղղված արտահայտությունները Կոնվենցիայի՝ իրավունքների չարաշահումն արգելող 17-րդ հոդվածի համաձայն չեն օգտվում դրա պաշտպանությունից:

Տեղյակ լինելով, որ ատելության խոսքը տարբեր կերպ է սահմանվում և հասկացվում ներպետական, եվրոպական և միջազգային մակարդակներում և որ կարևոր է ձևավորել այս երևույթի գաղափարի, բնույթի և հետևանքների ընդհանուր պատկերացում և մշակել դրա դեմ պայքարի համար առավել արդյունավետ քաղաքականություն և ռազմավարություն.

Նկատի ունենալով, որ ատելության խոսքի դեմ պայքարի միջոցները պետք է լինեն տեղին և համաչափ դրա արտահայտման ծանրության աստիճանին. ատելության խոսքի որոշ արտահայտություններ պահանջում են քրեական օրենսդրության, մինչդեռ մյուսները քաղաքացիական կամ վարչական իրավունքի արձագանք, կամ դրանց դեմ պետք է պայքարել ոչ իրավական բնույթի միջոցներով, ինչպիսիք են կրթությունը և իրազեկումը կամ տարբեր մոտեցումների և միջոցների համակցումը.

Ընդգծելով, որ հիմնարար ազատությունների արդյունավետ կիրառումն ապահովելու և մարդու իրավունքների խախտումները կանխելու իրենց դրական պարտավորության լույսի ներքո անդամ պետությունները պետք է անդրադառնան ատելության խոսքին և ապահովեն անվտանգ և ընձեռող միջավայր հանրային քննարկումների և հաղորդակցության համար, այդ թվում, երբ դրանք տեղի են ունենում հարթակներում կամ մասնավոր դերակատարների այլ ծառայությունների միջոցով.

Ընդունելով, որ Կոնվենցիայով օրինականորեն սահմանափակելու համար բավարար ծանրության աստիճան չունեցող վիրավորական կամ վնասակար արտահայտություններին պետք է անդրադառնալ ոչ իրավական բնույթի միջոցներով:

Ընդգծելով լրատվամիջոցների, լրագրողների և հանրային վերահսկողության այլ միջոցների վճռորոշ դերը ժողովրդավարական հասարակություններում, և այն փաստը, որ նրանք կարող են կարևոր ներդրում ունենալ ատելության խոսքի դեմ պայքարում՝ բացահայտելով, ազդարարելով, քննադատելով և դատապարտելով ատելության խոսքը, ինչպես նաև ուղիներ և հարթակներ տրամադրելով ատելության խոսքին հակադարձելու և ավելի լայնորեն նպաստելով բազմակարծությանն ու հասարակության համախմբման համար:

Տեղյակ լինելով, որ ինտերնետային միջնորդները կարող են նպաստել հանրային քննարկումներին, մասնավորապես նրանց կողմից տրամադրվող թվային գործիքների և ծառայությունների միջոցով, միևնույն ժամանակ ընդգծելով, որ այդ գործիքներն ու ծառայությունները կարող են օգտագործվել ատելության խոսքի մտահոգիչ ծավալները արագ և լայնորեն տարածելու համար, և ընդգծելով, որ ինտերնետային միջնորդները պետք է ապահովեն, որ իրենց գործունեությունը չունենա կամ չնպաստի մարդու իրավունքների վրա առցանց բացասական ազդեցությանը, և անդրադառնա նման ազդեցություններին, երբ դրանք տեղի են ունենում:

Ընդունելով, որ առցանց ատելության խոսքի կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի օրենսդրական և քաղաքական միջոցները պետք է պարբերաբար վերանայվեն՝ հաշվի առնելու տեխնոլոգիաների և առցանց ծառայությունների արագ զարգացումը և, ավելի լայնորեն՝ թվային տեխնոլոգիաները և դրանց ազդեցությունը տեղեկատվական և հաղորդակցական հոսքերի վրա ժամանակակից ժողովրդավարական հասարակություններում, և ընդունելով, որ այդ վերանայումները պետք է հաշվի առնեն որոշ ինտերնետային միջնորդների գերակայությունը, որոշ թվային հարթակների և դրանց օգտատերերի միջև իշխանության անհամաչափությունը և այդ դինամիկայի ազդեցությունը ժողովրդավարական պետություններում:

Եզրակացնելով վերը նշված նկատառումների հիման վրա, որ անհրաժեշտ է համապարփակ մոտեցում՝ արդյունավետ կերպով կանխելու և ատելության խոսքի դեմ անցանց և առցանց պայքարելու համար, որը ներառում է համահունչ ռազմավարություն և իրավական և ոչ իրավական միջոցների լայն շրջանակ, որոնք պատշաճ կերպով հաշվի են առնում կոնկրետ իրավիճակները և ավելի լայն համատեքստերը:

Արժևորելով բազմաթիվ շահագրգիռ կողմերի համագործակցության կարևորությունը, պետական հաստատությունների և մասնավոր և ոչ կառավարական շահագրգիռ կողմերի առանցքային դերը ատելության խոսքի կանխարգելման, դրա դեմ պայքարի միջոցներ հայտնաբերելու և իրականացնելու, ներառականության մշակույթը խթանելու և ատելության խոսքի թիրախում գտնվողներին իրենց իրավունքները պաշտպանելու գործում:

Եվրոպայի խորհրդի գործող պայմանագրերի և չափանիշների սահմանման այլ համապատասխան փաստաթղթերի համաձայն հիմնվելով Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի համապատասխան նախադեպային իրավունքի և Եվրոպայի խորհրդի մոնիտորինգային մարմինների եզրակացությունների և առաջարկությունների վրա, մասնավորապես՝ անդամ պետություններին «ատելության խոսքի մասին» Նախարարների կոմիտեի Rec(97)20 հանձնարարականի, ԶԼՄ-ների և հանդուրժողականության մշակույթի մասին անդամ պետությունների Նախարարների կոմիտեի Rec(97)21 հանձնարարականի և Ռասիզմի և անհանդուրժողականության դեմ Եվրոպական հանձնաժողովի Ատելության խոսքի դեմ պայքարի վերաբերյալ ընդհանուր քաղաքականության թիվ 15 հանձնարարականի, և գիտակցելով մարդու իրավունքների ավելի լայն միջազգային և եվրոպական չափանիշները:

Նպատակ ունենալով ուղղորդել բոլոր նրանց, ովքեր բախվում են ատելության խոսքի կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի բարդ խնդրի հետ, ներառյալ առցանց միջավայրում,

Առաջարկում է անդամ պետությունների կառավարություններին.

1. ձեռնարկել բոլոր անհրաժեշտ միջոցները սույն հանձնարարականին կից սկզբունքների և ուղեցույցների արագ և լիարժեք իրականացումն ապահովելու համար.
2. ձեռնարկել համապատասխան միջոցներ՝ խրախուսելու և աջակցելու մարդու իրավունքների ազգային կառույցներին, իրավահավասարության մարմիններին, քաղաքացիական հասարակության կազմակերպություններին, լրատվամիջոցներին, ինտերնետային միջնորդներին և այլ շահագրգիռ կողմերին՝ ընդունելու այն միջոցները, որոնք նրանց համար նախատեսված են սույն հանձնարարականին կից սկզբունքներում և ուղեցույցներում.
3. պաշտպանել մարդու իրավունքները և հիմնարար ազատությունները թվային միջավայրում, այդ թվում՝ համագործակցելով ինտերնետային միջնորդների հետ՝ համաձայն Ինտերնետ միջնորդների դերերի և պարտականությունների վերաբերյալ CM/Rec(2018)2 հանձնարարականի և Եվրոպայի խորհրդի այլ կիրառելի չափանիշների.
4. նպաստել սույն հանձնարարականի նպատակներին ներպետական, եվրոպական և միջազգային մակարդակներում և ներգրավվել բոլոր շահագրգիռ կողմերի հետ երկխոսության և համագործակցության՝ այդ նպատակներին հասնելու համար.
5. ապահովել, որ այս հանձնարարականը թարգմանվի պետական, տարածքային և փոքրամասնությունների լեզուներով և հնարավորինս լայնորեն և բոլոր մատչելի միջոցներով տարածվի իրավասու մարմինների և շահագրգիռ կողմերի միջև.
6. պարբերաբար անդրադառնալ սույն հանձնարարականի կատարման կարգավիճակին՝ դրա ազդեցությունը բարձրացնելու նպատակով, և Նախարարների կոմիտեին տեղեկացնել անդամ պետությունների և այլ շահագրգիռ կողմերի ձեռնարկած միջոցների, ձեռք բերված առաջընթացի և դեռևս պահպանվող թերությունների մասին:

CM/REC(2022)16 ՀԱՆՁՆԱՐԱՐԱԿԱՆԻ ՀԱՎԵԼՎԱԾ

Ատելության խոսքի դեմ պայքարի համապարփակ մոտեցման սկզբունքներ և ուղեցույցներ

1. Շրջանակը, սահմանումը և մոտեցումը

1. Ստորև ներկայացվող սկզբունքների և ուղեցույցների նպատակն է օգնել անդամ պետություններին և այլ համապատասխան շահագրգիռ կողմերին ատելության խոսքի համապարփակ կանխարգելման և դրա դեմ պայքարում, ներառյալ առցանց միջավայրում՝ մարդու իրավունքների, ժողովրդավարության և օրենքի գերակայության շրջանակներում ատելության խոսքից արդյունավետ պաշտպանություն ապահովելու նպատակով:

2. Սույն հանձնարարականի նպատակների համար ատելության խոսք հասկացվում է որպես արտահայտման բոլոր տեսակները, որոնք հրահրում, խթանում, տարածում կամ արդարացնում են բռնություն, ատելություն կամ խտրականություն անձի կամ անձանց խմբի նկատմամբ, կամ որոնք նսեմացնում են նրանց՝ իրենց իրական կամ վերագրվող անձնական հատկանիշների կամ կարգա-

վիճակի պատճառով, ինչպիսիք են «ռասան»,² մաշկի գույնը, լեզուն, կրոնը, ազգությունը, ազգային կամ էթնիկական ծագումը, տարիքը, հաշմանդամությունը, սեռը, գենդերային ինքնությունը և սեռական կողմնորոշումը:

3. Քանի որ ատելության խոսքն ընդգրկում է ատելության արտահայտությունների մի շարք, որոնք տարբերվում են իրենց ծանրությամբ, դրանց պատճառած վնասով և տարբեր համատեքստերում որոշակի խմբերի անդամների վրա դրանց ազդեցությամբ, անդամ պետությունները պետք է ապահովեն մի շարք պատշաճ չափորոշված միջոցներ՝ ատելության խոսքն արդյունավետորեն կանխելու և դրա դեմ պայքարելու համար: Նման համապարփակ մոտեցումը պետք է լիովին համահունչ լինի Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի և Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի (այսուհետ՝ Դատարան) համապատասխան նախադեպային իրավունքին և տարբերակի:

- ▶ 1. քրեական օրենսդրությամբ արգելված ատելության խոսքը և ii. ատելության խոսք, որը չի հասնում քրեական պատասխանատվության համար պահանջվող ծանրության մակարդակին, սակայն, այնուամենայնիվ, ենթակա է քաղաքացիական կամ վարչական պատասխանատվության և
- ▶ 2. վիրավորական կամ վնասակար արտահայտությունների տեսակները, որոնք բավականաչափ ծանր չեն, որպեսզի իրավաչափորեն սահմանափակվեն Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայով, սակայն, այնուամենայնիվ, պահանջում են այլընտրանքային արձագանքներ, ինչպես ներկայացված է ստորև, ներառյալ հակախոսություն և այլ հակաքայլեր: միջմշակութային երկխոսության և փոխըմբռնման խթանման միջոցներ, այդ թվում՝ լրատվամիջոցների և սոցիալական լրատվամիջոցների միջոցով և համապատասխան կրթական, տեղեկատվության փոխանակման և իրազեկության բարձրացման միջոցառումներ:

4. Ատելության խոսքի խստությունը գնահատելիս և որոշելով, թե պատասխանատվության որ տեսակը, եթե այդպիսինը կա, պետք է վերագրվի որևէ կոնկրետ արտահայտության, անդամ պետությունների իշխանությունները և այլ շահագրգիռ կողմերը, հետևելով Դատարանի համապատասխան նախադեպային իրավունքով նախատեսված ուղեցույցին, հաշվի են առնում հետևյալ գործոնները և դրանց փոխազդեցությունը. արտահայտության բովանդակությունը, արտահայտման պահին քաղաքական և սոցիալական համատեքստը, բանախոսի մտադրությունը, բանախոսի դերն ու կարգավիճակը հասարակության մեջ, այն, թե ինչպես է արտահայտությունը տարածվում կամ ընդլայնվում, արտահայտության՝ վնասակար հետևանքների հանգեցնելու ներուժը, ներառյալ նման հետևանքների անխուսափելիությունը, լսարանի բնույթն ու չափը, թիրախային խմբի առանձնահատկությունները:

5. Ատելության խոսքի կանխարգելման և դրա դեմ պայքարելու համար անդամ պետությունները պետք է համապարփակ մոտեցում ցուցաբերեն, մշակեն և իրականացնեն լայն քաղաքականություն, օրենսդրություն, ռազմավարություն կամ գործողությունների ծրագրեր, հատկացնեն համապատասխան ռեսուրսներ դրանց իրականացման համար և ներգրավեն սույն հավելվածի 3-րդ բաժնում նշված տարբեր շահագրգիռ կողմերին:

6. Ատելության խոսքի դեմ նման քաղաքականություն, օրենսդրություն, ռազմավարություն կամ գործողությունների ծրագրեր պատրաստելիս և իրականացնելիս անդամ պետությունները պետք է պատշաճ ուշադրություն դարձնեն հետևյալի կարևորությանը.

² Քանի որ բոլոր մարդիկ պատկանում են նույն կենսատեսակին, նախարարների կոմիտեն, ինչպես և Ռասիզմի և անհանդուրժողականության դեմ եվրոպական հանձնաժողովը (ECRI), մերժում է տարբեր «ռասանների» գոյության վրա հիմնված տեսությունները: Այդուհանդերձ, այս փաստաթղթում օգտագործվում է «ռասա» եզրույթը՝ ապահովելու համար, որ այն անձինք, ովքեր համընդհանուր և սխալմամբ ընկալվում են որպես «այլ ռասայի պատկանող», չեն բացառվում ատելության խոսքի կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի օրենսդրությամբ նախատեսված պաշտպանությունից և այդ ուղղությամբ իրականացվող քաղաքականության շրջանակից:

- ▶ պարզաբանեն, թե արտահայտման որ տեսակներն են դուրս մնալու արտահայտման ազատության պաշտպանության շրջանակից.
- ▶ որդեգրեն սկզբունքային, մարդու իրավունքների վրա հիմնված մոտեցում, որը հաշվի է առնում տարբեր լրատվամիջոցների և թվային տեխնոլոգիաների առանձնահատկությունները և դրանց միջոցով տարածվող ատելության խոսքի հնարավոր ազդեցությունը թիրախավորված անձանց և խմբերի վրա.
- ▶ ատելության խոսքի բազմաչափ բնույթից ելնելով կիրառեն համաձայնեցված և համագործակցային բազմակողմանի մոտեցում.
- ▶ ապահովեն, որ բոլոր համապատասխան շահագրգիռ կողմերը տեղյակ լինեն ատելության խոսքի կուտակային հետևանքների մասին և զգայուն լինեն դրանց նկատմամբ, որը հիմնված է բազմակողմանի մոտեցման վրա, այդ թվում հաշվի առնելով տարիքային և գենդերազգայուն մոտեցման անհրաժեշտությունը. և
- ▶ ակտիվորեն կապ հաստատեն ատելության խոսքի թիրախում գտնվող անձանց հետ և ներառեն նրանց տեսակետները օրենքներում, քաղաքականություններում և ատելության խոսքի այլ արձագանքներում:

2. Օրենսդրական դաշտ

7. Անցանց և առցանց միջավայրում ատելության խոսքի կանխարգելման և դրա դեմ պայքարելու համար անդամ պետությունները պետք է ապահովեն համապարփակ և արդյունավետ իրավական դաշտի առկայությունը, որը բաղկացած է քաղաքացիական, վարչական և քրեական իրավունքի համապատասխան չափորոշված դրույթներից: Քրեական իրավունքը կիրառվում է միայն որպես ծայրահեղ միջոց և ատելության ամենալուրջ դրսևորումների դեպքում:

8. Այնքանով, որքանով այդ իրավական դաշտը թույլ է տալիս սահմանափակումներ դնել խոսքի ազատության իրավունքի իրականացման վրա, անդամ պետությունները պետք է ապահովեն, որ օրենսդրությունը լիովին համապատասխանի Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի և 10-րդ հոդվածի 2-րդ կետի պահանջներին և Դատարանի համապատասխան նախադեպային իրավունքին, և որ այն թույլ տա դատական և այլ մարմիններին կիրառել այն՝ համաձայն այդ պահանջների, այդ թվում՝ մատչելիության, կանխատեսելիության և օրենքի ճշգրտության, և հաշվի առնել սույն հանձնարարականի 4-րդ կետում նշված ատելության խոսքի ծանրության գնահատման գործոնները:

9. Անդամ պետությունները պետք է գործուն իրավական և գործնական երաշխիքներ սահմանեն ատելության խոսքի մասին օրենսդրության ցանկացած անօրինական օգտագործման կամ չարաշահման դեմ, մասնավորապես հանրային քննարկումները խոչընդոտելու և քննադատական ձայները, քաղաքական հակառակորդներին կամ փոքրամասնություններին պատկանող անձանց լռեցնելու նպատակով:

10. Անդամ պետությունները պետք է իրավագործեն ատելության խոսքի դեմ պայքարում օրինական շահեր հետապնդող իրավահավասարության մարմիններին, մարդու իրավունքների ազգային կառույցներին և քաղաքացիական հասարակության կազմակերպություններին, որպեսզի օգնեն և ներկայացնեն ատելության խոսքի թիրախավորվածներին դատական գործընթացներում և դատական հայցեր հարուցեն ատելության խոսքի հիմքով, այդ թվում՝ որտեղ կիրառելի է, իրենց անունից:

Քրեական իրավունք

13. Անդամ պետությունները պետք է հստակեցնեն և իրենց ներպետական քրեական օրենսդրության մեջ հստակ սահմանեն, թե ատելության խոսքի որ արտահայտությունները են ենթակա քրեական պատասխանատվության, այդ թվում՝

- ▶ ցեղասպանություն, մարդկության դեմ հանցագործություն կամ պատերազմական հանցագործություններ կատարելու հրապարակային կոչեր.
- ▶ ատելության, բռնության կամ խտրականության հրապարակային հրահրում.
- ▶ ռասիստական, այլատյաց, սեքսիստական և ԼԳԲՏԻ-ատյաց սպառնալիքներ.
- ▶ ռասիստական, այլատյաց, սեքսիստական և ԼԳԲՏԻ-ատյաց հրապարակային վիրավորանքներ այնպիսի պայմաններով, ինչպիսիք են համակարգչային համակարգերի միջոցով կատարված ռասիստական և այլատյաց բնույթի գործողությունների քրեականացման վերաբերյալ Կիբերհանցագործության մասին կոնվենցիայի լրացուցիչ արձանագրությունում հատուկ առցանց վիրավորանքների համար նախատեսված պայմանները (ETS No. 189).
- ▶ ցեղասպանության, մարդկության դեմ հանցագործությունների կամ պատերազմական հանցագործությունների հրապարակային ժխտում, նսեմացում և արդարացում. և
- ▶ ատելության խոսքի նման արտահայտություններ պարունակող («ա»-ից «ե» կետերում նշված) նյութի միտումնավոր տարածում, ներառյալ ռասայական գերազանցության կամ ատելության վրա հիմնված գաղափարներ:

12. Անդամ պետությունները պետք է ապահովեն, որ արդյունավետ հետաքննություններ իրականացվեն այն դեպքերում, երբ առկա են հիմնավոր կասկածներ, որ տեղի է ունեցել ատելության հրահրման գործողություն, որը պատժվում է քրեական օրենքով:

Քաղաքացիական և վարչական իրավունք

13. Անդամ պետությունները պետք է ապահովեն ատելության խոսքից արդյունավետ իրավական պաշտպանությունն իրենց քաղաքացիական և վարչական օրենսդրությամբ, մասնավորապես՝ վնասների դիմաց քաղաքացիական պատասխանատվություն սահմանող օրենքներով, խտրականության դեմ պայքարի մասին օրենքով և վարչական իրավախախտումների մասին օրենքով:

14. Անդամ պետությունները պետք է ապահովեն, որ հակախտրականության մասին իրենց օրենսդրությունը կիրառվի քրեական, քաղաքացիական կամ վարչական օրենսդրությամբ արգելված ատելության խոսքի բոլոր դրսևորումների նկատմամբ:

15. Անդամ պետությունները պետք է ապահովեն, որ պետական մարմիններից կամ հաստատություններից օրենքով պահանջվի ակտիվորեն կանխել և պայքարել ատելության խոսքի և դրա տարածման դեմ, ինչպես նաև խթանել հանդուրժողական և ներառական խոսքի օգտագործումը:

Առցանց ատելության խոսքի մասին օրենսդրություն

16. Անդամ պետությունները պետք է ապահովեն, որ ատելության խոսքին վերաբերող իրենց օրենսդրությունը կարգավորի ինչպես անցանց, այնպես էլ առցանց ատելության խոսքը և պարունակի հստակ և կանխատեսելի դրույթներ առցանց ատելության խոսքի արագ և արդյունավետ հեռացման համար, եթե տվյալ խոսքն արգելված է է քրեական, քաղաքացիական կամ վարչական օրենսդրությամբ:

17. Անդամ պետությունները պետք է սահմանեն և ուրվագծեն՝ համաձայն ինտերնետ միջնորդնե-

րի դերերի և պարտականությունների վերաբերյալ անդամ պետություններին ուղղված Նախարարների կոմիտեի CM/Rec(2018)2 հանձնարարականի, պետական և ոչ պետական դերակատարների պարտականություններն ու պարտավորությունները առցանց ատելության խոսքի դեմ պայքարի վերաբերյալ: Անդամ պետությունները պետք է նաև ստեղծեն հստակ կանոններ և ընթացակարգեր արդյունավետ համագործակցության համար այդ դերակատարների հետ և նրանց միջև՝ քրեական, քաղաքացիական կամ վարչական օրենսդրությամբ արգելված առցանց ատելության խոսքի գնահատման և հետաքննության վերաբերյալ:

18. Անդամ պետությունները պետք է պահանջեն իրենց իրավասության շրջանակում գործող ինտերնետային միջնորդներից հարգել մարդու իրավունքները, ներառյալ ատելության խոսքի մասին օրենսդրությունը, կիրառել մարդու իրավունքների պատշաճ ջանասիրության սկզբունքները իրենց գործունեության և քաղաքականության ողջ ընթացքում, և ատելության խոսքի դեմ պայքարելու միջոցներ ձեռնարկել գործող օրենքներին և ընթացակարգերին համապատասխան:

19. Անդամ պետությունները պետք է ապահովեն առցանց ատելության խոսքի դեպքերի մասին պետական մարմիններին և մասնավոր անձանց, ներառյալ ինտերնետային միջնորդներին հաղորդման մեխանիզմներ, ինչպես նաև նման հաղորդումների առնչությամբ գործողությունների հստակ կանոններ:

20. Հեռացման ընթացակարգերը և պայմանները, ինչպես նաև համացանցային միջնորդների վրա դրված համապատասխան պարտականություններն ու պատասխանատվության կանոնները պետք է լինեն թափանցիկ, պարզ ու կանխատեսելի, և այդ ընթացակարգերը պետք է իրականացվեն օրենքով սահմանված կարգով: Նրանք արդյունավետ պաշտպանության իրավունք պետք է երաշխավորեն օգտատերերին՝ թափանցիկ վերահսկողության, արագ, մատչելի և արդարացի բողոքարկման մեխանիզմների միջոցով, որոնք ամբողջությամբ ենթակա լինեն անկախ դատական ստուգման:

21. Ինտերնետ միջնորդների պատասխանատվությունը կարգավորող օրենսդրական դաշտը մշակելիս, մեկնաբանելիս և կիրառելիս անդամ պետությունները՝ համաձայն ինտերնետ միջնորդների դերերի և պարտականությունների վերաբերյալ անդամ պետություններին ուղղված Նախարարների կոմիտեի CM/Rec(2018)2 հանձնարարականի, պետք է հաշվի առնեն ինտերնետ միջնորդների չափի, բնույթի, գործառնության և կազմակերպչական կառուցվածքի էական տարբերությունները՝ փոքր ինտերնետ միջնորդների վրա հնարավոր անհամաչափ ազդեցությունը կանխելու նպատակով:

22. Անդամ պետությունները պետք է օրենքով սահմանեն, որ ինտերնետային միջնորդները արդյունավետ միջոցներ են ձեռնարկում իրենց պարտականություններն ու պարտավորությունները կատարելու համար՝ հասանելի չդարձնելու կամ չտարածելու ատելության խոսքը, որն արգելված է քրեական, քաղաքացիական կամ վարչական օրենսդրությամբ: Այս պարտականությունը կատարելու համար կարևոր տարրերն են՝ ատելության խոսքի մասին հաղորդումների արագ մշակումը, նման ատելության խոսքի անհապաղ հեռացումը, գաղտնիության և տվյալների պաշտպանության պահանջների պահպանումը, քրեական օրենսդրությամբ արգելված ատելության խոսքի վերաբերյալ ապացույցների ապահովումը հանցավոր ատելության խոսքի դեպքերի մասին իշխանություններին իրազեկումը, իրավասու մարմնի կողմից տրված հրամանի հիման վրա իրավապահ մարմիններին հանցավոր ատելության խոսքին վերաբերող փաստերի փոխանցումը, հետագա գնահատում պահանջող ոչ պարզ և բարդ դեպքերի ուղղորդումը իրավասու ինքնակարգավորվող կամ համակարգավորող հաստատություններին կամ մարմիններին, ոչ պարզ և բարդ դեպքերի նկատմամբ ժամանակավոր միջոցներով՝ ինչպիսին են առաջնահերթության վերացումը կամ համատեքստայինացումը:

23. Անդամ պետությունները պետք է օրենքով սահմանեն, որ ինտերնետային միջնորդները և իշխանությունները շահագրգիռ անձանց և հաստատություններին ներկայացնեն ատելության խոսքն արգելափակելու, հեռացնելու կամ առաջնահերթությունը վերացնելու կամ այն չարգելափակելու, չհեռացնելու կամ առաջնահերթությունը չվերացնելու որոշման պատճառների կարճ և ճշգրիտ բացատրություն:

24. Անդամ պետությունները պետք է ունենան բաժանորդների տեղեկատվության բացահայտման համակարգ այն դեպքերի համար, երբ իրավասու մարմինները գնահատել են, որ առցանց ատելության խոսքը խախտում է օրենքը, իսկ հեղինակներն ու տարածողները իրավասու մարմիններին անհայտ են: Անդամ պետությունները պետք է ապահովեն, որ իրենց ինքնության վերաբերյալ առկա տեղեկատվության ցանկացած բացահայտումը համահունչ լինի մարդու իրավունքների եվրոպական և միջազգային օրենսդրությանը:

25. Անդամ պետությունները պետք է պարբերաբար հրապարակեն զեկույցներ, որոնք պարունակում են համապարփակ տեղեկատվություն և վիճակագրություն առցանց ատելության խոսքի, ներառյալ բովանդակության սահմանափակումների, ինչպես նաև պետական իշխանություններին՝ բովանդակությունը հեռացնելու վերաբերյալ հարթակներին ուղղված կարգադրումների, այն հիմքով, որ դա ատելության խոսք է, որը ենթակա է անձնական տվյալների պաշտպանության: Նաև, նրանք պետք է օրենքով հաստատեն, որ համապատասխան ինտերնետային միջնորդները պարտավոր են կանոնավոր կերպով պատրաստել և հրապարակել թափանցիկության հաշվետվություններ, որոնք ցույց են տալիս ատելության խոսքի դեպքերի և բովանդակության սահմանափակումների վերաբերյալ տարանջատված և համապարփակ տվյալներ:

26. Անդամ պետությունները պետք է ապահովեն, որ անկախ իշխանությունները, համագործակցելով ինտերնետային միջնորդների, քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունների և այլ շահագրգիռ կողմերի հետ, կանոնավոր կերպով գնահատեն և բարելավեն բովանդակության վերահսկման համակարգերը՝ առցանց ատելության խոսքի հայտնաբերումը, հաղորդումը և մշակումը բարելավելու նպատակով, միաժամանակ վերացնելով բովանդակության չհիմնավորված սահմանափակման պահանջները և համապատասխանության պատճառների անհիմն խստացումները:

27. Անդամ պետությունները պետք է ապահովեն, որ իրենց օրենսդրական դաշտը սահմանի իրավական պարտականություն առցանց գործող լրատվամիջոցների համար՝ չտարածել ատելության խոսք, որն արգելված է քրեական, քաղաքացիական կամ վարչական օրենսդրությամբ, որ այն նախատեսում է համապատասխան դրույթ՝ սահմանափակելու կամ թույլ չտալու ատելության խոսքի հասանելիությունը երրորդ անձանց մեկնաբանությունների բաժիններում կամ իրենց հարթակների համագործակցության վայրերում կամ իրենց հարթակներում համագործակցության վայրերում, և որ այն, ի վերջո, ենթարկի նման սահմանափակումները անկախ դատական ստուգման:

3. Առաջարկություններ՝ ուղղված առանցքային դերակատարներին

Հանրային պաշտոնյաներ, ընտրված մարմիններ և կուսակցություններ

28. Հանրային պաշտոնյաները, հատկապես նրանք, ովքեր ղեկավար պաշտոններ են զբաղեցնում, պետք է, հաշվի առնելով իրենց ազդեցիկ դիրքը, խուսափեն ատելության խոսքի մեջ ներգրավվելուց, ատելության խոսքը հավանությունություն տալուց կամ տարածելուց: Նրանց պետք է խրախուսել հրապարակայնորեն առաջ մղելու մարդու իրավունքների մշակույթը և խստորեն և անհապաղ դատապարտելու ատելության խոսքը՝ հարգելով արտահայտվելու և տեղեկատվության ազատությունը, ներառյալ քննադատությունն ու տեղեկատվությունը, որը կարող է վիրավորել, ցնցել կամ անհանգստացնել պետությանը կամ բնակչության որևէ հատվածին:

29. Խորհրդարանները, այլ ընտրված մարմինները և քաղաքական կուսակցությունները պետք է խրախուսվեն ատելության խոսքի դեմ պայքարի հատուկ քաղաքականություն մշակելու համար, մասնավորապես ընտրարշավների և ներկայացուցչական ժողովների քննարկումների համատեքստում: Այդ նպատակով նրանք պետք է ընդունեն վարքագծի կանոնագիրք, որը նախատեսում է ներքին բողոքների և պատժամիջոցների ընթացակարգ: Նրանք նաև պետք է խուսափեն ցանկացած արտահայտությունից, որը կարող է խրախուսել անհանդուրժողականությունը և բացահայտորեն դատապարտեն ատելության խոսքը:

Ինտերնետային միջնորդներ

30. Բոլոր կիրառելի օրենքներին հետևելու և մարդու իրավունքները հարգելու իրենց պարտականությունների շրջանակներում ինտերնետային միջնորդները պետք է հայտնաբերեն ատելության խոսքի արտահայտությունները, որոնք տարածվում են իրենց համակարգերով և գործեն դրանց նկատմամբ՝ իրենց կորպորատիվ պատասխանատվության շրջանակներում՝ մարդու իրավունքների և բիզնեսի վերաբերյալ CM/Rec(2016)3 հանձնարարականին և ինտերնետ միջնորդների դերերի և պարտականությունների վերաբերյալ CM/Rec(2018)2 հանձնարարականին համահունչ:

31. Ինտերնետային միջնորդները պետք է ապահովեն, որ մարդու իրավունքների վերաբերյալ օրենսդրությունը և չափորոշիչները առաջնորդեն ատելության խոսքի նկատմամբ բովանդակության վերահսկողության քաղաքականությունն ու գործելակերպը, հստակորեն նշեն դա իրենց ծառայության պայմաններում և ապահովեն առավելագույն հնարավոր թափանցիկություն այդ քաղաքականության, ներառյալ բովանդակության վերահսկողության մեխանիզմներն ու չափանիշները:

32. Ինտերնետային միջնորդները պետք է ուշադիր ստուգեն իրենց արձագանքը ատելության խոսք ճանաչված բովանդակությանը՝ ելևելով դրա ծանրությունից, ինչպես նշված է սույն հանձնարարականի 4-րդ կետում, և մշակեն ու կիրառեն բովանդակության հեռացման այլընտրանքներ ատելության խոսքի առավել նվազ ծանրության դեպքերում:

33. Ինտերնետային միջնորդները պետք է գործադրեն բոլոր անհրաժեշտ ջանքերը՝ ապահովելու, որ ավտոմատացման կամ արհեստական ինտելեկտի գործիքների օգտագործումը վերահսկվի մարդու կողմից, և որ բովանդակության վերահսկողությունը հաշվի առնի համապատասխան իրավական, տեղական, մշակութային, սոցիալ-քաղաքական և պատմական համատեքստերի առանձնահատկությունները: Առանձնահատկությունները հաշվի առնելու իրենց ջանքերում նրանք պետք է հաշվի առնեն բովանդակության վերահսկողության ապակենտրոնացման հնարավորությունը:

34. Ինտերնետային միջնորդները պետք է նշանակեն բավարար թվով բովանդակության մոդերատորներ և ապահովեն, որ նրանք անաչառ լինեն, ունենան համապատասխան փորձ, պարբերաբար վերապատրաստվեն և ստանան համապատասխան հոգեբանական աջակցություն: Ինտերնետային միջնորդները պետք է նաև ապահովեն, որ մոնիտորինգի և փաստերի ստուգման համար պատասխանատու վստահելի անձինք վերապատրաստվեն ատելության խոսքին վերաբերող մարդու իրավունքների չափանիշներին:

35. Ինտերնետային միջնորդները պետք է արդյունավետ համագործակցություն հաստատեն քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունների հետ, որոնք զբաղվում են և ատելության խոսքի դեպքերով, ներառյալ տվյալների հավաքագրումն ու վերլուծությունը, և աջակցում են նրանց ջանքերին՝ բարելավելու ատելության խոսքի դեմ ուղղված քաղաքականությունը, գործելակերպը և արշավները:

36. Ինտերնետային միջնորդները, ներառյալ սոցիալական լրատվամիջոցները, պետք է վերանայն իրենց առցանց գովազդային համակարգերը և միկրո թիրախավորման, բովանդակության ուժեղացման և առաջարկությունների համակարգերի օգտագործումը և տվյալների հավաքագր-

ման հիմքում ընկած ռազմավարությունները՝ համոզվելու համար, որ նրանք ուղղակի կամ անուղղակիորեն չեն խթանում կամ խրախուսում ատելության խոսքի տարածում:

37. Ինտերնետային միջնորդները պետք է մշակեն ներքին գործընթացներ, որոնք հնարավորություն կտան հայտնաբերել և կանխել մարդու իրավունքներին սպառնացող ռիսկերը՝ կապված ատելության խոսքի գնահատման և վերացման հետ, և պետք է ենթարկվեն կանոնավոր անկախ, համապարփակ և արդյունավետ մարդու իրավունքների ազդեցության գնահատման և ստուգումների:

Լրատվամիջոցներ

38. Լրատվամիջոցները, լրագրողները և այլ դերակատարները պետք է կատարեն իրենց հասարակական վերահսկողության դերը ժողովրդավարական հասարակությունում և նպաստեն հանրային քննարկումներին: Նրանք պետք է օգտվեն ատելության և անհանդուրժողականության մասին հաղորդում ներկայացնելու և իրենց հաշվետվության եղանակները, ոճերը և միջոցները ընտրելու ազատությունից՝ պայմանով, որ նրանք ձգտում են հանրությանը տրամադրել ճշգրիտ և հավաստի տեղեկատվություն:

39. Լրատվամիջոցներին և լրագրողներին պետք է խրախուսել խթանել հանդուրժողականության և փոխըմբռնման մշակույթը՝ համաձայն ԶԼՄ-ների և հանդուրժողականության մշակույթի խթանման Rec(97)21 հանձնարարականի:

40. Հանրային ծառայություններ մատուցող լրատվամիջոցները պետք է հատկապես էական ներդրում ունենան դրանում՝ հաշվի առնելով նրանց մանդատը՝ ծառայելու հասարակության բոլոր շերտերին և բարձրացնելու հասարակության համախմբվածությունը: Նրանք չպետք է օգտագործեն կամ տարածեն ատելության խոսք և, որպես իրենց հանրային առաքելության մաս, ակտիվորեն խթանեն միջխմբային երկխոսությունն ու փոխըմբռնումը, ինչպես նաև բովանդակության հեռարձակումը, որը դրական և աջակցող ձևով ներկայացնում է այն համայնքի ձայների և աղբյուրների բազմազանությունը, որին նրանք ծառայում են:

41. Լրատվամիջոցները և լրագրողները, ճշգրիտ և հավաստի տեղեկատվություն տրամադրելու իրենց ջանքերում, պետք է խուսափեն անհատների, խմբերի և համայնքների նվաստացուցիչ կարծրատիպային պատկերացումներից և ձայն տան հասարակության տարբեր խմբերին և համայնքներին, հատկապես, երբ հաղորդում են հատուկ հանրային հետաքրքրություն ներկայացնող հարցերի մասին և ընտրությունների ժամանակ: Նրանք պետք է խուսափեն նախապաշարմունքներ հրահրելուց և անձնական հատկանիշներին կամ կարգավիճակին անհարկի հղումներ անելուց:

42. Անկախ ազգային կարգավորող մարմինները և ԶԼՄ-ների համակարգավորող և/կամ ինքնակարգավորվող մարմինները պետք է դրական դեր խաղան ատելության խոսքի դեմ պայքարում: Նրանք պետք է անկախ լինեն կառավարությունից, հանրությանը հաշվետու և թափանցիկ իրենց գործունեության մեջ:

Քաղաքացիական հասարակության կազմակերպություններ

43. Քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունները պետք է խրախուսվեն ատելության խոսքի կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի համար հատուկ քաղաքականություն մշակելու համար, և, անհրաժեշտության և հնարավորության դեպքում, վերապատրաստում կազմակերպեն իրենց անձնակազմի, անդամների և կամավորների համար: Քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունները նույնպես պետք է խրախուսվեն համագործակցել իրենց և այլ շահագրգիռ կողմերի հետ ատելության խոսքի հարցերի շուրջ և համակարգել դրանք:

4. Իրազեկվածություն, կրթություն, ուսուցում, հակաճառեր և այլընտրանքային խոսքի օգտագործում

44. Անդամ պետությունները պետք է նախապատրաստեն և իրականացնեն արդյունավետ ռազմավարություններ՝ ատելության խոսքի հիմնական պատճառները բացահայտելու և լուծելու համար, որոնք ներառում են ապատեղեկատվությունը, բացասական կարծրատիպերը, անհատների և խմբերի խարանուրը:

45. Որպես ատելության խոսքի կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի իրենց համապարփակ մոտեցման մաս՝ անդամ պետությունները պետք է ձեռնարկեն մի շարք կոնկրետ միջոցներ՝ խթանելու իրազեկվածությունը, կրթությունը, ուսուցումը, հակախոսքը, այլընտրանքային խոսքը և միջմշակութային երկխոսությունը՝ իրենց փորձին և գիտելիքներին համապատասխան:

46. Անդամ պետությունները պետք է բարձրացնեն իրազեկվածությունը ատելության խոսքի տարածման և այն վնասի մասին, որը այն պատճառում է անհատներին, այն գնահատելու համար օգտագործվող չափորոշիչները և դրան հակազդելու ուղիները, մասնավորապես՝ համապատասխան իշխանությունների, մարդու իրավունքների ազգային ինստիտուտների, իրավահավասարության մարմինների և քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունների նախաձեռնությունները խրախուսելու և աջակցելու միջոցով, ներառյալ այն անհատները կամ խմբերը, որոնք կարող են հայտնվել ատելության խոսքի թիրախում:

47. Անդամ պետությունները պետք է ապահովեն, որ մարդու իրավունքների և ժողովրդավարական քաղաքացիության հարցերով կրթական ծրագրերը, մեդիա և տեղեկատվական գրագիտությունը անդրադառնան անցանց և առցանց ատելության խոսքին, կազմելով հանրակրթական համակարգի մասը:

48. Անդամ պետությունները պետք է ստեղծեն և ուժեղացնեն կրթական և իրազեկման բարձրացման նախաձեռնություններ, ծրագրեր և օգտագործողների գործիքներ երեխաների և երիտասարդների, ծնողների և խնամակալների, մանկավարժների, երիտասարդության աշխատողների և երեխաների հետ աշխատող կամավորների համար, որոնք հնարավորություն կտան նրանց տարբերել և հաղթահարել ատելության խոսքը: Անդամ պետությունները պետք է ապահովեն, որ երեխաները և երիտասարդները կարողանան արդյունավետորեն մասնակցել նման նախաձեռնությունների, ծրագրերի և գործիքների մշակմանը:

49. Անդամ պետությունները պետք է հատուկ միջոցներ ձեռնարկեն հանրության համար ֆորմալ և ոչ ֆորմալ կրթական գործունեությանն ու մշակութային ծրագրերին աջակցելու համար, որոնք կբարձրացնեն մարդու իրավունքներին նվիրվածությունը որպես բազմակարծ ժողովրդավարական հասարակության մաս, կխրախուսեն քննադատական մտածողությունը, կխթանեն հավասարությունը և միջմշակութային և միջկրոնական երկխոսությունը և կամրապնդեն ատելության խոսքը բացահայտելու և հակազդելու համար անհրաժեշտ կարողունակությունները:

50. Անդամ պետությունները պետք է մատչելի դարձնեն արդյունավետ և նպատակաուղղված վերապատրաստման ծրագրերը բոլոր նրանց համար, ովքեր ներգրավված են ատելության խոսքի կանխարգելման և դրա դեմ պայքարում, այդ թվում՝ իրավապահ ծառայությունների, անվտանգության ուժերի, դատախազության, դատական համակարգի, բժշկական ծառայությունների և այլ պետական մարմինների ի անդամների և անձնակազմի համար, հնարավորություն ընձեռելով նրանց բացահայտելու և խուսափելու ատելության խոսքի օգտագործումից, զգայուն լինել ատելության խոսքի թիրախում գտնվող անձանց կարիքների նկատմամբ և օգնել նրանց փոխհատուցում փնտրել, անդրադառնալ և հաղորդել այլոց կողմից ատելության խոսքի օգտագործումը և սահմանափակել դրա հետևանքները ազդակիրների վրա:

51. Անդամ պետությունները պետք է աջակցեն իրազեկության բարձրացման և վերապատրաստման ծրագրերին, որտեղ ներառվում են ատելության խոսքի հեղինակները՝ անդրադառնալու նրանց նախա-

պաշարմունքներին, խտրական գործողություններին և արտահայտություններին: Համապատասխան դեպքերում դատարանը կամ դատախազությունը կարող է պարտադրել մասնակցությունը նման ծրագրերին՝ որպես այլընտրանքային պատասխանատվության միջոց՝ վերականգնողական արդարադատության հասնելու նպատակով:

52. Անդամ պետությունները, չմիջամտելով ՁԼՄ-ների անկախությանը, պետք է խրախուսեն և աջակցեն մեդիա մասնագետների և լրագրողների վերապատրաստումը, որպես նրանց նախնական և շարունակական կրթության մաս, թե ինչպես ճանաչել, զեկուցել և արձագանքել ատելության խոսքին, ինչպես նաև խուսափել դրա օգտագործումից և տարածումից, և, ընդհանուր առմամբ, մարդու իրավունքների մշակույթի և ներառական հանրային բանավեճի առաջխաղացման գործում լրագրողների և լրատվամիջոցների դերի մասին:

53. Անդամ պետությունները պետք է քաջալերեն հասարակական գործիչներին, ինչպիսիք են քաղաքական գործիչները, բարձրաստիճան պաշտոնյաները և կրոնական, տնտեսական և համայնքային առաջնորդները, որպեսզի խստորեն և անհապաղ դատապարտեն ատելության խոսքի օգտագործումը, օգտագործեն հակախոսք և այլընտրանքային խոսք և նպաստեն միջխմբային փոխըմբռնմանը, այդ թվում՝ համերաշխություն արտահայտելով ատելության խոսքի թիրախավորվածներին:

54. Անդամ պետությունները պետք է քաջալերեն և աջակցեն մարդու իրավունքների ազգային ինստիտուտներին, իրավահավասարության մարմիններին, ինտերնետային միջնորդներին, ՁԼՄ-ներին և քաղաքացիական հասարակության կազմակերպություններին՝ ստեղծելու և առաջ տանելու հակախոսքը և այլընտրանքային խոսքը, և ներգրավելու ատելության խոսքի թիրախում գտնվողներին՝ չմիջամտելով նրանց անկախությանը: Անդամ պետությունները պետք է նաև աջակցեն կարողությունների զարգացմանը և վերապատրաստման նախաձեռնություններին՝ դյուրացնելու փոքրամասնություններին կամ այլ խմբերին պատկանող անձանց լրատվամիջոցների հասանելիությունը, այդ թվում՝ համայնքային լրատվամիջոցների, փոքրամասնությունների մեդիա կազմակերպությունների և այլ հանրային ֆորումների ստեղծման միջոցով, որտեղ կարող է տեղի ունենալ միջխմբային երկխոսություն:

5. Աջակցություն ատելության խոսքի թիրախ դարձածներին

55. Անդամ պետությունները պետք է գործադրեն արդյունավետ աջակցության մեխանիզմներ, որոնք կօգնեն ատելության խոսքի թիրախում գտնվողներին հաղթահարել իրենց կրած վնասը: Նման մեխանիզմները նախատեսում են հոգեբանական, բժշկական և իրավական աջակցություն և կարող են ներգրավել քաղաքացիական հասարակության կազմակերպություններին: Ինչ վերաբերում է ատելության խոսքին, որն արգելված է քրեական, քաղաքացիական կամ վարչական օրենսդրությամբ, անդամ պետությունները պետք է նաև անհրաժեշտության դեպքում տրամադրեն անվճար իրավաբանական օգնություն: Պետք է պատշաճ ուշադրություն հատկացվի փոքրամասնություններին և այլ խմբերին պատկանող անձանց, և նման մեխանիզմները պետք է նախատեսեն տարիքային և գենդերազգային մոտեցում:

56. Անդամ պետությունները, այդ թվում՝ քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունների հետ համագործակցությամբ, պետք է ստեղծեն և իրականացնեն իրազեկման և կրթական միջոցառումներ ատելության խոսքի թիրախում գտնվող անձանց և խմբերի համար՝ նրանց իրազեկելու իրենց իրավունքների, քաղաքացիական, վարչական և քրեական դատավարության միջոցով փոխհատուցում ստանալու հնարավորության, ինչպես նաև գործող աջակցության մեխանիզմների մասին: Նման միջոցները պետք է լինեն հեշտությամբ մատչելի և հասկանալի, ներառյալ տարբեր լեզուներով, և, ընդհանուր առմամբ, հարմարեցված համապատասխան անձանց և խմբերի հատուկ կարիքներին:

57. Անդամ պետությունները պետք է խրախուսեն և դյուրացնեն ատելության խոսքի մասին հաղորդումը՝ ստեղծելով արդյունավետ մեխանիզմներ՝ բացահայտելու և անհապաղ վերացնելու նման հաղորդման համար իրավաբանական և ոչ իրավաբանական խոչընդոտները: Անդամ պետությունները պետք է նաև ապահովեն, որ ատելության խոսքի մասին ահազանգող անձինք պաշտպանված լինեն բողոք ներկայացնելու հետևանքով ցանկացած անբարենպաստ վերաբերմունքից կամ հետևանքից, և որ անձին վիկտիմիզացիայի ենթարկելու կրկնման դեպքում իրավախախտի նկատմամբ կիրառվեն պատժամիջոցներ:

6. Ատելության խոսքի մոնիտորինգ և վերլուծություն

58. Անդամ պետությունները պետք է ապահովեն, որ ատելության խոսքի դեմ իրենց քաղաքականությունը, օրենսդրությունը, ռազմավարությունը և գործողությունների ծրագրերը հիմնված լինեն ապացույցների վրա և պատշաճ կերպով արտացոլեն տարիքային և գենդերազգային մոտեցումը: Այդ նպատակով անդամ պետությունները պետք է բացահայտեն, գրանցեն, մոնիտորինգի ենթարկեն և վերլուծեն միտումները և ապահովեն քրեական արդարադատության մարմինների կողմից հանցավոր ատելության խոսքի վերաբերյալ տարանջատված տվյալների հավաքագրումն ու տարածումը, ներառյալ հաղորդված և քրեական հետապնդման ենթարկված դեպքերը և, որքան հնարավոր է, դրա տարածման միջոցները, դրանց շրջանակը, ատելության խոսքի և փոխադարձ ատելության խոսքի տարբեր դրսևորումները և հիմքերը՝ մարդու իրավունքների և տվյալների պաշտպանության առկա եվրոպական չափանիշներին համապատասխան: Այս կապակցությամբ անդամ պետությունները, անհրաժեշտության դեպքում, պետք է համագործակցեն համապատասխան հիմնական շահագրգիռ կողմերի հետ:

59. Բացի այդ, անդամ պետությունները, հնարավորության սահմաններում, պետք է ձգտեն հասկանալ և հավաքել տվյալներ տուժողների ընկալումների և ոչ հանցավոր, բայց վնասակար խոսքի տարածվածության վերաբերյալ՝ համագործակցելով համապատասխան հիմնական շահագրգիռ կողմերի հետ և մարդու իրավունքների և տվյալների պաշտպանության առկա եվրոպական չափանիշներին համապատասխան:

60. Անդամ պետությունները պետք է համապատասխան միջոցներ ձեռնարկեն՝ ապահովելու, որ իրավապահ ծառայություններն արդյունավետորեն գրանցեն և վերահսկեն ատելության խոսքի վերաբերյալ բողոքները, և որ նրանք ստեղծեն բողոքների անանուն արխիվ՝ մարդու իրավունքների և տվյալների պաշտպանության առկա եվրոպական չափանիշներին համապատասխան:

61. Անդամ պետությունները պետք է հրապարակայնորեն հասանելի դարձնեն ատելության խոսքի և ընթացիկ միտումների վերաբերյալ տվյալները, տեղեկատվությունը և վերլուծությունը՝ մարդու իրավունքների և տվյալների պաշտպանության առկա եվրոպական չափանիշներին համապատասխան:

7. Ներպետական համակարգում և միջազգային համագործակցություն

62. Ներպետական համակարգումն ապահովելու համար անդամ պետությունները պետք է կանոնավոր, ներառական և թափանցիկ խորհրդակցություններ, համագործակցություն և երկխոսություն անցկացնեն բոլոր համապատասխան շահագրգիռ կողմերի հետ:

63. Անդամ պետությունները պետք է համագործակցեն միմյանց հետ՝ սույն Հանձնարարականի դրույթներին համապատասխան՝ ատելության խոսքի կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի իրավական չափանիշների և մոտեցումների հետևողականությունը ապահովելու նպատակով: Նրանք նաև պետք է հավատարիմ մնան և արդյունավետորեն կիրառեն համապատասխան եվրոպական և միջազգային փաստաթղթերը, համագործակցեն միջկառավարական կազմակերպությունների հետ և փոխանակեն տեղեկատվություն և լավագույն փորձը:

Բացատրական հուշագիր

Նախարարների կոմիտեի CM/Rec(2022)16 հանձնարարականը անդամ պետություններին՝ ատելության խոսքի դեմ պայքարի վերաբերյալ

Հակախտրականության, բազմազանության և ներառման ղեկավար կոմիտե (CDADI) և ՁԼՄ-ների և տեղեկատվական հասարակության ղեկավար կոմիտե (CDMSI) 1434-րդ հանդիպում, 2022թ. մայիսի 11, 13 և 17

ՆԵՐԱՌՈՒԹՅՈՒՆ

1. Ատելության խոսքը բարդ և բազմազան երևույթ է, որն ունի հեռահար և վտանգավոր հետևանքներ ժողովրդավարական հասարակություններում: Այն ոչ միայն ազդում է ուղղակիորեն թիրախավորված անձի արժանապատվության և մարդու իրավունքների վրա, այլև՝ այն անձանց, ովքեր պատկանում են նույն փոքրամասնությանը կամ խմբին, ինչ ուղղակիորեն թիրախավորվածները: Ատելության խոսքը հանգեցնում է վտանգավոր պառակտումների լայն հասարակության մեջ, ազդում է դրա թիրախում գտնվող բոլոր անձանց մասնակցության և ընդգրկման վրա և սպառնում է ժողովրդավարությանը: Ատելության խոսքի թիրախները ավելի են հեռանում հասարակությունից, դուրս են մղվում հանրային քննարկումներից և լռեցվում: Պատմությունը ցույց է տալիս, որ ատելության խոսքը նաև միտումնավոր օգտագործվել է խմբերն ու հասարակությունները միմյանց դեմ հավաքագրելու համար՝ բռնության սրացում, ատելության հանցագործություն, պատերազմ և ցեղասպանություն հրահրելու նպատակով:

2. Ատելության խոսքը նաև արգելում է թիրախավորված անձանց ազատորեն կիսվել և տարածել գաղափարներ, բարձրաձայնել իրենց մտահոգությունները և պատշաճ կերպով ներկայացված լինել: Ատելության խոսքը կարող է փոքրամասնությունների խմբերին, իրավապաշտպաններին և հասարակական կազմակերպությունների ներկայացուցիչներին վախեցնելու կամ լռեցնելու միջոց լինել: Նույնը վերաբերում է նաև քաղաքական գործիչներին, ինչպես նաև լրագրողներին և լրատվամիջոցների այլ ներկայացուցիչներին, ովքեր հաղորդում են տեղեկություններ հանրային հետաքրքրություն ներկայացնող իրադարձությունների վերաբերյալ: Ատելության խոսքի խորը սանձակալ ազդեցությունը լրագրողների և լրատվամիջոցների ներկայացուցիչների վրա, որոնք տարածում են տեղեկություններ հանրային հետաքրքրություն ներկայացնող հարցերի վերաբերյալ, անդրադարձ է կատարվել «Իրազեկման առաքելություն. ռիսկի տակ գտնվող լրագրողները ահազանգում են» գրքում, որը համահեղինակել են պրոֆեսոր Մերիլին Քլարքը և Ուիլյամ Յորսլին: 2020 թվականի հոկտեմբերին լույս տեսած այս գրքում ներկայացվում են համոզիչ փաստեր առ այն, թե ինչպես լրատվության մասնագետները, իրենց հետաքննությունների պատճառով, կարող են դառնալ խիստ և «երբեմն միջազգային» քարոզչության և ատելության խոսքի արշավների թիրախ:

Գիրքն ընդգծում է այն տագնապալի ազդեցությունը, որը կարող է ունենալ ատելության խոսքը, երբ այն ուղղված է կին լրագրողների դեմ, հատկապես առցանց միջավայրում: Մինևույն ժամանակ տարբեր օրենսդրական ակտերի, այդ թվում՝ ատելության խոսքի մասին օրենքների անօրինական կամ խտրական կիրառումը կարող է նույնքան մեծ ազդեցություն ունենալ այդ թեմայով հանրային քննարկումները լռեցնելու համար:

3. Ատելության խոսքի հարատևությունն ու մտահոգիչ աճը, հատկապես առցանց միջավայրում, և դրա ազդեցությունը Եվրոպայում մարդու իրավունքների և ժողովրդավարության իրացման վրա փաստագրվել են Եվրոպայի խորհրդի մշտադիտարկման մարմինների, Եվրոպական միության հիմնարար իրավունքների գործակալության (ՀԻԱ), տարբեր այլ միջկառավարական կազմակերպությունների, քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունների, համացանցային միջնորդ կազմակերպությունների և այլ մարմինների կողմից: Հիմնվելով մանրամասն վիճակագրության և ուսումնասիրությունների վրա, Ռասիզմի և անհանդուրժողականության դեմ եվրոպական հանձնաժողովը (այսուհետ՝ ՌԱԵՀ) երկրների մշտադիտարկման իր վերջին տարեկան զեկույցներում ընդգծում է տարբեր անդամ պետություններում ծայրահեղ ազգայնական, այլատյաց, ռասիստական և ԼԳԲՏԻ-ատյաց ատելության խոսքի շարունակականության ու աճի մասին: Ատելության խոսքի լեզուն հաճախ է հանդիպում համացանցում (տես, մասնավորապես, ՌԱԵՀ-ի վերջին տարեկան զեկույցները և ատելության խոսքի մասին գլուխները՝ հինգերորդ և վեցերորդ շրջափուլերի երկրների մշտադիտարկման զեկույցներում): Հարկ է նշել, որ ատելության խոսքի նման աճը և, մասնավորապես, ատելության խոսքի ալիքները պետք է դիտվեն որպես հատուկ նախագուշակական նշան առ այն, որ բռնության սրացումն անխուսափելի է, ուստի ժողովրդավարական կայունությունն ու անվտանգությունը պահպանելու համար անհրաժեշտ են վճռական գործողություններ:

4. Նման վտանգավոր սրացումից խուսափելու և ներառական հասարակություններ ստեղծելու և պահպանելու համար կարևոր է, որ անդամ պետությունները արդյունավետ և կայուն գործողություններ ձեռնարկեն ատելության խոսքի դեմ: Այս հանձնարարականն անդամ պետություններին տրամադրում է ատելության խոսքի կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի համապարփակ ուղեցույց: Այն հիմնված է Նախարարների կոմիտեի 1997 թվականի՝ «Ատելության խոսքի» մասին Rec(97)20 հանձնարարականի վրա՝ որն այն ժամանակ ընդունվել էր լրատվամիջոցների և հանդուրժողականության մշակույթի խթանման մասին Rec(97)21 հանձնարարականի հետ միասին:

5. Ատելության խոսքից թիրախավորված անձանց պաշտպանելը և նրանց գաղտնիության նկատմամբ հարգանքը պահպանելը բարդ խնդիր է (Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին կոնվենցիայի (ETS թիվ 005) 8-րդ հոդված), այսուհետ՝ «Կոնվենցիա»), միաժամանակ ապահովելով խոսքի ազատության իրավունքը (հոդված 10) և Կոնվենցիայով ամրագրված իրավունքների և ազատությունների իրականացման ընթացքում խտրականությունից զերծ լինելու իրավունքը (հոդված 14): Այս ջանքերը պահանջում են հիմնական իրավունքների և ազատությունների մշտական և մանրակրկիտ հավասարակշռում (մանրամասների համար տե՛ս ստորև 24-րդ կետը և հաջորդ կետերը):

6. Ատելության խոսքի դեմ պայքարի վերաբերյալ հանձնարարականը (այսուհետ՝ «Հանձնարարական») տրամադրում է ատելության խոսքի լայն սահմանում (2-րդ կետ), որի ներքո մասնավորեցվում են ատելության խոսքի տարբեր շերտերը (Հանձնարարականի 3-րդ կետ): Այն նաև ներկայացնում է ատելության խոսքի ծանրության աստիճանի գնահատման սկզբունքները և ատելության խոսքի տարբեր դրսևորումներին համարժեք ու համաչափ արձագանքելու ուղեցույց (Հանձնարարականի 4-րդ և հաջորդ կետեր): Հանձնարարականը ցուցաբերում է համապարփակ մոտեցում ատելության խոսքի կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի ուղղությամբ: Ուստի, այն ոչ միայն վերաբերում է ատելության խոսքին հակազդումը կարգավորող իրավական դաշտին, այլև

պարունակում է ատելության խոսքի արմատական պատճառները արտահրավերական քայլերի միջոցով վերացնելու կարևոր ուղեցույց, մասնավորապես՝ իրազեկման, կրթության, վերապատրաստման և հակադարձող և այլընտրանքային խոսքի կիրառման վերաբերյալ 4-րդ գլխում արված առաջարկությունները կյանքի կոչելու շնորհիվ: Տարբեր սահմանադրական և իրավական պայմանները և անդամ պետություններում առկա տարբեր իրավիճակները անհրաժեշտություն են առաջացնում ուսումնասիրել այս Յանձնարարականի իրականացման տարբեր ուղիները:

7. Ատելության խոսքը թիրախավորում է շատ տարբեր մարդկանց: Ռասիստական ատելության խոսքը, օրինակ, ուղղված է էթնիկ, մշակութային, լեզվական կամ կրոնական փոքրամասնություններին, այդ թվում՝ «Ռոմաներին և ճանապարհորդներին»¹, հրեաներին, մահմեդականներին, սևամորթներին, միգրանտներին և միգրացիոն ծագում ունեցող անձանց՝ այդ թվում ապաստան հայցողներին, փախստականներին, ներքին տեղահանվածներին, անկանոն միգրանտներին և այլ փոքրամասնություններին, իսկ սեքսիստական ատելության խոսքը հաճախ ուղղված է կանանց: ԼԳՏԻ-ատյաց ատելության խոսքի թիրախում են լեսբիները, գեյերը, բիսեքսուալները, տրանսգենդերները և ինտերսեքսները: Սույն Յանձնարարականը և դրա Յավելվածը պարունակում են միջոցներ՝ պաշտպանելու և աջակցելու ոչ միայն ատելության խոսքի անմիջական թիրախում գտնվողներին, այլ նաև անուղղակի թիրախավորվածներին (օրինակ՝ որոշակի փոքրամասնության կամ անմիջականորեն թիրախավորված անձանց խմբերի անդամներին) և, հետևաբար, ատելության խոսքի ազդեցության տակ գտնվողներին: Բոլոր նման անձանց հավաքական սահմանումը տալու համար օգտագործվում է «ատելության խոսքի թիրախում գտնվող անձինք» հասկացությունը, որն ընդգրկում է նաև տարբեր աստիճանի սաստկության ատելության խոսքի բոլոր տարբեր մակարդակները (Յանձնարարականի 3-րդ և 4-րդ կետերը): Այն, թե ում մարդու իրավունքներին է անդրադառնում ատելության խոսքը և ով է տուժել դրանից պետք է որոշեն ոչ թե իրավախախտները, այլ իրավասու մարմինները և դատական համակարգը: «Ատելության խոսքի թիրախում գտնվող անձինք» հասկացությունն ավելի լայն է քան «տուժող» հասկացությունը, որի սահմանումը տրված է սույն Բացատրական Յուզագրի 202-րդ կետում:

8. Շատ մարդիկ (օրինակ՝ սևամորթ մուսուլմանները կամ լեսբուհի Ռոմա կանայք) ատելության խոսքի թիրախ են դառնում տարբեր, փոխհատվող և կուտակային հիմքերով, ինչը ավելի է վատացնում նրանց վիճակը (տե՛ս ՌԱԵԳ-ի տարեկան զեկույցները՝ 2018թ., կետ 15 և 2019թ., կետ 13): Օրինակ՝ սեքսիզմի կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի վերաբերյալ Նախարարների կոմիտեի CM/Rec(2019)1 հանձնարարականում ընդգծվում է, որ կանայք և աղջիկները կարող են ենթարկվել խտրականության և սեքսիզմի բազմաթիվ և փոխհատվող ձևերի, ներառյալ սեքսիստական ատելության խոսքը: Նրանք հատկապես ենթարկվում են դրան, եթե զբաղվում են որոշակի մասնագիտություններով, ինչպիսիք են լրագրողը կամ քաղաքական գործիչը:

9. Վերջին տարիներին ատելության խոսքն ավելի ու ավելի է տարածվում համացանցի միջոցով: Առցանց ատելության խոսքի կանխարգելումը և դրա դեմ պայքարը հատուկ մարտահրավերներ է բարձրացնում, քանի որ առցանց ատելության խոսքը կարող է մի քանի վարկյանում աննախադեպ եղանակով տարածվել ամբողջ աշխարհում (տե՛ս Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի (այսուհետ՝ Դատարան) վճիռը «Դելֆի ԱՍ-ն ընդդեմ Էստոնիայի», թիվ 64569/09, 16 հունիսի 2015թ. [Մեծ պալատ], կետ 110, և «Աննենն ընդդեմ Գերմանիայի», թիվ 3690/10, 26 նոյեմբերի 2015թ., կետ 67): Անդամ պետությունները վերջնական պարտավորություն ունեն պաշտպանելու մարդու իրավունքները և հիմնարար ազատությունները նաև թվային տիրույթում (ինտերնետ միջնորդների դերերի

1. «Ռոմաներ և ճանապարհորդներ» հասկացությունը օգտագործվում է Եվրոպայի խորհրդում, որպեսզի ընդգրկի այս ոլորտում Եվրոպայի խորհրդի աշխատանքի կողմից ընդգրկված խմբերի լայն բազմազանությունը. մի կողմից՝ ա) Ռոմա, Սինտի/Մանուշ, Կալե, Կապե, Ռոմանիչալս, Բոյաշ/Ռուդարի, բ) Բալկանյան եգիպտացիներ (եգիպտացիներ և աշկալիներ); գ) արևելյան խմբեր (Դոմ, Լոմ և Աբդալ); և, մյուս կողմից, այնպիսի խմբեր, ինչպիսիք են ճամփորդները, յենիշները և «Gens du voyage» վարչական եզրի ներքո ընկնող բնակչությունը, ինչպես նաև անձինք, ովքեր իրենց գնչու են ճանաչում: Սույնը բացատրական ծանոթագրություն է, այլ ոչ թե Ռոմաների և/կամ ճամփորդների սահմանում:

և պարտականությունների մասին CM/Rec(2018)2 հանձնարարականի 1.1.3 կետ): Սա ներառում է անհատներին պաշտպանելու պարտականությունը այլ անձանց և կազմակերպությունների կողմից կատարված խախտումներից, ներառյալ հնարավոր խախտումներից (*Plattform "Ärzte für das Leben"*-ն ընդդեմ Ավստրիայի, թիվ 10126/82, 21 հունիսի 1988թ., 32-րդ և հաջորդ կետերը): Դրա հետ կապված՝ Հանձնարարականը ընդունում է ինտերնետային միջնորդների առանցքային դերը համացանցային և առցանց հաղորդակցության գործունեության համար: Այն նաև հիշեցնում է Նրանց պարտականությունները առցանց ատելության խոսքի առնչությամբ՝ CM/Rec(2016)3 մարդու իրավունքների և բիզնեսի վերաբերյալ և CM/Rec(2018)2՝ ինտերնետային միջնորդների դերերի և պարտականությունների վերաբերյալ (մանրամասների համար տե՛ս Հանձնարարականի 30-րդ և հաջորդ կետերը):

10. Ատելության խոսքի կանխարգելման ու դրա դեմ պայքարում պետք է ներգրավվեն բազմաթիվ սուբյեկտներ: Դրանց թվում են՝ հանրային դերակատարները, ներառյալ ընտրված մարմիններն ու իշխանությունները դաշնային, տարածքային և տեղական մակարդակներում և Նրանց ներկայացուցիչներն ու աշխատակազմը, մասնավորապես կրթության, մեդիայի կարգավորման, ոստիկանության, հանրային լրատվամիջոցների և դատական համակարգի, մարդու իրավունքների ազգային ինստիտուտների և իրավահավասարության հարցերով մարմինների ոլորտներում, ինչպես նաև այլ շահագրգիռ կողմերը, ինչպիսիք են կուսակցությունները, հասարակական գործիչները, ինտերնետային միջնորդները, մասնավոր լրատվամիջոցները, այդ թվում՝ առևտրային, տեղական և փոքրամասնությունների մեդիա կազմակերպությունները, մասնագիտական միավորումները, քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունները, մարդու իրավունքների պաշտպանները, հավատքի վրա հիմնված միավորումները, փոքրամասնությունների և այլ խմբերի ներկայացուցիչները, սոցիալական գործընկերները, գիտահետազոտական ինստիտուտները: Հանձնարարականը նպատակ ունի առաջնորդել անդամ պետություններին և բոլոր այդ շահագրգիռ կողմերին՝ ատելության խոսքն արդյունավետ կերպով կանխելու և դրա դեմ պայքարելու համար մշակելու համապարփակ քաղաքականություն, ռազմավարություն և գործողությունների ծրագրեր, միաժամանակ պաշտպանելով արտահայտվելու ազատությունը: Գլուխ 3-ում ներկայացված են կոնկրետ առաջարկություններ համապատասխան առանցքային սուբյեկտների համար:

11. Հանձնարարականը մշակվել է ատելության խոսքի դեմ պայքարի հարցերով Փորձագետների կոմիտեի կողմից (ADI/MSI-DIS), որը ստեղծվել է որպես Հակախտրականության, բազմազանության և ներառման հարցերով ղեկավար կոմիտեի (CDADI) և Մեդիայի և տեղեկատվական հասարակության հարցերով ղեկավար կոմիտեի (CDMSI) ենթակա մարմին: Հանձնարարականն իր նպատակին համապատասխան հիմնվում է Դատարանի նախադեպային իրավունքի վրա, որը, Կոնվենցիայի 32-րդ հոդվածի համաձայն, վերջնական իրավասություն ունի մեկնաբանելու և կիրառելու Կոնվենցիան և Նրա արձանագրությունները իր նախադեպային իրավունքի միջոցով: Նրա վճիռները ոչ միայն ծառայում են Դատարանի առջև բերված գործերի լուծմանը, այլև ավելի ընդհանուր առմամբ՝ պարզաբանելու, պաշտպանելու և զարգացնելու Կոնվենցիայով սահմանված Նորմերը՝ դրանով իսկ, Կոնվենցիայի 19-րդ հոդվածին համապատասխան, նպաստելով անդամ պետությունների՝ որպես Պայմանավորվող կողմերի ստանձնած պարտավորությունների կատարմանը («*Իռլանդիան ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*», թիվ 5310/71, 18 հունվարի 1978թ., կետ154): Հանձնարարականը լրացնում է Եվրոպայի խորհրդի գործող համապատասխան փաստաթղթերը, ներառյալ CM/Rec(2019)1 հանձնարարականը սեքսիզմի կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի վերաբերյալ:

12. Փաստաթղթի յոթ գլուխներում ամփոփված են սկզբունքներ ու ուղեցույցներ: Յուրաքանչյուր գլուխ սահմանում է համապատասխան միջոցներ, որոնք անդամ պետությունները և այլ համապատասխան դերակատարները պետք է ձեռնարկեն ատելության խոսքի կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի համար՝ Կոնվենցիայով նախատեսված իրենց պարտականություններն ու պարտավոր

րությունները կատարելու համար: Այդ սկզբունքների և ուղեցույցների իրականացումն ապահովում է մարդու համապատասխան իրավունքների և հիմնարար ազատությունների, մասնավորապես Կոնվենցիայի 8-րդ, 10-րդ և 14-րդ հոդվածներում նշվածների պաշտպանությունը՝ ամբողջությամբ հարգելով օրենքի գերակայության սկզբունքը: Վերջինիս արագ և լիարժեք իրականացումը պետք է պարբերաբար գնահատվի:

1. ՇՐՋԱՆԱԿԸ, ՍԱՅՄԱՆՈՒՄԸ և ՄՈՏԵՑՈՒՄԸ

Կետ 1-ի վերաբերյալ.

13. Հանձնարարականի նպատակն է համապարփակ կերպով աջակցել անդամ պետություններին ատելության խոսքի դեմ պայքարում: Այն պարունակում է իրավական և ոչ իրավական միջոցներ, որոնք ուղղված են ոչ միայն ատելության խոսքին, այլև դրա արմատներին: Նման կերպ այն օգնում է կանխել մարդկանց կողմից արտահայտվող ատելության խոսքը և նպաստում է ներառական խոսքի կիրառմանը:

14. Հանձնարարականն ընդգծում է բազմաշահառու մոտեցման անհրաժեշտությունը, ինչպես նշված է 7-րդ գլխում, ինչպես նաև այն, որ հիմնական դերակատարները կարող են հատուկ ներդրում ունենալ ատելության խոսքի կանխարգելման և դրա դեմ պայքարելու հարցում, ինչպես նշված է Հանձնարարականի 3-րդ գլխում և Նրա Բացատրական հուշագրում:

Կետ 2-ի վերաբերյալ.

15. Մինչ օրս Եվրոպական կամ միջազգային մակարդակներում ատելության խոսքի ոչ մի հեղինակավոր, իրավաբանորեն պարտավորեցնող սահմանում գոյություն չունի: Այդ հասկացության սահմանումները և նկարագրությունները հաճախ քաղաքական բնույթ են կրում և լայնորեն են ձևակերպվում: Դրանք, ընդհանուր առմամբ, ներառում են ատելություն բազմացնող դու ու ուժեղացնող խոսքը, որը հաճախ նաև արմատավորված է անհանդուրժողականության և ատելության մեջ (տե՛ս «Ատելության խոսքի» մասին թիվ R (97)20 հանձնարարականը, կետ 1, Ռասայական խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին միջազգային կոնվենցիան (ՌԽՁՎԿ), հոդված 4, ՄԱԿ-ի Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագիրը (ՔՔԻՄԴ), հոդված 20.2, Ատելության խոսքի և անհանդուրժողականության դեմ պայքարում քաղաքական առաջնորդների դերի և պարտականությունների մասին ԵԽԽՎ 2275(2019) բանաձևը, կետ 1, ԵԽԽՎ 2144 (2017) բանաձևը կիբերխտրականության և առցանց ատելությունը վերացնելու մասին, կետ 2, Ատելության խոսքի դեմ պայքարի վերաբերյալ ՌԱԵՅ-ի թիվ 15 Ընդհանուր քաղաքականության հանձնարարականի (այսուհետ՝ ԸՔՅ) Նախաբանը, կետ 6:

16. Ներկայումս ներպետական համապատասխան օրենքներում կան ատելության խոսքի բազմատեսակ սահմանումներ և դրանք արտացոլում են ատելության խոսքի որոշ տեսակների մասշտաբը, տարածվածությունը և ազդեցությունը տարբեր սոցիալական համատեքստերում: Այս իրավիճակը համահունչ է համաչափության և քրեական բնույթի միջոցները նվազագույնի հասցնելու անհրաժեշտության սկզբունքների հետ, բացառությամբ այնպիսի միջոցների, որոնք անհրաժեշտ են, երբ ատելության խոսքը վնաս է պատճառում:

17. Սույն հանձնարարականը նույնպես լայնորեն է մեկնաբանում ատելության խոսքը, քանի որ դրա նպատակն է օգնել անդամ պետություններին մշակել օրենսդրություն, քաղաքականություն, ռազմավարություն և գործողությունների ծրագրեր, որոնք համապարփակ կերպով կկանխեն ատելության խոսքը և կպայքարեն դրա տարածման դեմ: Սա ներառում է իրազեկության բարձրացում և կրթական ծրագրեր, ինչպես նաև միջոցառումներ՝ պաշտպանելու բոլոր նրանց, ովքեր

ատելության խոսքի թիրախ են դարձել: Սահմանումն ընդգրկում է ատելության խոսքի բոլոր երեք աստիճանները, որոնք առանձնացվում են Հանձնարարականի կետ 3-ում՝ ըստ ծանրության աստիճանի:

18. Սահմանման լայն տերմինաբանությունը ներառում է նաև ատելության խոսքի տարբեր արտահայտությունների ծավալուն շրջանակ, ներառյալ հանձնարարականի 11 և 13-րդ կետերում թվարկված հասկացությունները, որոնցից մի քանիսը սահմանվել են եվրոպական և/կամ միջազգային իրավաբանորեն պարտադիր և ոչ պարտադիր բնույթի գործիքներում (տե՛ս Բացատրական հուշագրի 55-57, 61 և 63 կետերը): Դրանք ներառում են ցեղասպանություն իրականացնելու ուղղակի և հրապարակային դրդումը, ատելության, բռնության կամ խտրականության դրդումը, ռասիստական, այլատյաց, սեքսիստական և ԼԳԲՏԻ-ատյաց սպառնալիքները և վիրավորանքները, ցեղասպանության, դատարանների կողմից ճանաչված մարդկության դեմ հանցագործությունների և պատերազմական հանցագործությունների ժխտումը, արժեզրկումը և ներումը և նման հանցագործություններ կատարելու համար դատապարտված անձանց հերոսացումը, որն է անձի կամ անձանց խմբի նվաստացման, ատելության կամ վիրավորանքի քարոզչությունը, խթանումը կամ դրդումը, ցանկացած ձևով, ինչպես նաև ցանկացած ոտնձգություն, բացասական կարծրատիպեր կամ խարանոդ խոսք այդ անձանց կամ անձանց խմբի նկատմամբ, արտահայտության բոլոր նախորդ տեսակների արդարացումը և նման արտահայտություն պարունակող նյութերի միտումնավոր տարածումը (տե՛ս նաև ՌԱԵՀ-ի թիվ 15 ԸԲՀ-ի նախաբանը՝ ատելության խոսքի դեմ պայքարի վերաբերյալ):

19. Սույն Հանձնարարականում օգտագործված հիմքերի ցանկը ներառում է մի շարք անհատական հատկանիշներ և կարգավիճակ, որոնց պատճառով մարդիկ կամ անձանց խմբերը տարբերվում են միմյանցից, և որոնք, ընդհանուր առմամբ, համարվում են խտրականության անթույլատրելի հիմքեր: Հիմքերի ցանկը միտումնավոր բաց է: Իրոք, Հանձնարարականում տրված սահմանումը պետք է մեկնաբանվի Կոնվենցիայի, մասնավորապես, 14-րդ հոդվածի իրավունքների էվոլյուցիոն բնույթին համապատասխան: Այն նաև հիմնված է այլ համապատասխան միջազգային փաստաթղթերի վրա (մանրամասների համար տե՛ս Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածի և Կոնվենցիայի 12-րդ Արձանագրության 1-ին հոդվածի ուղեցույցը, «խտրականության արգելում», կետ 87-ից սկսած, ԶԲԻՄԳ-ի 2.1-րդ հոդվածը, Տևտեսական, սոցիալական և մշակութային իրավունքների մասին միջազգային դաշնագրի 2.2 հոդվածը և ՌԱԵՀ-ի թիվ 15 ԸԲՀ-ի նախաբանը՝ ատելության խոսքի դեմ պայքարի վերաբերյալ): Սահմանումը ներառում է նաև ատելության խոսքը մի քանի հիմքերով: Բաց ցանկը թույլ է տալիս ներառել ատելության խոսքին արձագանքները՝ հաշվի առնելով հասարակությունում տեղի ունեցող զարգացումները: Հանձնարարականը հաշվի է առնում, որ ատելության խոսքի մասշտաբը, բնույթը և ազդեցությունը տարբեր հիմքերով և սոցիալական տարբեր համատեքստերում կարող են տարբեր լինել, և համարում է, որ համապատասխան արձագանքները որոշելու համար անհամ պետությունների հնարավորություններն ավելի մեծ են:

20. Անդամ պետությունների և այլ շահագրգիռ կողմերի կողմից սեքսիստական ատելության խոսքի ձևով արտահայտված խտրականության դեմ պայքարի վերաբերյալ դրույթները ներկայացված են նաև սեքսիզմի կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի վերաբերյալ CM/Rec(2019)1 հանձնարարականում (համեմատեք նրա նախաբանը և I.A.1, I.A.10, II.B.1, II.C.3, II.F.2, II.H.3 կետերը):

21. Սահմանումը նաև ներառում է այն դեպքերը, երբ թիրախավորված անձը (տե՛ս այս եզրի սահմանումը սույն Բացատրական հուշագրի կետ 7-ում) ընկալվում կամ ենթադրվում է, որ ունի որոշակի անձնական հատկանիշ կամ կարգավիճակ, մինչդեռ իրականում այդ անձը չունի այն: Օրինակը կարող է լինել այն, որ հանցագործը վիրավորում է անձին որոշակի կրոնի դավանելու համար, երբ իրականում նա դավանում է մեկ այլ կրոն կամ որևէ կրոն չի դավանում:

22. Սահմանումը ներառում է նաև ատելության խոսքը՝ կապված ռասիզմի բոլոր արտահայտությունների հետ՝ համաձայն Կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածի: Այն ներառում է հակասեմիտիզմը, հակամահմեդական ռասիզմը և անհանդուրժողականությունը և խտրականությունը քրիստոնյաների և կրոնական կամ հավատքային փոքրամասնություններին պատկանող անձանց նկատմամբ, ինչպես նշված է Կոնվենցիայի 9-րդ հոդվածում և Դատարանի նախադեպային իրավունքում, ինչպես նաև հակազնչուականությունը, սևամորթների նկատմամբ ռասիզմը, և այլատյացությունը թե՛ ընդհանուր, և թե՛ միգրացիայի հետ կապված:

23. Սահմանումը պետք է նպաստի անդամ պետություններում ատելության խոսքի ընդհանուր ըմբռնման ձևավորմանը: Քանի որ ատելության խոսքն ավելի ու ավելի է տարածվում համացանցի միջոցով և որևէ անդամ պետության սահմաններից դուրս, անհրաժեշտ է ավելի սերտ միջազգային համագործակցություն՝ միջազգային մակարդակում դրա տարածումը կանխելու և դրա դեմ պայքարելու համար (տե՛ս նաև Հանձնարարականի 62-63-րդ կետերը):

Կետ 3-ի վերաբերյալ.

24. Հանձնարարականը առանձնացնում է ատելության խոսքի տարբեր աստիճաններ՝ ըստ դրանց ծանրության: Հաշվի առնելով Կոնվենցիայի հիմքում ընկած արժեքները պաշտպանելու անհրաժեշտությունը և այն, որ Կոնվենցիայի 8-րդ և 10-րդ հոդվածներով նախատեսված իրավունքները հավասար հարգանքի են արժանի, պետք է ապահովվի երկու իրավունքների էությունը պահպանող հավասարակշռություն («Փերինչեքն ընդդեմ Շվեյցարիայի», թիվ 27510/08, 15 հոկտեմբերի 2015թ. [Մեծ պալատ], կետ 110): Համաձայն Դատարանի նախադեպային իրավունքի՝ անդամ պետությունները, Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի համաձայն, ունեն դրական պարտավորություն պաշտպանելու որոշակի մակարդակի կամ ծանրության աստիճանի հասնող ատելության խոսքի զոհերին, այդ թվում՝ քրեական օրենսդրության միջոցով (վերը նշված «Դելֆի ԱՍ-ն ընդդեմ Հստոնիայի», 153 և 159 կետեր, «Բայգարասը և Լևիցկասն ընդդեմ Լիտվայի», թիվ 41288/15, 14 մայիսի 2020թ., կետ 125, «Բուդինովան և Չապրազովն ընդդեմ Բուլղարիայի», թիվ 12567/13, 16 փետրվարի 2021թ., կետ 62-ից սկսած, և լրացուցիչ մանրամասների համար տե՛ս Բացատրական հուշագիրը՝ կետ 37-ից սկսած): Թեև անհատ անձանց միջև իրավահարաբերությունում իրավական պաշտպանության միջոցների՝ 8-րդ հոդվածի պահանջներին համապատասխանելիությունը գտնվում է պետության հայեցողության շրջանակում, անձնական կյանքի էական կողմերը վտանգող ծանր արարքների արդյունավետ կանխարգելումը պահանջում է համապատասխան քրեական օրենսդրական նորմերի սահմանում («Բայգարասը և Լևիցկասն ընդդեմ Լիտվայի», կետ 110):

25. Միևնույն ժամանակ Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի 2-րդ մասում ճանաչվում է, որ 10-րդ հոդվածի 1-ին մասում ամրագրված ազատությունների իրականացումը «կարող է պայմանավորվել այնպիսի ձևակերպումներով, պայմաններով, սահմանափակումներով կամ պատժամիջոցներով, որոնք նախատեսված են օրենքով և անհրաժեշտ են ժողովրդավարական հասարակությունում» որոշակի շահերի պաշտպանության նպատակով (ազգային անվտանգություն, տարածքային ամբողջականություն կամ հանրային անվտանգություն, անկարգությունների կամ հանցագործությունների կանխարգելման, առողջության կամ բարոյականության պաշտպանության, այլոց հեղինակության կամ իրավունքների պաշտպանության, բացահայտումը կանխելու համար, գաղտնի կերպով ստացված տեղեկատվությունը կամ դատական իշխանության հեղինակությունն ու անաչառությունը պահպանելու համար): Նկատի ունենալով 10-րդ հոդվածի 2-րդ մասի շրջանակը և հաշվի առնելով համաչափության սկզբունքը, անդամ պետությունները կարող են դիտարկել ատելության խոսքի տուժողների պաշտպանության նպատակով քաղաքացիական և վարչական օրենսդրությանը դիմելու նպատակահարմարությունը («Փերինչեքն ընդդեմ Շվեյցարիայի», կետ 273): Համաձայն Կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածի՝ վարչական և քաղաքացիական իրավունքի դրույթները, քրեական բնույթի պատժամիջոցների նման, նույնպես նպաստում են տուժողների

պաշտպանությանը խտրականությունից: Որոշ պետությունների համար քրեական օրենսդրությունը իրավական նշանակություն չունեցող ոչ հանցավոր բնույթի ատելության խոսք կարգավորելու միակ միջոցն է: Սակայն այդ դեպքերում, քրեական իրավունքը որպես քրեական արդարադատության պաշտպանության ձև կարող է ներառել այնպիսի միջոցներ, որոնք այլ պետություններ սովորաբար դիտարկում են քաղաքացիական օրենսդրության շրջանակում, օրինակ՝ տուգանքները, փոխհատուցումը (օրինակ՝ ազատագրկման կամ կալանավորման՝ որպես պատժի միջոցի փոխարեն կամ ի լրումն դրան):

26. Գործնականում անդամ պետությունները ատելության խոսքի ամենալուրջ դեպքերին անդրադառնում են քրեական օրենսդրության միջոցով, իսկ փոխհատուցման հետ կապված, երբեմն, զուգահեռաբար, նաև՝ քաղաքացիական օրենսդրության միջոցով: Ավելի թեթև ծանրության դեպքերը կարգավորվում են միայն վարչական կամ քաղաքացիական օրենսդրության միջոցով:

27. Ատելություն հրահրելու և արտահայտվելու ազատության հետ կապված գործերին առնչվելիս Դատարանը օգտագործում է երկու մոտեցում, որոնք նախատեսված են Կոնվենցիայով. Կոնվենցիայի պաշտպանությունից բացառելու մոտեցումը, որը նախատեսված է 17-րդ հոդվածով (իրավունքների չարաշահման արգելում), որտեղ խնդրո առարկա մեկնաբանությունները հավասարազոր են ատելության խոսքի և ժխտում են Կոնվենցիայի հիմնարար արժեքները, և Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի 2-րդ մասով սահմանված իրավական պաշտպանության միջոցները սահմանափակելու մոտեցումը: Վերջինը ընդունվում է այն դեպքում, երբ խնդրո առարկա խոսքը, թեև ատելության խոսք է, չի կարող խարխլել Կոնվենցիայի հիմնարար արժեքները:

28. Ատելության խոսքին համակողմանիորեն անդրադառնալու համար կարևոր է պատշաճ և համաչափ կերպով անդրադառնալ վիրավորական կամ վնասակար ազդեցություն ունեցող արտահայտությունների ձևերին, որոնց ծանրության աստիճանը բավարար չէ Կոնվենցիայով նախատեսված սահմանափակումները երաշխավորելու համար: Նման մոտեցումը համահունչ է սույն Յանձնարարականի հիմնական նպատակներին, մասնավորապես, ատելության խոսքի երևույթի հետ կապված համապարփակ ռազմավարություն իրականացնելու անհրաժեշտությանը:²

29. Վիրավորական կամ վնասակար արտահայտությունների որոշ տեսակներ սույն Յանձնարարականի նպատակներով հավասարեցվում են ատելության խոսքին, սակայն քրեական, քաղաքացիական կամ վարչական պատասխանատվության չեն հանգեցնում: Դրանք առերևույթ պաշտպանված են Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածով, որի գործողությունը տարածվում է նաև այնպիսի խոսքի վրա, որը վիրավորում, ցնցում և անհանգստացնում է պետությանը կամ բնակչության որևէ հատվածին («Յենդիսայդն ընդդեմ Մեծ Բրիտանիայի», 5493/72, 7 դեկտեմբերի 1976թ., կետ 49):

30. 10-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ նա, ով օգտվում է այդ հոդվածի առաջին պարբերությամբ ամրագրված իրավունքներից ու ազատություններից, ստանձնում է որոշակի «պարտականություններ և պարտավորություններ»: Կրոնական տեսակետների և համոզմունքների կոնկրետ համատեքստում Դատարանը որոշել է, որ «օրինաչափորեն կարող է ներառվել պարտավորություն՝ հնարավորինս խուսափելու այլոց համար վիրավորական արտահայտություններից և, հետևաբար, նրանց իրավունքների խախտումից, և որոնք, հետևաբար, չեն նպաստում հանրային բանավեճի ցանկացած ձևի, որը կարող է առաջընթաց առաջացնել մարդկային գործերում» («Օտտո-Պրեմիսկեր-ինստիտուտն ընդդեմ Ավստրիայի», թիվ 13470/87, 20 սեպտեմբերի 1994թ., թիվ 49, Վենետիկի հանձնաժողով, 2010թ., Աստվածանագրություն, վիրավորանք և ատելություն. Պատասխանների հայթայթում ժողովրդավարական հասարակությունում, կետ 73, և ՄԱԿ-ի մար-

2. Սույն Բացատրական Յուզագրի դերը Յանձնարարականի և դրա համապարփակ մոտեցման վերաբերյալ լրացուցիչ բացատրություն տալն է: Նպատակը անդամ պետություններին և այլ շահագրգիռ կողմերին ուղղորդելն է՝ ատելության խոսքին իր բոլոր ձևերով անդրադառնալու համապարփակ տեսանկյունից և չպետք է ընկալվի որպես Դատարանի անկախությանը միջամտելու նպատակ:

դու իրավունքների հանձնաժողով, Մալքում Ռոսն ընդդեմ Կանադայի, Հաղորդակցություն թիվ 736/1997, U.N. Doc. CCPR/C/70/D/736/1997 (2000), կետ 11.6):

31. Ատելության խոսքը, որը չի ենթադրում քրեական, քաղաքացիական կամ վարչական պատասխանատվություն, կարող է, այնուամենայնիվ, առաջացնել կամ ուժեղացնել նախապաշարմունքները, անհանդուրժողականությունը և ատելությունը, մտահոգություններ առաջացնել այլոց իրավունքների նկատմամբ հանդուրժողականության, քաղաքավարության, ներառման և հարգանքի առումով և սպառնալ սոցիալական համախմբվածությանը և ժողովրդավարական կայունությանը: Հետևաբար, ժողովրդավարական հասարակությունում նպատակահարմար է անդրադառնալ նման ատելության խոսքի արմատական պատճառներին ոչ իրավական միջոցներով, ինչպիսիք են երկխոսության խթանումը և հաղորդակցության էթիկական սկզբունքները, իրազեկության բարձրացումը, կրթությունը, ներառյալ մեդիա և ինտերնետ գրագիտության նախաձեռնությունները, և հակապատմությունները: Հավասարության հարցերով մարմինները, մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ինստիտուտները և քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունները պետք է կարևոր դեր խաղան այս ոլորտներում:

Կետ 4-ի վերաբերյալ.

32. Դատարանը մշակել է մի շարք գործոններ, որոնք պետք է կիրառվեն ատելության խոսքի ծանրությունը գնահատելու և համապատասխան արձագանքներն ու պաշտպանության միջոցները կատարելագործելու համար: Այդ գործոններն են.

խոսքի բովանդակությունը («Լերոյն ընդդեմ Ֆրանսիայի», թիվ 36109/03, 2 հոկտեմբերի 2008թ., կետ 38-ից սկսած).

- ▶ քաղաքական և սոցիալական ենթատեքստը խոսքը հնչեցնելու պահին (Լերոյն ընդդեմ Ֆրանսիայի, կետ 38-ից սկսած, «Դելֆի ԱՄ-ն ընդդեմ Էստոնիայի», 142-146 կետեր, «Փերինչեքն ընդդեմ Շվեյցարիայի», կետ 205).
- ▶ խոսողի մտադրությունը («Յերսիլդն ընդդեմ Դանիայի», թիվ 15890/89, 23 սեպտեմբերի 1994թ., 31-37 կետեր).
- ▶ բանախոսի դերն ու կարգավիճակը հասարակությունում («Ֆերետն ընդդեմ Բելգիայի», թիվ 15615/07, 16 հուլիսի 2009թ., կետ 63-ից սկսած, տե՛ս նաև Ռասայական խտրականության վերացման կոմիտեի (այսուհետ՝ ՌԽՎՀ) թիվ 35 Ընդհանուր հանձնարարականը, Ռաբաթի գործողությունների ծրագիրը խտրականություն, թշնամություն կամ բռնություն հրահրող ազգային, ռասայական կամ կրոնական ատելության ջատագովության արգելքի մասին (այսուհետ՝ Ռաբաթի գործողությունների ծրագիր), և Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի՝ արտահայտվելու ազատության 10-րդ հոդվածի վերաբերյալ ուղեցույցը, կետ 225).
- ▶ դրա տարածման ձևը («Սավվա Տերենտինն ընդդեմ Ռուսաստանի», թիվ 10692/09, 28 օգոստոսի 2018թ., կետ 79, «Դելֆի ԱՄ-ն ընդդեմ Էստոնիայի», կետ 110, «Ստոմախինն ընդդեմ Ռուսաստանի», թիվ 52273/07, 9 մայիսի 2018թ., կետ 131, և «Յերսիլդն ընդդեմ Դանիայի», 32-33 կետեր).
- ▶ հայտարարությունների կատարման ձևը և դրանց կարողությունը, ուղղակիորեն կամ անուղղակիորեն, հանգեցնելու վնասակար հետևանքների, ներառյալ նման հետևանքների անխուսափելիությունը («Փերինչեքն ընդդեմ Շվեյցարիայի», կետ 205, «Սավվա Տերենտինն ընդդեմ Ռուսաստանի», 32-33 կետեր).
- ▶ լսարանի բնույթն ու չափը («Վեյդելանդն և այլոնք ընդդեմ Շվեդիայի», թիվ 1813/07, 9

փետրվարի 2012թ., 51-58 կետեր և «Լիլիենդալն ընդդեմ Իսլանդիայի», թիվ 29297/18, 11 հունիսի 2020թ., 38-39 կետեր)։

- ▶ թիրախային խմբի բնութագրերը, օրինակ՝ չափը, միատարրության աստիճանը, առանձնահատուկ խոցելիությունը կամ հասարակական պարսավանքի ենթարկված լինելու պատմությունը, և ողջ հասարակականության նկատմամբ դիրքը («Բուդինովան և Չապրագովն ընդդեմ Բուլղարիայի», կետ 63)։

33. Որևէ կոնկրետ դեպքում որոշիչ է այդ տարբեր գործոնների հավաքական ազդեցությունը, այլ ոչ թե առանձին վերցված միայն մեկ գործոնը («Փերինչեքն ընդդեմ Շվեյցարիայի», կետ 208, «Բուդինովան և Չապրագովն ընդդեմ Բուլղարիայի», կետ 63)։ Բացի այդ, Դատարանը գտնում է, որ անդամ պետություններն ունեն որոշակի հայեցողության ազատություն՝ կապված այն գնահատման հետ, թե արդյոք ատելության խոսքի դեմ պայքարի միջոցները «անհրաժեշտ են»՝ Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի 2-րդ մասի իմաստով (Փերինչեքն ընդդեմ Շվեյցարիայի, կետ 196)։

34. Դատարանն օգտագործում է նմանատիպ գործոններ՝ որոշելու, թե արդյոք ատելության խոսքը հասնում է նվազագույն շեմին՝ Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի իմաստով (մանրամասների համար տե՛ս ստորև՝ կետ 42)։ Այդ գործոնները պետք է օգտագործվեն ոչ միայն պետական դերակատարներ, այդ թվում՝ իրավապահ մարմինների, այլ նաև բոլոր այլ շահագրգիռ կողմերի կողմից, որոնք ներգրավված են անցանցն և առցանց ատելության խոսքի դեմ պայքարում և դրան հակազդելու գործընթացում, ներառյալ ինտերնետային միջնորդները։ Դրանց նպատակն է օգնել բոլոր կառույցներին համապատասխան և համաչափ միջոցներ մշակել ատելության խոսքի տարբեր մակարդակների և դրսևորումների դեմ պայքարելու համար։ Վիճելի գործերը պետք է ներկայացվեն դատական իշխանությանը, որպեսզի վերջինս կայացնի վերջնական որոշումներ։

35. ՌԽՎՅ-ի թիվ 35 ընդհանուր հանձնարարականի կետ 15-ը սահմանում է նմանատիպ գործոններ՝ գնահատելու համար, թե արդյոք ատելության խոսքը հասնում է այն մակարդակին, որի դեպքում ատելության խոսքը պետք է համարվի քրեական հանցագործություն։ 1) խոսքի բովանդակությունը և ձևը, 2) տնտեսական, սոցիալական և քաղաքական մթնոլորտը, 3) բանախոսի դիրքը կամ կարգավիճակը, 4) խոսքի հասանելիությունը և 5) խոսքի նպատակները։ ՌԽՎՅ-ի հանձնարարականը բխում է Ռաբատի Գործողությունների ծրագրի 29-րդ կետից, որն ընդունվել է փորձագետների կողմից 2012 թվականին ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների գերագույն հանձնակատարի գրասենյակի կողմից կազմակերպված մի շարք համաժողովների արդյունքում, և որը հաշվի է առնում հետևյալ գործոնները։ 1) սոցիալական և քաղաքական համատեքստը, 2) բանախոսի կարգավիճակը, 3) լսարանը թիրախային խմբի դեմ դրդելու մտադրությունը, 4) խոսքի բովանդակությունը և ձևը, 5) տարածման աստիճանը, և 6) վնասի հավանականությունը, ներառյալ անխուսափելիությունը։

Կետ 5-ի վերաբերյալ.

36. Ատելության խոսքի դեմ պայքարի համապարփակ մոտեցումը, որին միտված է սույն Հանձնարարականը, պահանջում է, որ քաղաքականությունը, օրենսդրությունը, ռազմավարությունը և գործողությունների ծրագրերը ներառեն սույն Հանձնարարականի 2-րդ և 4-ից 7-րդ գլուխներում քննարկված գործողությունների տարբեր ոլորտները։ Նման գործողությունները ներառում են հանրային և մասնավոր հիմնական դերակատարների լայն շրջանակ, ինչպես նշված է սույն Հանձնարարականի 3-րդ գլխում։ Անհրաժեշտ համարվող ցանկացած քաղաքականության իրականացմանը պետք է հատկացվեն համապատասխան մարդկային և ֆինանսական ռեսուրսներ։

Կետ 6-ի վերաբերյալ.

37. Ատելության խոսքի կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի այս համապարփակ մոտեցումը մշակելիս և իրականացնելիս անդամ պետությունները պետք է հաշվի առնեն մի շարք ընդհանուր խնդիրներ։

38. Անդամ պետությունների իշխանությունները պետք է, ինչպես ավելի մանրամասն նկարագրված է Բացատրական հուշագրի 47-րդ և հաջորդ կետերում, Կոնվենցիային և հարակից նախադեպային իրավունքին համահունչ պետք է պարզաբանեն, թե որ դեպքերում ատելության խոսքը պետք է արգելվի քրեական, քաղաքացիական կամ վարչական օրենսդրության համաձայն:

39. Ատելության խոսքի կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի քաղաքականություն, օրենսդրություն, ռազմավարություն և գործողությունների ծրագրեր մշակելիս և իրականացնելիս անդամ պետությունները ատելության խոսքի թիրախում գտնվողների իրավունքները պետք է հավասարակշռեն խոսքի ազատության իրավունքի հետ: Մինևույն ժամանակ, նրանք պետք է հաշվի առնեն, որ նման քաղաքականությունը տարբեր հետևանքներ է ունենում հանրային և մասնավոր լրատվամիջոցների լայն շրջանակի վրա՝ ինչպես ավանդական, այնպես էլ թվային մեդիայի: Անդամ պետությունները պետք է նաև պատշաճ կերպով հաշվի առնեն, որ թվային միջավայրը, ներառյալ այնպիսի գործիքները, ինչպիսիք են առաջարկող համակարգերը և բովանդակության վերահսկման ավտոմատացված գործիքները, շարունակում են զարգանալ արագ տեմպերով: «Բովանդակության վերահսկողություն» տերմինի սահմանումը տրված է Բովանդակության վերահսկողությանն վերաբերյալ ուղեցույցի բացատրական հուշագրում, որն ընդունվել է 2021 թվականի մայիսի 19-ից 21-ին կայացած ՄՏՀԿ-ի 19-րդ լիազումար նիստում (Բովանդակության վերահսկողություն. բովանդակության վերահսկողության ինքնակարգավորվող և համակարգավորվող մեխանիզմներ (այսուհետ՝ Բովանդակության վերահսկողության վերաբերյալ ուղեցույց)):

40. Ատելության խոսքը ոչ միայն ուղղված է առանձին անձին, այլև համայնքներին և խմբերին և դրա ազդեցությունը հաճախ ուժեղանում է համացանցի և այլ ուղիներով լայն տարածման արդյունքում: Դրա տարածումն արդյունավետ և համապարփակ կերպով կանխելու և դրա դեմ պայքարելու համար պետք է ներգրավել հանրային և մասնավոր ոլորտների դերակատարների լայն շրջանակ, որոնք կհամագործակցեն միմյանց հետ (լրացուցիչ մանրամասների համար տե՛ս, մասնավորապես, 3-րդ և 7-րդ գլուխները):

41. Ատելության խոսքի ազդեցությունը կարող է ավելի սաստկանալ, երբ այն հիմնված է ոչ միայն մեկ, այլև մի քանի հիմքերի վրա: Օրինակ՝ ազգային փոքրամասնության խմբին պատկանող կանայք կարող են դառնալ ատելության խոսքի թիրախ ոչ միայն իրենց սեռի, այլև էթնիկ ծագման պատճառով: Նման ատելության խոսքի կուտակային հետևանքները և տարբեր հիմքերի ու կողմնակալության փոխազդեցությունը կարող են հանգեցնել այն բանի, որ դրա թիրախում գտնվող անձինք հայտնվում են հատկապես խոցելի իրավիճակում և կարիք ունեն հատուկ պաշտպանության և օգնության (Լրացուցիչ մանրամասների համար տե՛ս աշխատավայրում ռասիզմի և ռասայական խտրականության դեմ պայքարի վերաբերյալ ՌԱԵՀ-ի թիվ 14 ԸԲՀ-ի 1-ին կետը): Ատելության խոսքի կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի քաղաքականություն, ռազմավարություն և գործողությունների ծրագրեր մշակելիս և իրականացնելիս անդամ պետությունները և այլ հիմնական դերակատարները (տե՛ս Գլուխ 3) պետք է նաև ունենան տարիքային և գենդերային զգայուն մոտեցումներ: Դրանք պետք է հաշվի առնեն յուրաքանչյուր անձի և խմբի շահերն ու մտահոգությունները, ուսումնասիրեն նրանց առանձնահատկություններն ու կարիքները և այդ կարիքները բավարարելու համար նպատակաուղղված լինեն ավելի լավ քաղաքականության և կոնկրետ գործողությունների մշակմանը:

42. Ատելության խոսքի կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի քաղաքականություն, ռազմավարություն կամ գործողությունների ծրագրեր մշակելիս անդամ պետությունները պետք է ներգրավեն ոչ միայն տարբեր շահագրգիռ կողմերի, այլև այն անձանց, ովքեր ատելության խոսքի իրական կամ հնարավոր թիրախ են դառնում: Դա պետք է տեղի ունենա գործընթացի հենց սկզբից՝ արժևորելով թիրախավորված անձանց փորձը և կարիքները:

2. ֕ՐԵՆՍԴՐԱԿԱՆ ԴԱՇՏ

Կետ 7-ի վերաբերյալ .

43. Ատելության խոսքը, ինչպես ներկայացված է Հանձնարարականի 2-րդ կետում, վնասում է իր թիրախների՝ Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով պաշտպանված մարդու արժանապատվությունն ու հոգեբանական բարեկեցությունը, որոշ դեպքերում նաև ֆիզիկական անձեռնմխելիությունը: Ինչպես նշված է սույն Բացատրական հուշագրի 24-25 կետերում, անդամ պետությունները Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի համաձայն դրական պարտավորություն ունեն պաշտպանելու ատելության խոսքի տուժողներին, երբ այն հասնում է որոշակի մակարդակի կամ ծանրության աստիճանի, ներառյալ քրեական օրենսդրության միջոցով («Դելֆի ԱՄ-ն ընդդեմ Էստոնիայի», 153 և 159 կետեր, «Բայզարասը և Լևիցկասն ընդդեմ Լիտվայի», կետ 125, «Բուդիստվան և Չապրազովն ընդդեմ Բուլղարիայի», սկսած 62-րդ կետից): Չի կարելի բացառել, որ որոշակի աստիճանի ծանրության ատելության խոսքը, նաև կախված հանգամանքներից, կարող է դիտվել որպես անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունք, խախտելով Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածը (տե՛ս այս կապակցությամբ տե՛ս «Կիրալին և Դյոմոտորն ընդդեմ Հունգարիայի», թիվ 10851/13, 17 հունվարի 2017, 41-42 կետեր): Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածը և համաչափության սկզբունքները պահանջում են, որ անդամ պետությունները կիրառեն ատելության խոսքի տուժողների պաշտպանության համար խոսքի ազատության իրավունքի նկատմամբ միջամտության ավելի մեղմ ձևեր, ինչպիսիք են վարչական և քաղաքացիական օրենսդրության դրույթները:

44. Շատ անդամ պետություններ վավերացրել են պարտավորեցնող բնույթի միջազգային փաստաթղթեր, որոնք հստակ պարտավորություններ են սահմանում իրավական դրույթների բովանդակության վերաբերյալ, օրինակ՝ Ռասայական խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին միջազգային կոնվենցիան (ՌԽՁՎՄԿ), Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագիրը (ԶԶԻՄԴ) , Ցեղասպանության հանցագործությունը կանխելու և պատժելու մասին ՄԱԿ-ի կոնվենցիան (այսուհետ՝ Ցեղասպանության կոնվենցիա), Եվրոպայի խորհրդի Կիբերհանցագործության մասին կոնվենցիայի լրացուցիչ արձանագրությունը՝ կապված համակարգչային համակարգերի միջոցով ռասիստական և այլատյաց բնույթի գործողությունների քրեականացման հետ (այսուհետ՝ ETS 189 ԿՀԿԼԱ), և աշխատանքի և զբաղմունքի հետ կապված խտրականության մասին Աշխատանքային կազմակերպությունների 1958թ. թիվ 111 միջազգային կոնվենցիան: Անդամ պետություններին առաջարկվում է վավերացնել և կիրառել այս փաստաթղթերը, ըստ անհրաժեշտության, միջազգային մակարդակում ավելի միատարր չափանիշներ ապահովելու և մասնատումից խուսափելու համար, մասնավորապես՝ առցանց ատելության խոսքի կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի առումով: ԵՄ անդամ պետությունները նաև պարտավորված են այնպիսի փաստաթղթերով, ինչպիսիք են ԵՄ Խորհրդի 2008/913/JHA-ի շրջանակային որոշումը, որը պայքարում է ռասիզմի և այլատյացության որոշ ձևերի և դրսևորումների դեմ քրեական օրենսդրության միջոցով: ԵՄ անդամ պետությունները նաև պարտավոր են ներմուծել ԵՄ հավասար վերաբերմունքի վերաբերյալ հրահանգների (2000/43/EC, 2004/113/EC, 2006/54/EC և 2010/41/EU) բովանդակությունը իրենց ազգային օրենսդրության մեջ:

45. Ինչպես նշված է վերը նշված 25-րդ կետում, արտահայտվելու ազատության իրավունքի ցանկացած սահմանափակում պետք է նախատեսված լինի օրենքով, հետապնդի իրավաչափ նպատակ և անհրաժեշտ լինի ժողովրդավարական հասարակությունում (Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի 2-րդ մաս): Ատելության խոսքի ամենաձանր դեպքերում իրավախախտին արգելվում է դիմել Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածով նախատեսված պաշտպանությանը: Կոնվենցիայի 17-րդ հոդվածը վերացնում է այդ պաշտպանությունը, երբ նման խոսքն անհամատեղելի է Կոնվենցիայով հռչակված և երաշխավորված արժեքներին: Դատարանի նախադեպային իրավունքի համաձայն՝ այդ

արժեքները ներառում են հանդուրժողականությունը, սոցիալական խաղաղությունը և խտրականության բացառումը («Պավել Իվանովն ընդդեմ Ռուսաստանի», թիվ 35222/04, 20 փետրվարի 2007թ., կետ 1 և «Ֆուադ Բելկաչեմն ընդդեմ Բելգիայի», թիվ 34367/14, 27 հունիսի 2017թ., կետ 33), գենդերային հավասարությունը («Կասյամխունովն և այլոնք ընդդեմ Ռուսաստանի», թիվ 26261/05 և թիվ 26377/06, 14 մարտի 2013թ., կետ 110), և արդարությունը և խաղաղությունը («Մբալան, Մբալան ընդդեմ Ֆրանսիայի», թիվ 25239/13, 20 հոկտեմբերի 2015թ., կետ 33):

46. Քաղաքացիական, վարչական և (որպես վերջին միջոց) քրեական իրավունքը պետք է օգտագործվի միայն ատելության խոսքի այնպիսի դեպքերը պատժելու համար, որոնք հասնում են որոշակի աստիճանի ծանրության, ինչը, ըստ Դատարանի նախադեպային իրավունքի, անհրաժեշտ է 8-րդ հոդվածը գործադրելու համար (տե՛ս նաև կետ 24-ը վերևում): Համաձայն համապատասխան նախադեպային իրավունքի, անհրաժեշտ է գնահատել, թե արդյոք սոցիալական խմբի վերաբերյալ բացասական հրապարակային հայտարարությունը կարող է դիտարկվել որպես այդ խմբի առանձին անդամների «անձնական կյանքի» վրա ազդող՝ այն աստիճանի, որ դա հանգեցնի նրանց նկատմամբ Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի կիրառմանը: Այդ կապակցությամբ Դատարանը կիրառում է Հանձնարարականի 4-րդ կետում թվարկված սկզբունքները («Բուդինովան և Չապրագովն ընդդեմ Բուլղարիայի», 62-63 կետեր և, Բեհարն և այլոնք ընդդեմ Բուլղարիայի, թիվ 29335/13, 16 փետրվարի 2021թ., 65-րդ կետից սկսած):

Կետ 8-ի վերաբերյալ.

47. Անդամ պետությունները պետք է օգտագործեն հստակ և ճշգրիտ տերմինաբանություն և սահմանումներ, ձեռնպահ մնան ատելության խոսքին վերաբերվող իրենց օրենսդրության մեջ անորոշ և ընդհանրացված բնույթի տերմիններ օգտագործելուց, ինչպես նաև տրամադրեն ուղեցույցներ ատելության խոսքի մեկնաբանման ու կիրառության համար: Արդյունքում, որոշումները դառնում են կանխատեսելի և թափանցիկ: Այլ կերպ ասած, իրավական դրույթների ձևակերպումը պետք է հնարավորություն տա անհատներին կարգավորել իրենց վարքը և կանխատեսել իրենց գործողությունների հետևանքները («Ալթուգ Տաներ Ակչամն ընդդեմ Թուրքիայի», թիվ 27520/07, 25 հունվարի 2012թ., 93-րդ կետից սկսած, և «Դելֆի ԱՍ-ն ընդդեմ Էստոնիայի», կետ 121): Դա նաև օգնում է ներպետական դատարաններին մշակել հետևողական նախադեպային իրավունք:

48. Խոսքի ազատության իրավունքի սահմանափակումները պետք է նեղ մեկնաբանվեն, լիովին համապատասխանեն Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի 2-րդ մասին՝ հաշվի առնելով ատելության խոսքի ծանրության աստիճանի գնահատման համար Հանձնարարականի 4-րդ կետում սահմանված սկզբունքները և արձագանքման համապատասխան մակարդակը: Դատարանի նախադեպային իրավունքի համաձայն՝ ցանկացած սահմանափակում պետք է համապատասխանի սոցիալական հրատապ կարիքին, լինի նվազագույն միջամտող բնույթի, չլինի չափազանց լայն ու լինի համաչափ՝ որպեսզի պաշտպանվող շահերի բարենպաստ հետևանքը գերազանցի արտահայտվելու ազատությանը հասցվող վնասը, ներառյալ այն պատժամիջոցների մասով, որոնք թույլատրվում են տվյալ սահմանափակման ներքո (տե՛ս՝ Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի ուղեցույցը, արտահայտվելու ազատություն):

49. Ատելության խոսքին վերաբերող օրենսդրության իրավական հստակությունը ոչ միայն պետք է ծառայի i) Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի նպատակին (պատիժ բացառապես օրենքի իման վրա), այլ նաև ii) հստակություն ապահովի, ներառյալ քրեականացման նվազագույն շեմը, iii) սահմանի արտահայտվելու ազատությամբ պաշտպանված խոսքը, և iv) հանդիսանա պաշտպանություն չարաշահումների դեմ (այս առնչությամբ տե՛ս «Բուդինովան և Չապրագովն ընդդեմ Բուլղարիայի, սկսած 61-րդ կետից): Դատարանի նախադեպային իրավունքի համաձայն՝ կենսականորեն կարևոր է, որ քրեական օրենսդրության դրույթները, որոնք ուղղված են բռնություն, ատելություն կամ

անհանդուրժողականություն հրահրող, խթանող կամ արդարացնող արտահայտությունների դեմ, հստակ և ճշգրիտ սահմանեն համապատասխան իրավախախտումների շրջանակը: Դրույթները պետք է խստորեն մեկնաբանվեն՝ խուսափելու այնպիսի իրավիճակից, երբ նման իրավախախտումների համար քրեական հետապնդման ենթարկելու պետության հայեցողությունը դառնում է չափազանց լայն ու առաջ է գալիս չարաշահման պոտենցիալ հնարավորություն ընտրովի կիրարկման միջոցով («Սավվա Տերենտին ընդդեմ Ռուսաստանի», կետ 85, և «Ալթուզ Տաներ Ակչամն ընդդեմ Թուրքիայի», 93-94 կետեր):

Կետ 9-ի վերաբերյալ.

50. Ատելության խոսքին վերաբերող օրենսդրությունը, ինչպես նաև բովանդակության վերահսկողության կառուցակարգերը (մանրամասների համար տե՛ս Հանձնարարականը՝ 16-րդ կետից սկսած) չպետք է չարաշահվեն կամ օգտագործվեն ոչ նպատակային, օրինակ՝ հանրային բանավեճ արգելակելու, քաղաքական հակառակորդներին, լրագրողներին, լրատվամիջոցներին, փոքրամասնությունների խմբերին կամ հանրային բանավեճի այլ մասնակիցներին լռեցնելու համար, ներառյալ քննադատական ձայները (տե՛ս CM/Rec(2018)2 հանձնարարականը ինտերնետային միջնորդների դերերի և պատասխանատվության վերաբերյալ 1.3. և 1.4. կետեր): Այս առումով, Դատարանը ընդգծել է, որ 10-րդ հոդվածի համաձայն՝ քաղաքական բանավեճերի և հանրային հետաքրքրություն ներկայացնող հարցերում խոսքի ազատության իրավունքի սահմանափակումն արգելելու հնարավորություն չկա, և որ ընդունելի քննադատության սահմանները կառավարության համար ավելի լայն են, քան՝ մասնավոր անձի («Դինկն ընդդեմ Թուրքիայի», թիվ 2668/07, 14 սեպտեմբերի 2010թ., կետ 133, և «Փերինչեքն ընդդեմ Շվեյցարիայի», կետ 197): Իրավական և գործնական երաշխիքները ներառում են ատելության խոսքի մասին օրենսդրության հստակ ձևակերպումը (տե՛ս Բացատրական հուշագիրը, սկսած 47-րդ կետից): Պետք է լինի թափանցիկ օրենսդրական գործընթաց՝ շահագրգիռ կողմերի հետ խորհրդակցություններով, ընտրված պաշտոնյաների անձեռնմխելիության կանոններ, բովանդակության վերահսկողության համար մարդու իրավունքներին համապատասխան շրջանակ, ատելության խոսքին վերաբերող օրենսդրության կանոնավոր գնահատում, ինտերնետային միջնորդների համար բովանդակության վերահսկողության համակարգեր (տե՛ս Հանձնարարականի 26-րդ և 34-րդ կետերը), ԶԼՄ-ների և ակադեմիական շրջանակների կողմից ատելության խոսքի դեպքերի և ատելության խոսքին վերաբերող օրենսդրության հնարավոր չարաշահումների մանրամասն ուսումնասիրություն:

Կետ 10-ի վերաբերյալ.

51. Հաճախ նրանք, ովքեր ուղղակի կամ անուղղակիորեն դառնում են ատելության խոսքի թիրախ, վախենում են և չեն ցանկանում հաղորդում ներկայացնել այդ մասին և դատական գործընթաց նախաձեռնել: Հետևաբար, կարևոր է ապահովել այնպիսի կառուցակարգեր, որոնք կարող են ապահովել նման անձանց ներկայացվածությունը կամ դատական գործընթացներ նախաձեռնել նրանց անունից կամ նույնիսկ նրանց փոխարեն:

52. Այն դեպքերում, երբ ատելության խոսքը հասնում է միջոցներ ձեռնարկելու համար 8-րդ հոդվածով պահանջվող ծանրության նվազագույն աստիճանին (տե՛ս վերը, կետ 33), անդամ պետությունները պետք է ապահովեն, որ իրավահավասարության հարցերով զբաղվող մարմինները և մարդու իրավունքների ազգային կառույցները ունենան ատելության խոսքի թիրախ դարձած անձանց իրավական խորհրդատվություն և աջակցություն տրամադրելու իրավասություն: Դա անհրաժեշտ է կառույցների, դատական մարմինների և դատարանների առջև նրանց իրավունքները պաշտպանելու համար՝ ներպետական օրենսդրության պահանջներին համապատասխան: Անհրաժեշտության դեպքում այն պետք է ներառի նման կառույցներում դատական մարմիններում և դատարաններում թիրախավորված անձանց ներկայացնելու իրավունքը՝ իրենց իսկ համաձայ-

նությամբ: Նաև, ըստ անհրաժեշտության՝ մարդու իրավունքների ազգային կառույցի կամ իրավահավասարության մարմնի իսկ անունից ներկայացնելու անհատական և կառուցվածքային խտրականության կամ անհանդուրժողականության դեպքերը (տե՛ս ՌԱԵԶ-ի իվ 2 ԸԲԶ-ն ներպետական մակարդակում ռասիզմի և անհանդուրժողականության դեմ պայքարի իրավահավասարության հարցերով զբաղվող մարմինների մասին, 14-15 կետեր, Նույն սկզբունքով են ընդունվել նաև ԵՄ հավասար վերաբերմունքի վերաբերյալ 2000/43/EC, 2004/113/EC, 2006/54/EC և 2010/41/EU հրահանգները:

53. Հասարակական կազմակերպությունները, որոնք ստեղծվել են ատելության խոսքի թիրախում գտնվող մարդկանց աջակցելու նպատակով՝ իրականացնելու իրենց պաշտպանության իրավունքը, այդ թվում՝ դատարանում, պետք է կարողանան որպես նրանց ներկայացուցիչ հանդես գալ կառույցների, դատական մարմինների և դատարանների առջև՝ ներպետական օրենսդրական պահանջներին համապատասխան: Համաձայն Դատարանի, կոլեկտիվ մարմիններին, մասնավորապես՝ միավորումներին դիմելը ժամանակակից հասարակություններում անհատների համար հասանելի միջոցներից մեկն է, երբեմն էլ միակ միջոցը՝ իրենց շահերն արդյունավետորեն պաշտպանելու համար: Ավելին, միավորումների՝ իրենց անդամների շահերի պաշտպանության համար դատական գործ հարուցելու իրավունքը ճանաչված է եվրոպական երկրների մեծ մասի օրենսդրությամբ (տե՛ս «Բայզարասը և Լևիցկանս ընդդեմ Լիտվայի», կետ 81): Նույնպիսի իրավունքներ նրանց տրվում են նաև քաղաքացիական և վարչական օրենսդրության ոլորտներում (տե՛ս ՌԱԵԶ-ի թիվ 7 ԸԲԶ-ն ռասիզմի և ռասայական խտրականության դեմ պայքարի ներպետական օրենսդրության մասին, կետ 25, և այլ օրինակները ԵՄ-ի հավասար վերաբերմունքի հրահանգներում՝ 2000/43/EC, 2004/113/EC, 2006/54/EC և 2010/41/EU):

Քրեական իրավունք

Կետ 11-ի վերաբերյալ.

54. Որպես ատելության խոսքի թիրախում գտնվողներին պաշտպանելու անդամ պետությունների դրական պարտավորության մաս՝ ատելության խոսքի ամենածանր արտահայտությունները ենթակա են քրեականացման: Դա ոչ միայն հանդիսանում է քրեական իրավունքի պատժիչ գործառույթը, այլև հստակ ազդանշան է ուղարկում հնարավոր հանցագործներին և ողջ հասարակությանը (քրեական իրավունքի ընդհանուր կանխարգելիչ գործառույթ), որ նման արտահայտությունները քրեական հանցագործություններ են: Բռնության հրահրումը կամ բռնության սպառնալիքը և բովանդակության այլ տեսակները պետք է հստակորեն սահմանվեն ներպետական օրենսդրության մեջ՝ հաշվի առնելով ատելության խոսքի այլ տեսակների ազգային տարածվածությունը, համապատասխանությունը և ծանրությունը:

55. Ներպետական քրեական օրենսդրության մեջ ատելության խոսքը որպես հանցագործություն սահմանելիս սույն Հանձնարարականի նպատակների համար անդամ պետությունները պետք է հիմնվեն համապատասխան պարտավորեցնող և ոչ պարտավորեցնող միջազգային չափանիշների, մասնավորապես, ՌԽՁՎԿ-ի, Ցեղասպանության կոնվենցիայի, Կիբերհանցագործության դեմ կոնվենցիայի լրացուցիչ արձանագրության, ԵՄՇՈ 2008/913/JHA-ի, Դատարանի կողմից մշակված նախադեպային իրավունքի և ռասիզմի և ռասայական խտրականության դեմ պայքարի ներպետական օրենսդրության մասին ՌԱԵԶ-ի թիվ 7 ԸԲԶ-ի, ինչպես նաև այդ փաստաթղթերի բացատրական հուշագրերի վրա:

56. Դատարանը ընդգծում է, որ ատելության խոսքի որոշ դեպքերում հանցավոր բնույթի լուրջ պատժամիջոցներ կիրառելը կարող է արդարացված լինել նույնիսկ լրագրողների կամ քաղաքական գործիչների նկատմամբ («Բուդինովան և Չապրագովն ընդդեմ Բուլղարիայի», կետ 90, քաղա-

քական գործիչների կողմից աստելության խոսքի վերաբերյալ տես նաև Հանձնարարականի 29-րդ կետը): Համաչափության սկզբունքի համաձայն քրեական օրենքը պետք է կիրառվի միայն աստելության խոսքի ամենալուրջ դրսևորումների դեպքում: Դատարանը, իրոք, ընդունել է, որ քրեական պատժամիջոցները, ներառյալ այն անձանց դեմ, ովքեր պատասխանատու են աստելության ամենալուրջ դրսևորումների կամ ուրիշներին բռնության դրդելու համար, կարող են կիրառվել միայն որպես ultima ratio միջոց: Միևնույն ժամանակ այն նաև եզրակացրել է, որ այն դեպքում, երբ լուրջ հանցագործություն կազմող գործողություններն ուղղված են անձի ֆիզիկական կամ հոգեկան անձեռնմխելիության դեմ, միայն արդյունավետ քրեաիրավական մեխանիզմները կարող են ապահովել համարժեք պաշտպանություն և ծառայել որպես զսպող գործոն: Դատարանը նաև ընդունել է, որ խտրական վերաբերմունքից բխող ուղղակի բանավոր վիրավորանքների և ֆիզիկական սպառնալիքների նկատմամբ անհրաժեշտ են քրեական օրենսդրության միջոցներ («Քայլաքայլ և Լևիցկասն ընդդեմ Լիտվայի», կետ 111): Ոչ շատ ծանր արտահայտությունների նկատմամբ կիրառվում է քաղաքացիական և վարչական օրենսդրությունը: Այն դեպքերը, որոնք չեն հասնում Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի հիմքով գործողությունների ձեռնարկման համար անհրաժեշտ նվազագույն շեմին, պետք է լուծվեն ոչ իրավական միջոցների միջոցով, ինչպիսիք են, մասնավորապես՝ իրազեկման բարելավումը և կրթությունը:

57. Վերոհիշյալ չափանիշների մեծ մասը կենտրոնացած է ռասիստական աստելության խոսքի վրա, սակայն տարբեր միջազգային փաստաթղթեր կոչ են անում անդամ պետություններին քրեականացնել այն խոսքը, որը աստելություն է տարածում այլ հիմքերով, ինչպիսիք են սեռը, սեռական կողմնորոշումը կամ գենդերային ինքնությունը: Օրինակ՝ սեքսիզմի կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի վերաբերյալ CM/Rec(2019)1 հանձնարարականի I.A.1 կետով անդամ պետություններին առաջարկվում է իրականացնել սեքսիստական աստելության խոսքը սահմանող և քրեականացնող օրենսդրական բարեփոխումներ, նաև ՌԱԵՀ-ի երկրների մոնիտորինգի զեկույցները և Յոգյակարտայի սկզբունքները (5B սկզբունք) նախատեսում են սեռական կողմնորոշման և գենդերային ինքնության վերաբերյալ աստելության խոսքի քրեականացումը: Անդամ պետություններին առաջարկվում է ներառել այս ոլորտներն իրենց քրեական օրենսդրության մեջ և դիտարկել հիմքերի այս ցանկի հետագա ընդլայնման հարցը:

58. Անդամ պետությունները ոչ միայն պետք է համոզվեն, որ ամբողջությամբ կատարել են պարտավորությունները, որոնք ստանձնել են պարտավորեցնող փաստաթղթերի վավերացման միջոցով, այլ նաև վավերացնեն լրացուցիչ փաստաթղթեր: Նրանք նաև պետք է իրականացնեն Եվրոպայի խորհրդի, ՄԱԿ-ի և այլ միջկառավարական կազմակերպությունների մոնիտորինգային մարմինների և այլ ատյանների՝ ընդհանուր և հատուկ երկրի համար ընդունված հանձնարարականները:

59. Եվրոպայի խորհրդի անդամ պետությունները վավերացրել են կամ պարտավորեցված են ստորև նշված հետևյալ փաստաթղթերից որևէ մեկով, որոնք նախատեսում են ցեղասպանության, աստելության և բռնության հրահրումը, ինչպես նաև խտրականության դրդումը քրեականացնելու պարտավորություն: Ցեղասպանության կոնվենցիայի IIIc հոդված, ՌԽԶՎԿ 4-րդ հոդվածի «ա» կետ, Կիբերհանցագործությունների մասին կոնվենցիայի լրացուցիչ արձանագրության (այսուհետ՝ ԿՀԿ-ԼԱ) 3-րդ և 1-ին հոդվածներ և ԵՄՇՈ 2008/913/JHA-ի 1-ին հոդվածի 1-ին մասի «ա» և «դ» կետեր: Թեև մարդկության դեմ հանցագործություններ կամ պատերազմական հանցագործություններ հրահրելը արդեն իսկ սկզբունքորեն ներառված է բռնության դրդմանը վերաբերող մասում (տես Հանձնարարականի 11բ կետը), կարևոր համարվեց Հանձնարարականի 11ա կետում բացահայտորեն նշել այդ հանցագործությունների կատարումը հրահրելը, ինչպես նաև ցեղասպանություն իրականացնելու դրդումը՝ նկատի ունենալով Միջազգային քրեական դատարանի Հռոմի կանոնադրության 25.3.բ հոդվածը (քրեական պատասխանատվություն, եթե անձը «իրամայում, հովանավորում կամ դրդում է» նման հանցագործության կատարումը): Այդ կապակցությամբ անհրաժեշտ է հիշատա-

կել նաև ռասիզմի և ռասայական խտրականության դեմ պայքարի ներպետական և հոլոքոստի ժխտման վերաբերյալ Դատարանի նախադեպային իրավունքը (տե՛ս օրինակ «Գառողին ընդդեմ Ֆրանսիայի», թիվ 65831/01, 24 հունիսի 2003թ., «Վիտցլև ընդդեմ Գերմանիայի», թիվ 7485/03, 13 դեկտեմբերի 2005թ. և «Նախտմանն ընդդեմ Ավստրիայի», թիվ 36773/97, 9 սեպտեմբերի 1998թ.):

60. ԿՅԿԼԱ-ի 4-րդ և 5-րդ հոդվածները և ռասիզմի և ռասայական խտրականության դեմ պայքարի ներպետական օրենսդրության մասին ՌԱԵՅ-ի թիվ 7 ԸԲՅ-ի 18-րդ մասի «բ» և «գ» կետերը պարունակում են դրույթներ ռասիստական և այլատյացության դրդապատճառներով սպառնալիքների և վիրավորանքների քրեականացման վերաբերյալ: Ցեղասպանության կամ մարդկության դեմ հանցագործությունների ժխտումը, կոպիտ կերպով նսեմացումը, , հաստատումը կամ արդարացումը, ինչպես սահմանված է միջազգային իրավունքով, պետք է համարվի քրեական հանցագործություն՝ ԿՅԿԼԱ հոդված 6-ի, ԵՄՇՈ 2008/913/JHA-ի 1-ին հոդվածի 1-ին մասի «ա» և «դ» կետերի և ՌԱԵՅ-ի թիվ 7 ԸԲՅ-ի ԸԲՅ 1-ին կետի «ե» ենթակետի համաձայն: ՌԱԵՅ-ի թիվ 7 ԸԲՅ-ում նաև առաջարկվում է քրեականացնել ռազմական հանցագործությունների ռասիստական նպատակով ժխտումը: Ատելություն պարունակող նյութերի և ռասայական գերազանցության վրա հիմնված գաղափարների տարածումը համարվում է քրեական հանցագործություն ԿՅԿԼԱ հոդված 3-ի, ԵՄՇՈ 2008/913/JHA 1-ին հոդվածի «բ» կետի, ՌԽՁՎԿ-ի 4-րդ հոդվածի 4-րդ կետ «ա» ենթակետի և ՌԱԵՅ թիվ 7 ԸԲՅ-ի 18-րդ կետի «դ» և «գ» կետերի համաձայն:

61. ԿՅԿԼԱ-ի 3-րդ, 5-րդ և 6-րդ հոդվածների համաձայն՝ անդամ պետությունները կարող են իրենց վերապահել ռասիստական և այլատյաց նյութերի տարածման, ռասիստական և այլատյացության դրդապատճառներով վիրավորանքների և ժխտման, կոպիտ կերպով նսեմացման, , ցեղասպանության կամ մարդկության դեմ հանցագործությունների հաստատման կամ արդարացման դեմ ուղղված միջոցներ չկիրառելու իրավունքը: Բազմաթիվ անդամ պետություններ այս փաստաթուղթը վավերացնելիս, իրոք, նման վերապահումներ են արել: Թեև դա արտացոլում է վիրավորանքները ապաքրեականացնելու և դրանք քաղաքացիական և վարչական օրենսդրությամբ արգելելու ընդհանուր միտումը, կարելի է նաև նկատել, որ զրպարտությունը կարող է քրեականացվել (ռասիստական զրպարտության քրեականացման վերաբերյալ տե՛ս ՌԱԵՅ-ի ռասիզմի և ռասայական խտրականության դեմ պայքարի ներպետական օրենսդրության մասին թիվ 7 ԸԲՅ-ի 18-րդ կետի «բ» կետը):

62. Այն դեպքում, երբ անդամ պետությունները ատելության խոսքի վերոհիշյալ արտահայտությունները չեն սահմանում որպես սովորական քրեական հանցագործություն, նրանց առաջարկվում է դրանք դիտարկել որպես ավելի թեթև ծանրության քրեական հանցագործություններ, ինչպիսիք են զանցանքները, կամ այն թողնել քաղաքացիական իրավունքի ներքո: Եթե անդամ պետություններն ընդհանրապես չեն սահմանում ատելության խոսքի նման արտահայտությունները որպես քրեական հանցագործություններ կամ համարում են, որ որոշ արտահայտություններ բավարար ծանրության չեն հասնում քրեականոչ են հետապնդելու համար, նրանք միևնույն է պետք է արգելեն դրանք քաղաքացիական կամ վարչական օրենսդրության համաձայն:

63. ՌԽՁՎԿ-ի 4-րդ հոդվածի «բ» կետը նախատեսում է ևս մեկ պարտավորություն, որը կարող է կարևոր դեր խաղալ ատելության խոսքի դեմ արդյունավետ պայքարում, այն է՝ անօրինական ճանաչել և արգելել այն կազմակերպությունների գործունեությունը, որոնք խթանում և հրահրում են ռասայական խտրականությունը: Ավելին, նման կազմակերպություններին մասնակցությունը կարող է ճանաչվել որպես քրեական հանցագործություն (տե՛ս ՌԱԵՅ-ի՝ ռասիզմի և ռասայական խտրականության դեմ պայքարի ներպետական օրենսդրության մասին թիվ 7 ԸԲՅ-ի 18-րդ կետի «գ» կետը): Այս կապակցությամբ պետք է հղում կատարել նաև Դատարանի նախադեպային իրավունքին՝ համաձայն Կոնվենցիայի 11-րդ հոդվածի, որն ընդունում է, որ պետությունն իրավասու է կանխարգելիչ միջոցներ ձեռնարկել՝ պաշտպանելու ժողովրդավարությունը միավորումների կամ

շարժումների նկատմամբ: Դա կարելի է անել, եթե այլոց իրավունքներին բավական մոտալուտ վնասը սպառնում է խաթարել հիմնարար արժեքները, որոնց հիման վրա գոյություն ունի և գործում է ժողովրդավարական հասարակությունը: Այդպիսի արժեքներից է ռասայական տարանջատումներից զերծ հասարակության անդամների համակեցությունը, առանց որի ժողովրդավարական հասարակությունն անհնար է պատկերացնել (տե՛ս «Վոնան ընդդեմ Յունգարիայի», թիվ 35943/10, 9 հուլիսի 2013թ., կետ 57): Յարկ է նաև հիշել, որ Դատարանի նախադեպային իրավունքի համաձայն՝ միավորումները, որոնք իրականացնում են Կոնվենցիայի արժեքներին հակասող գործունեություն, չեն կարող օգտվել 11-րդ հոդվածի պաշտպանությունից՝ 17-րդ հոդվածի պատճառով, որն արգելում է Կոնվենցիայի օգտագործումը դրանով երաշխավորված իրավունքները ոչնչացնելու կամ չափից դուրս սահմանափակելու նպատակով (տե՛ս «Վ.Պ-ն և այլոնք ընդդեմ Լեհաստանի», թիվ 42264/98, 2 սեպտեմբերի 2004թ., այնպիսի միավորում ստեղծելու արգելքի վերաբերյալ, որի կանոնադրությունը հակասեմական ենթատեքստ ունի):

Կետ 12-ի վերաբերյալ.

64. Կոնվենցիայով անդամ պետությունների դրական պարտավորությունները ներառում են նաև ընթացակարգային պահանջներ, ինչպիսիք են, օրինակ, անդամ պետությունների պարտականությունը հանցավոր բնույթի ատելության խոսքի դեպքերի վերաբերյալ արդյունավետ քննություն իրականացնելու մասին՝ անցանց և առցանց (տե՛ս մասնավորապես այն դեպքերը, երբ խախտվել է թիրախավորված անձի ֆիզիկական անձեռնմխելիությունը «Կիրալին և Դյոմոտորն ընդդեմ Յունգարիայի», 61-րդ կետից սկսած և «Բայգարասը և Լևիցկասն ընդդեմ Լիտվայի», կետ 129):

65. Քրեորեն պատժելի ատելության խոսքի դեպքերի արդյունավետ քննության իրենց դրական պարտավորությունը կատարելու համար, անդամ պետությունները պետք է հատուկ ուշադրություն դարձնեն խոսքի անձանց և խմբերին ուղղված ատելության խոսքին: Դա կարելի է անել ակտիվորեն կապ հաստատելով նրանց հետ և արդյունավետ միջոցներ ձեռնարկելով՝ նպաստելու և խրախուսելու հանցավոր բնույթի ատելության խոսքի մասին իրավապահ մարմիններին հաղորդում ներկայացնելը (քրեորեն պատժելի ատելության խոսքի թերզեկուցման խնդրի վերաբերյալ տես Յանձնարարականի 57-րդ կետը, փոքրամասնությունների և այլ խմբերի հետ վստահության ձևավորման խնդրի վերաբերյալ մանրամասների համար տե՛ս ոստիկանությունում թերի հաղորդում ներկայացնելու մասին ՌԱԵՅ-ի թիվ 11 ԸԲՅ-ի 11-րդ և հաջորդ կետերը): Ատելության խոսքի թիրախում գտնվողները պետք է տեղեկացված լինեն իրենց իրավունքների, մասնավորապես՝ դատական վարույթներին մասնակցելու իրավունքի մասին:

66. Ընդունելով, որ քրեական հետապնդումը իրավական պաշտպանության վերջնական միջոց է, անդամ պետությունների ուշադրության կենտրոնում պետք է լինի ատելության խոսքի (առցանց) վերացումը՝ շարունակական գոհականացումը կանխելու համար: Եթե քրեական հետապնդումը հարուցվել է պատշաճ հիմքերի առկայությամբ, ոստիկանության, դատախազության կամ այլ մարմինների իրականացրած քննությունները պետք է հետագայում արդյունավետ լինեն այն առումով, որ դրանք կարողանան հանգեցնել փաստերի հաստատմանը ու որոշելու, որ վիճարկվող արտահայտությունը համապատասխանում է հանցավոր բնույթի ատելության քրեաիրավական սահմանմանը: Քննությունները նաև պետք է հանգեցնեն մեղավորների բացահայտմանը և, ի վերջո, անհրաժեշտության դեպքում՝ պատժելուն: Իշխանություններն իրենց առաջին իսկ միջամտությունից պետք է ձեռնարկեն բոլոր ողջամիտ քայլերը՝ վիճարկվող արտահայտության վերաբերյալ բոլոր ապացույցները հավաքելու և ապահովելու համար: Քրեական գործի քննության եզրակացությունները պետք է հիմնված լինեն բոլոր համապատասխան տարրերի մանրակրկիտ, օբյեկտիվ, տարիքային և գենդերազգային ու անկողմնակալ վերլուծության վրա, ներառյալ այն, թե արդյոք վիճարկվող արտահայտությունը ունեցել է մեկ կամ մի քանի արգելված հիմք, և արդյոք դա համարվում է ատելության, խտրականության կամ բռնության սպառնալիք կամ դրդում (այս առնչու-

թյամբ տե՛ս ոստիկանությունում թերի հաղորդում ներկայացնելու մասին ՌԱԵՅ-ի թիվ 11 ՇՔՅ-ի 11-րդ և հաջորդ կետերը, դրա բացատրական հուշագրի 66-րդ և հաջորդ կետերը և Միջազգային քրեական իրավունքում խոսքի միջոցով հանցագործությունների վերաբերյալ Չարթֆորդի ուղեցույցի 255-րդ և հաջորդ կետերը):

67. Ոստիկանությունը և դատախազությունը պետք է նաև հատուկ ուշադրություն դարձնեն առցանց ատելության խոսքի քննությանը և Կիբերհանցագործությունների դեմ կոնվենցիայի և դրա լրացուցիչ արձանագրության արդյունավետ իրականացմանը, եթե այն կիրառելի է (տե՛ս Առցանց ատելության խոսքի կարգավորման վերաբերյալ բացատրական հուշագրի 79-րդ և հաջորդ կետերը): Այս առնչությամբ անդամ պետություններից շատերը ստեղծել են ոստիկանության և դատախազության հատուկ ստորաբաժանումներ, որոնք մասնագիտացած են առցանց ատելության խոսքի հետապնդման գործում (ավելի մանրամասն տե՛ս ատելության խոսքի մասին բաժինները ՌԱԵՅ երկրներիի մոնիտորինգի զեկույցներում):

68. Այս համատեքստում անդամ պետությունները պետք է նաև կարգավորեն, թե որ պայմաններով են ինտերնետ միջնորդները պարտավոր իրավապահ մարմիններին հանձնել IP հասցեները և այլ տվյալներ, որոնք անհրաժեշտ են ատելության խոսքի հեղինակին բացահայտելու համար (ավելի մանրամասն տես նաև ստորև՝ սկսած 101-րդ կետից):

69. Ի վերջո, հարկ է նշել, որ դատախազական ծառայությունները հաճախ, ատելության խոսքի նվազ ծանր դեպքերի առնչությամբ, ազգային քրեական դատավարական իրավունքի ընդհանուր կանոնների համաձայն, ունեն գնահատման որոշակի սահման՝ քրեական հետապնդում իրականացնելու կամ չհետապնդելու վերաբերյալ: Այն դեպքերում, որոնց պարագայում դատախազությունը որոշում է քննություն չնախաձեռնել, ատելության խոսքի թիրախ դարձած անձինք պետք է հնարավորություն ունենան փոխհատուցում հայցել քաղաքացիական և վարչական օրենսդրության համաձայն կամ, անհրաժեշտության դեպքում, քաղաքացիական հայցով դիմել դատարան:

Քաղաքացիական և վարչական իրավունք

Կետ 13-ի վերաբերյալ.

70. Վարչական և քաղաքացիական իրավունքը ևս մեկ կարևոր իրավական հարթակ է ատելության խոսքի թիրախում գտնվող անձանց իրավունքների պաշտպանության համար՝ կապված Կոնվենցիայի իրավունքների հետ (քաղաքացիական իրավունքի գործերի օրինակների համար տե՛ս «Դելֆի ԱՄ-ն ընդդեմ Էստոնիայի», 21-րդ կետից սկսած, և «Աքսուն ընդդեմ Թուրքիայի», թիվ 4149/04 և 41029/04, 15 մարտի 2012թ., [Մեծ պալատ], 19-րդ կետից սկսած, վարչական իրավունքի գործերի օրինակների համար տե՛ս «Բալչուտե-Լիդեյկիենեն ընդդեմ Լիտվայի», թիվ 72596/01, 4 նոյեմբերի 2008թ., 3-րդ կետից սկսած, և «Մուվման Ռելլեն ընդդեմ Շվեյցարիայի», թիվ 16354/06, 13 հուլիսի 2012թ.): Քաղաքացիական և վարչական վարույթները երբեմն կարող են իրականացվել քրեական դատավարությանը զուգահեռ (ատելության խոսքի թիրախում գտնվող անձը կարող է միևնույն ժամանակ դեպքի մասին զեկույցել իրավապահ մարմիններին և զուգահեռաբար փոխհատուցում հայցել քաղաքացիական, իսկ երբեմն էլ՝ վարչական օրենսդրությամբ): Ատելության խոսքի գործերում, որոնք չեն հասնում Չանձնարարականի կետ 3-ի իմաստով ծանրության ամենաբարձր մակարդակին, քաղաքացիական և վարչական վարույթները կարող են լինել ատելության խոսքի դեմ պայքարի միակ օրինական ուղին: Երկու իրավական ուղիներն էլ հանգեցնում են տարբեր արդյունքների՝ եթե քրեական դատավարությունը հիմնականում հանգեցնում է անձի պատժելուն, քաղաքացիական և վարչական դատավարությունը հաճախ հանգեցնում է փոխհատուցման վճարման կամ ատելության խոսքի արգելման: Քաղաքացիական և վարչական դատավարությունները, ընդհանուր առմամբ արտահայտվելու ազատության իրավունքի նկատմամբ

միջամտության ավելի մեղմ ձև են: Միևնույն ժամանակ, ապացուցման բեռի և ապացույցի պահանջվող մակարդակի կանոնները երկու ուղիների պարագայում տարբեր են, և հաճախ ատելության խոսքի հեղինակին ավելի հեշտ կլինի պատասխանատվության ենթարկել քաղաքացիական և վարչական օրենսդրության հիմքով:

71. Հարկ է նշել, որ որոշ անդամ պետությունների համար քրեական օրենսդրությունը հանդիսանում է հանցավոր ատելության խոսքը կարգավորելու միակ հիմքը, իսկ ոչ հանցավոր բնույթի ատելության խոսքը իրավական նշանակություն չունի: Սակայն նման դեպքերում քրեական օրենսդրությունը կարող է դրանք ներառել որպես քրեական իրավունքի պաշտպանության միջոցներ, որոնք այլ պետություններ սովորաբար դիտարկում են որպես քաղաքացիական իրավունքի միջոցներ, օրինակ՝ տուգանքները և հատուցումը (անձին ազատագրելու փոխարեն կամ դրա հետ մեկտեղ):

72. Քաղաքացիական օրենսդրության համաձայն՝ անձի արժանապատվության, հոգեկան անձեռնմխելիության և հեղինակության նկատմամբ հարգանքի իրավունքի խախտումները հիմնականում հանգեցնում են փոխհատուցման հայցերի և դատական արգելանքի մասին դիմումների (Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով նախատեսված այդ տարրերի պաշտպանության վերաբերյալ տե՛ս «Կիրալին և Դյոմոտորն ընդդեմ Հունգարիայի», կետ 41 և «Բեյզարասը և Լևիչասն ընդդեմ Լիտվայի», կետ 117), որոնք հաճախ տեղի են ունենում վնասների հատուցման քաղաքացիական օրենսդրության կամ մարդու արժանապատվության, հեղինակության և բարեկեցության պաշտպանության խախտման համար պետության պատասխանատվություն նախատեսող հատուկ նորմերի հիմքով: Նման պաշտպանությունը հաճախ ավելի լայն է, քան քրեական օրենսդրությամբ նախատեսված իրավական պաշտպանությունը, քանի որ այն ներառում է խախտումների լայն շրջանակ, ներառյալ վիրավորանքը և զրպարտությունը՝ կապված արգելված հիմքերի լայն շրջանակի հետ, նաև այն դեպքում, երբ ատելության խոսքի նման ձևերը հանցագործություն չեն հանդիսանում:

73. Ի տարբերություն ատելության խոսքի քրեաիրավական նորմերի, քաղաքացիական պատասխանատվության կամ պետության պատասխանատվության վերաբերյալ հատուկ նորմեր չեն մշակվել, որոնց առկայության դեպքում հնարավոր կլիներ ճշգրիտ նկարագրել, թե ատելության խոսքի որ արտահայտություններն են արգելվում օրենքով: Ատելության խոսքի որոշ արտահայտություններ կարող են նաև արգելվել և սահմանվել որպես վարչական իրավախախտումներ լրատվամիջոցների կամ էլեկտրոնային հաղորդակցության մասին օրենքներում: Ինչ վերաբերում է այն հարցին, թե արդյոք ատելության խոսքի դեպքը պետք է քննվի քրեական կամ քաղաքացիական կամ վարչական օրենսդրության հիմքով, պետք է կիրառվեն Հանձնարարականի 4-րդ կետում ներկայացված չափանիշները:

74. Ատելության խոսքը կարող է նաև անցնել խտրականության սահմանման տակ՝ համաձայն խտրականության արգելքի մասին եվրոպական և ներպետական օրենսդրության, երբ հեղինակը թիրախավորված անձին համապատասխան նմանատիպ իրավիճակներում վերաբերվում է այլ կերպ, քան այլ անձանց՝ առանց օբյեկտիվ և ողջամիտ հիմնավորման (Այս սահմանման համար տե՛ս, օրինակ, «Դ. Հ-ն և այլոնք ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության», թիվ 57325/00, 13 նոյեմբերի 2007թ., [Մեծ պալատ], կետ 175, և «Բայզարասը և Լևիցկասն ընդդեմ Լիտվայի», կետ 114), կամ հակախտրականության օրենսդրության իմաստով այն կարող է համարվել հետապնդում: Խորհրդի 2000/43/ԵՀ հրահանգի 2.3-րդ հոդվածի համաձայն՝ հետապնդումը հրահանգի իմաստով դիտվում է որպես խտրականություն, երբ ցուցաբերվում է ռասայական կամ էթնիկական ծագման հիմքով անցանկալի վարքագիծ՝ անձի արժանապատվությունը ոտնահարելու և վախեցնող, թշնամական, նվաստացնող, կամ վիրավորական միջավայր ստեղծելու նպատակով կամ հետևանքով:

75. Անդամ պետությունները պետք է նախատեսեն, որ ատելության խոսքի արգելքի խախտման

քաղաքացիական և վարչական պաշտպանության միջոցները ներառեն փոխհատուցման վճարում, ատելության խոսքի հեռացում, արգելափակում, դատական կարգով հերքման պարտավորեցում և ատելության խոսքի տարածման փաստի ընդունում հայտարարության տարածման եղանակով, ինչպես նաև վարչական տույժերի կիրառում և լիցենզիայից զրկում:

Կետ 14-ի վերաբերյալ.

76. Անդամ պետությունները պետք է ապահովեն, որ խտրականության դեմ իրենց օրենսդրությունը կիրառվի Չանձնարարականի 11-րդ և 13-րդ կետերով սահմանված ատելության խոսքի բոլոր դրսևորումների նկատմամբ, որպեսզի ստեղծվի այնպիսի համակարգ, որում ատելության խոսքի թիրախ հանդիսացող բոլոր անձինք կարողանան ստանալ հատուցում, իսկ ատելության խոսքի պարագայում՝ փոխհատուցում՝ անկախ իրավապահ մարմիններին բողոք ներկայացնելու հանգամանքից: Այս պարզաբանման միջոցով ատելության խոսքի թիրախ դարձած անձինք նաև կկարողանան օգնություն և աջակցություն հայցել իրավահավասարության հարցերով մարմիններից, որոնք պետք է ունենան ատելության խոսքի դեմ պայքարի հստակ լիազորություն և իրավասու լինեն նախաձեռնել իրավական գործընթացներ թիրախավորված անձի կամ, անհրաժեշտության դեպքում, իրենց իսկ անունից: Այս առումով, խտրականության դեպքերի համար անվճար իրավաբանական օգնության հնարավորությունը ևս մեկ կարևոր նախապայման է, որը երաշխավորում է, որ ատելության խոսքի թիրախում գտնվող անձինք ի վիճակի լինեն իրականացնել իրենց իրավունքները (ներպետական մակարդակում ռասիզմի և անհանդուրժողականության դեմ պայքարի հարցերով զբաղվող մարմինների մասին ՌԱԵԶ-ի թիվ 2 ԸԲԶ, կետեր 4«ա», 14 և 16): Այն դեպքում, երբ հակախտրականության օրենսդրությունը սահմանում է նաև վարչական իրավախախտումներ, կրկնակի պատժի դեպքերը պետք է բացառվեն:

Կետ 15-ի վերաբերյալ.

77. Չանրային մարմինները կամ հաստատությունները, ինչպիսիք են ոստիկանությունը, կրթական հաստատությունները, ներառյալ դպրոցները և հանրային լրատվամիջոցները, վճռորոշ դեր ունեն անդամ պետությունների՝ ատելության խոսքի և դրա տարածման կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի դրական պարտավորությունների կատարման գործում: Չամաձայն ՌԻՁՎԿ-ի 4գ հոդվածի՝ Մասնակից պետությունները չպետք է թույլատրեն հանրային մարմիններին կամ հանրային հաստատություններին, ազգային կամ տեղական, խթանել կամ հրահրել ռասայական խտրականություն: Չաշվի առնելով պետական քաղաքականության և հանրային քննարկումների վրա նրանց զգալի ազդեցությունը, ինչպես նաև մարդու իրավունքները հարգելու իրենց հատուկ պարտականությունը, Չանձնարարականը անդամ պետություններից պահանջում է ապահովել, որ հանրային մարմինները կամ հաստատությունները և նրանց ներկայացուցիչները խուսափեն ատելության խոսք օգտագործելուց:

78. Անդամ պետությունները պետք է նաև իրենց օրենսդրության մեջ ներմուծեն հանրային իշխանությունների՝ հանդուրժողական և ներառական խոսքի օգտագործումը խթանելու պարտականությունը: Այս սկզբունքը, օրինակ, արտահայտված է Ազգային փոքրամասնությունների պաշտպանության շրջանակային ETS թիվ 157 կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածում, որը սահմանում է, որ Կողմերը պետք է խրախուսեն ներառականության և միջմշակութային երկխոսության ոգին և արդյունավետ միջոցներ ձեռնարկեն՝ խթանելու փոխադարձ հարգանքն ու փոխըմբռնումը և համագործակցությունը իրենց տարածքում ապրող բոլոր անձանց միջև՝ անկախ այդ անձանց էթնիկ, մշակութային, լեզվական կամ կրոնական պատկանելությունից, մասնավորապես՝ կրթության, մշակույթի և լրատվամիջոցների ոլորտներում: Նմանապես, ՌԱԵԶ-ն ռասիզմի և ռասայական խտրականության դեմ պայքարի ներքին օրենսդրության մասին թիվ 7 ԸԲԶ-ի 2-րդ և 8-րդ կետերով առաջարկում է, որ անդամ պետություններն իրենց սահմանադրություններում ամրագրեն ատելության պարտա-

վորությունը՝ նպաստելու հավասարությանը, և պետական իշխանությունները օրենքով ստանձնեն այդ պարտականությունը: Այդ պարտականությունները և ատելության խոսքի դեմ արտահայտվելու խրախուսումը կարող են ներառվել օրենսդրության մեջ կամ քաղաքացիական և հանրային ծառայողների վարքագիծը կարգավորող վարվելակերպի կանոնագրքերում:

Առցանց ատելության խոսքի մասին օրենսդրություն

79. Վերջին տարիներին ատելության խոսքը զանգվածաբար, արագ ու լայնորեն տարածվել է համացանցի միջոցով: Առցանց ատելության խոսքի վնասը նվազեցնելու նպատակով անդամ պետությունները պետք է ընդունեն գործուն օրենսդրություն՝ դրա հրապարակումը կանխելու և հեռացնելու համար, եթե ատելության խոսքն արդեն հրապարակվել է: Հաշվի առնելով առցանց ատելության խոսքի մեծ ծավալը և այն փաստը, որ դրա լայն տարածումից խուսափելու համար անհրաժեշտ են արագ գործողություններ, անդամ պետությունները միայնակ չեն կարող ապահովվել այս խնդիրը, և պետք է ապահովեն, որ ինտերնետային միջնորդները նպաստեն դրան:

80. Ինտերնետային միջնորդներ տերմինը սահմանվում է որպես սուբյեկտների լայն, բազմազան և արագ զարգացող շրջանակ, որը հեշտացնում է ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց միջև համացանցում փոխգործակցությունը՝ առաջարկելով և իրականացնելով մի շարք գործառնություններ և ծառայություններ: Նրանք օգտատերերին կապում են համացանցին, հնարավորություն են տալիս մշակել տեղեկատվությունը և տվյալները կամ մատուցում են հոստինգի ցանցային ծառայություններ, այդ թվում՝ օգտատերերի կողմից ստեղծված բովանդակության համար: Մյուսները համախմբում են տեղեկատվությունը և հնարավորություն են տալիս որոնում կատարել, թույլ են տալիս մուտք գործել դեպի հոստը և ինդեքսավորող բովանդակությունը և օգտվել երրորդ անձանց կողմից ստեղծված ծառայություններից: Ոմանք հեշտացնում են ապրանքների և ծառայությունների վաճառքը, ներառյալ տեսալսողական ծառայությունները, և հնարավորություն են տալիս կատարել այլ առևտրային գործարքներ, այդ թվում՝ վճարումներ: Միջնորդ ծառայությունները կարող են առաջարկվել նաև ավանդական լրատվամիջոցների կողմից, օրինակ, երբ նրանց հարթակում առաջարկվում է տարածք օգտատերերի կողմից ստեղծված բովանդակության համար, օրինակ՝ մեկնաբանությունների (ինտերնետային միջնորդների դերերի և պարտականությունների մասին CM/Rec(2018)2 հանձնարարականի 4-րդ և 5-րդ կետ):

Կետ 16-ի վերաբերյալ.

81. Մարդու իրավունքները և հիմնարար ազատությունները նաև թվային միջավայրում պաշտպանելու վերջնական պարտավորությունը դրված է անդամ պետությունների վրա (ինտերնետային միջնորդների դերերի և պարտականությունների մասին CM/Rec(2018)2 հանձնարարականի 1.1.3 կետ): Հետևաբար, նրանք պետք է մշակեն հստակ իրավական կառուցակարգ՝ առցանց ատելության խոսքի կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի համար՝ ինտերնետային միջնորդների դերերի և պարտականությունների մասին CM/Rec(2018)2 հանձնարարականի և բովանդակության մոդերացիայի ինքնակարգավորման և համակարգավորման արդյունավետ իրավական և ընթացակարգային կառուցակարգերի լավագույն փորձի մասին Ուղեցույցի համաձայն (Ուղեցույց բովանդակության մոդերացիայի վերաբերյալ), որն ընդունվել է Մեդիայի և տեղեկատվական հասարակության ղեկավար կոմիտեի կողմից (ՄՏՀՂԿ):

82. Անդամ պետությունները պետք է միմյանց միջև ներդաշնակեցնեն իրենց իրավական կառուցակարգերը և աշխատեն միջազգային մակարդակով ընդհանուր չափանիշների հաստատման ուղղությամբ (տե՛ս Հանձնարարականի 62-63 կետերը), քանի որ առցանց ատելության խոսքը տարածվում է պետական սահմաններից դուրս և առցանց ատելության խոսքն արդյունավետ կերպով կանխելու և դրա դեմ պայքարելու համար անհրաժեշտ է ներդաշնակեցում: Բովանդակության Հե-

առցման ընթացակարգերը և պայմանները պետք է կիրառվեն խոսքի ազատությունը հարգելով, լինեն թափանցիկ, հստակ և կանխատեսելի: Նույնը վերաբերում է ինտերնետային միջնորդների վրա դրված պարտականությունների և պատասխանատվության կանոններին:

Կետ 17-ի վերաբերյալ.

83. Շատ կարևոր է, որ անդամ պետություններն առցանց ատելության խոսքի վերաբերյալ ներպետական օրենսդրության մեջ ճշգրտեն բոլոր շահագրգիռ կողմերի դերերն ու պարտականությունները և հստակորեն ուրվագծեն պետական և մասնավոր դերակատարների և քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունների դերերը: Պետական դերակատարներն են՝ ոստիկանությունը և դատախազությունը, կարգավորող մարմինները, մարդու իրավունքների անկախ պետական կառույցները և հավասարության մարմինները: Մասնավոր դերակատարներն են՝ լրատվամիջոցները, համապատասխան ինտերնետային միջնորդները, ինքնակարգավորվող մարմինները և քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունները, ներառյալ, այսպես կոչված, վստահելի ազդարարները (ֆիզիկական անձ կամ կազմակերպություն, որը հոսթինգի ծառայություններ մատուցող կողմից համարվում է առցանց անօրինական բովանդակության հակազդման հատուկ փորձ ունեցող և պատասխանատվություն կրող. հնարավոր սահմանումը տրված է Առցանց ապօրինի բովանդակության արդյունավետ հաղթահարմանն ուղղված միջոցառումների մասին ԵՄ հանձնաժողովի C(2018) 1177 հանձնարարականի 4-գ կետում):

84. Այս թեմայի վերաբերյալ արժեքավոր ուղեցույց պարունակվում է ոչ միայն ինտերնետային միջնորդների դերերի և պարտականությունների վերաբերյալ CM/Rec (2018)2-ում, այլ նաև ՄՏՂԿ-ի կողմից ընդունված Բովանդակության վերահսկողության ուղեցույցում:

85. Անդամ պետությունները պետք է նաև սահմանեն, թե ինչպես են պետական և ոչ պետական կառույցները համագործակցում առցանց ատելության խոսքի դեմ պայքարում: Նման համագործակցության կազմակերպման եղանակներից մեկն այսպես կոչված համակարգավորող համակարգերի և մարմինների ստեղծումն է, որտեղ և՛ հանրային, և՛ մասնավոր կառույցները նպաստում են առցանց ատելության խոսքի դեմ պայքարին (մանրամասների համար տե՛ս Ալեքսանդր Բրաունի Առցանց ատելության խոսքի կառավարման մոդելները, 2020թ.):

Կետ 18-ի վերաբերյալ.

86. Քանի որ ինտերնետային միջնորդների տրամադրած ենթակառուցվածքը և հարթակները օգտագործվում են մեծ քանակությամբ ատելության խոսքի արագ տարածման համար, շատ կարևոր է, որ անդամ պետությունները երաշխավորեն, որ ինտերնետային միջնորդները հարգեն մարդու իրավունքները և կիրառեն մարդու իրավունքների պատշաճ ջանասիրության սկզբունքները: Դրանք ներկայացված են Մարդու իրավունքների և բիզնեսի մասին CM Rec (2016) հանձնարարականի 20-րդ և հաջորդ կետերում և Բիզնեսի և մարդու իրավունքների ուղեցուցային սկզբունքների 17-րդ կետում, որոնք 2011 թվականին հաստատվել են Միավորված ազգերի կազմակերպության Մարդու իրավունքների խորհրդի կողմից: Ինչպես ներկայացված է սույն Բացատրական հուշագրի 136-րդ կետում, պետք է ոչ միայն ապահովել, որ առցանց ատելության խոսքի դեմ պայքարի միջոցները երաշխավորված լինեն ավտոմատացված համակարգերի մշակման միջոցով, այլ նաև ինտերնետային միջնորդների առանձին ներկայացուցիչների վրա դրվի նման համակարգերը վերահսկելու պատասխանատվությունը:

Կետ 19-ի վերաբերյալ.

87. Անդամ պետությունները պետք է ապահովեն ատելության խոսքի օրենսդրությունը կամ միջնորդի ծառայության պայմանները խախտող առցանց ատելության խոսքի մասին հաղորդում ներկայացնելու մեխանիզմներ:

Կետ 20-ի վերաբերյալ.

88. Բովանդակության հեռացման ընթացակարգերը և պայմանները և դրանց կապակցությամբ ինտերնետային միջնորդների վրա դրված պարտականությունները և պատասխանատվության կանոնները պետք է լինեն թափանցիկ, պարզ և կանխատեսելի: Թափանցիկությունն ապահովելու համար այս համատեքստում հանրային կամ մասնավոր սուբյեկտների կողմից ընդունված ցանկացած որոշում պետք է հրապարակվի ամփոփված և անանուն ձևով: Անհրաժեշտ է նաև հանրայնացնել, թե արդյոք բովանդակությունն ի սկզբանե նշմարվել է որպես վտանգավոր հրապարակում մասնավոր անձանց, պետական մարմինների, ավտոմատացված գործիքների կամ վստահելի ազդարարների կողմից:

89. Ատելության խոսքի հաղորդման հիման վրա տվյալ բովանդակությունը չհեռացնելու, չհամատեքստայինացնելու կամ տվյալ բովանդակության առաջնահերթությունը չվերացնելու որոշման դեմ հնարավոր պետք է լինի բողոքարկել ներքին կամ արտաքին վերանայման կառույցին կամ ուղղակիորեն դատական համակարգին: Ամեն դեպքում, պետք է ապահովվի անկախ դատական ստուգման հնարավորություն: Հանձնարարականը ենթադրում է, որ անդամ պետություններն այդ նպատակի կատարումը կարող են հանձնարարել ընդհանուր իրավասության կամ անկախ վարչական դատարանի: Նույն հնարավորությունը պետք է երաշխավորվի, երբ որոշվել է, որ բովանդակությունը խախտել է քրեական, քաղաքացիական կամ վարչական օրենսդրությունը կամ միջնորդների ծառայության պայմանները և, հետևաբար, հեռացվել է, համատեքստայինացվել կամ զրկվել է առաջնահերթությունից:

90. Ինչ վերաբերում է պաշտպանության ներքին միջոցներին, ինտերնետային միջնորդները պետք է հնարավորություն ընձեռեն, որ օգտատերերը ներկայացնեն բողոքներ անկախ կարգավորող մարմնին կամ վերահսկողության մեխանիզմին՝ առանց կանխելու կամ որևէ կերպ սահմանափակելու օգտատերերի՝ դատական պաշտպանության դիմելու իրավունքը (CM/Rec(2018)2 հանձնարարականի 1.5.2 կետ):

Կետ 21-ի վերաբերյալ.

91. Հանձնարարականի կետ 21-ում դիտարկվում են ինտերնետային միջնորդների դերերի և պարտականությունների մասին CM/Rec(2018)2 հանձնարարականի 1.1.5 կետի կարևոր հարցերը և նախատեսվում է, որ անդամ պետությունները ինտերնետային միջնորդների պատասխանատվությունը կարգավորող օրենսդրական դաշտը մշակելիս, մեկնաբանելիս և կիրառելիս պետք է հաշվի առնեն իրենց միջև առկա էական տարբերությունները (տես նաև Բովանդակության վերահսկողության վերաբերյալ ուղեցույցի 21-րդ կետը և դրա Բացատրական հուշագրի համապատասխան մասերը): Կախված նրանից, թե արդյոք միջնորդներն արտադրում կամ կառավարում են իրենց հարթակներում հասանելի բովանդակությունը կամ կատարում են խորհրդատվական-վերահսկողական կամ խմբագրական դեր, այդ թվում՝ ալգորիթմների կիրառմամբ, պետական մարմինները, ինչպես նշված է ինտերնետային միջնորդների դերերի և պարտականությունների վերաբերյալ CM/Rec(2018)2 հանձնարարականի 1.3.9 կետում, պետք է կիրառեն այնպիսի մոտեցում, որը նաև աստիճանավորված է, նաև տարբերակված: Նրանք պետք է նաև որոշեն պաշտպանության համապատասխան մակարդակները, ինչպես նաև պարտականություններն ու պարտավորությունները՝ համաձայն բովանդակության ստեղծման և տարածման գործընթացներում միջնորդների դերի, միաժամանակ պատշաճ ուշադրություն դարձնելով բովանդակության առցանց տարածման հարցում բազմակարծությունն ու բազմազանությունը պաշտպանելու և խթանելու իրենց պարտավորությանը:

Կետ 22-ի վերաբերյալ.

92. Ինչպես նշվեց վերևում, անդամ պետությունների՝ աստիության խոսքի թիրախում գտնվող անձանց արդյունավետ կերպով պաշտպանելու դրական պարտավորությունը վերաբերում է նաև առցանց աստիության խոսքին: Հաշվի առնելով առցանց աստիության խոսքի չափազանց մեծ քանակությունը, որն արագ և լայնորեն տարածվում է ինտերնետի միջոցով, անդամ պետությունները պետք է իրենց օրենսդրության միջոցով ապահովեն, որ ինտերնետային միջնորդները նպաստեն այս դրական պարտավորության իրականացմանը: Անդամ պետությունները պետք է նաև ուղեցույցներ տրամադրեն ինտերնետային միջնորդներին, մասնավորապես նրանց, ովքեր իրենց հարթակներում հասանելի բովանդակություն են արտադրում կամ կառավարում կամ իրականացնում են խորհրդատվական-վերահսկողական կամ խմբագրական դերակատարում, ընդհուպ ալգորիթմերի կիրառմամբ՝ քրեական, քաղաքացիական կամ վարչական բնույթի իրավախախտումների հանգեցնող առցանց աստիության խոսքի դեմ պայքարի գործընթացներում: Տարբեր տեսակի ինտերնետային միջնորդների պարտավորությունները պետք է տարբերակվեն, ինչպես նկարագրված է Հանձնարարականի 21-րդ կետում:

93. Միևնույն ժամանակ, անդամ պետությունները պետք է ապահովեն, որ իրավական և կարգավորող կառուցակարգերը չհանգեցնեն անհամաչափ խստության կամ խտրական կիրառման: Սա հատկապես կարևոր է այն բովանդակության համար, որն օրինական է, բայց, հնարավոր է, անցանկալի լինի ժողովրդավարական հասարակությունում, որտեղ ընդունված է, որ մարդու իրավունքները նույնպես պետք է պաշտպանվեն (մանրամասների համար տե՛ս Բովանդակության վերահսկողության վերաբերյալ ուղեցույցի 14 «գ» կետը և 28-րդ կետից սկսած և դրա Բացատրական հուշագրի համապատասխան մասերը): Այս պատճառով անդամ պետությունները պետք է հստակեցնեն իրենց օրենսդրության մեջ, որ ինտերնետային միջնորդներն ազատվում են պատասխանատվությունից, եթե նրանք որոշել են հիմնավոր փաստացի և իրավական գնահատականի հիման վրա չհեռացնել բովանդակությունը, որը իրավասու մարմինների կողմից հետագայում որակվել է որպես քրեական, քաղաքացիական կամ վարչական իրավախախտում կամ որոշել են հեռացնել բովանդակությունը, որը հետագայում ճանաչվել է օրինական:

94. Նման կարգավորման կարևոր տարրերից է, որ համացանցի օգտատերերը և այլ շահագրգիռ կողմերը հնարավորություն ունենան ներկայացնել հաղորդումներ քրեական, քաղաքացիական կամ վարչական օրենսդրությամբ արգելված աստիության խոսքի վերաբերյալ՝ ինտերնետային միջնորդների համար հեշտ հասանելի եղանակով (տես 86-րդ կետը վերևում): Նման միջնորդները պետք է պարտավորություն ստանձնեն արագ և արդյունավետ կերպով քննելու նման հաղորդումները՝ թափանցիկ ընթացակարգի շրջանակներում, որը, անհրաժեշտության դեպքում, հանգեցնում է առցանց աստիության խոսքի արագ և արդյունավետ վերացմանը: Այդ հաղորդումները պետք է պարունակեն բավարար տեղեկատվություն, որը հնարավորություն կտա ինտերնետային միջնորդին գնահատել, թե արդյոք տվյալ բովանդակությունը աստիության խոսք է, որն արգելված է քրեական, քաղաքացիական կամ վարչական օրենսդրությամբ: Հաղորդումների որակը կարող է բարելավվել հաղորդման ձևի պատշաճ ձևակերպման շնորհիվ:

95. Վերոնշյալ համատեքստում ցանկալի է հնարավորինս արագ հեռացնել քրեական, քաղաքացիական կամ վարչական օրենսդրությամբ արգելված առցանց աստիության խոսքը: Հետազոտությունները ցույց են տալիս, որ սոցիալական ցանցերում գրառումները հաճախ ընդամենը մի քանի րոպե են պահպանվում: Դա ենթադրում է, որ աստիության խոսքի վնասը, որը տարածվում է նման հարթակներում, հասցվում է կարճ ժամանակահատվածում: Հաշվի առնելով այդ հանգամանքը որոշ անդամ պետություններ պարտավորություն են սահմանել ինտերնետային միջնորդների հանդեպ՝ 24 ժամվա ընթացքում հեռացնել օրենքը խախտող բովանդակությունը: Մյուս կողմից, նման կարճ ժամկետները կարող են անբավարար լինել լայնածավալ փաստական ուսումնասիրություն

կամ բարդ իրավական հիմնավորում պահանջող (անհասկանալի և խճճված) դեպքերը մանրակրկիտ գնահատելու համար: Այն դեպքերի համար, որոնք հաճախ պահանջում են փաստական կամ իրավական խորը գնահատում, սահմանվել են ավելի երկար ժամկետներ: Անդամ պետությունները նաև թույլ են տալիս, որ ինտերնետ միջնորդները նման բարդ կամ անհասկանալի դեպքերը փոխանցեն անկախ կարգավորող մարմին: Դա կարող է լինել հանրային կառույց, օրինակ՝ հանրային լրատվամիջոցները կարգավորող մարմին, մարդու իրավունքների կամ իրավահավասարության հարցերով զբաղվող մարմին, անկախ ինքնակարգավորվող մարմին, որը կազմավորվում է մեկ կամ մի քանի ինտերնետային միջնորդների կողմից, կամ համակարգավորող մարմին, որը կազմավորվում է պետական և մասնավոր սուբյեկտների կողմից (մանրամասների համար տե՛ս Ալեքսանդր Բրաունի Առցանց ատելության խոսքի կառավարման մոդելները, 2020թ.):

96. Շատ դեպքերում, թեև առցանց ատելության խոսքը հեռացվում է, համապատասխան ապացույցներ չեն ապահովվում և չեն փոխանցվում իրավապահ ծառայություններին: Իրավիճակը շտկելու համար անդամ պետությունները պետք է սահմանեն, որ ինտերնետային միջնորդները պարտավոր են ապահովել քրեական, քաղաքացիական կամ վարչական բնույթի առերևույթ իրավախախտում պարունակող առցանց ատելության խոսքի մասին ապացույցներ (տե՛ս ինտերնետային միջնորդների դերերի և պարտականությունների վերաբերյալ CM/Rec(2018)2-ի կետը): Անդամ պետությունները պետք է նաև հստակեցնեն այն պայմանները, որոնց դեպքում նրանք պարտավոր են այդ ապացույցները փոխանցել իրավապահ մարմիններին: Ապացույցների փոխանցումը պետք է իրականացվի իրավասու մարմնի հրահանգի հիման վրա: Տվյալների հետ աշխատանքի արդյունավետությունն ապահովելու համար բոլոր դերակատարները պետք է հարգեն տվյալների պաշտպանության օրենսդրության պահանջները և սկզբունքները:

97. Անհասկանալի և բարդ դեպքերում առերևույթ օրինական բովանդակության հապճեպ հեռացումը կանխելու համար կարող են ձեռնարկվել ժամանակավոր միջոցներ: Ամբողջովին հեռացնելու փոխարեն՝ նման բովանդակությունը կարող է զրկվել առաջնահերթությունից կամ համատեքստայինացվել: Այս համատեքստում առաջնահերթությունից զրկելը նշանակում է, որ բովանդակությունը վերահսկող կամ բովանդակության տարածումը կարգավորող ալգորիթմը ավելի ցածր առաջնահերթություն են տալիս վերջիններիս, հանգեցնելով դրանց ավելի սահմանափակ տարածման: Համատեքստայինացում նշանակում է, որ բովանդակությունը հրապարակվում է նշումով, որ խնդրո առարկա բովանդակությունը կարող է ատելության խոսք հանդիսանալ: Առաջնահերթությունից զրկելը և համատեքստայինացումը համաչափության սկզբունքի համաձայն համարվում են նվազ խստության միջամտություն՝ մինչև հարթակի պատասխանատու մարմնի կամ այլ մեխանիզմի վերջնական որոշումը:

98. Անդամ պետությունները պետք է ապահովեն, որ ինտերնետային միջնորդները համապատասխանեն գոյություն ունեցող իրավական և կարգավորող շրջանակներին, օրինակ՝ անկախ կարգավորող մարմնի կողմից վերահսկողության միջոցով: Օրենսդրությունը պետք է նաև նախատեսի, որ ինտերնետային միջնորդները երկրում նշանակեն օրինական ներկայացուցիչ, որն օրինականորեն ներկայացնում է միջնորդին և կարող է միջնորդի անունից ստանալ ցանկացած ծանուցում:

Կետ 23-ի վերաբերյալ.

99. Անդամ պետություններն իրենց օրենսդրության մեջ պետք է ամրագրեն, որ ինտերնետային միջնորդները հստակ բացատրություն են տալիս ատելության խոսքի մասին օրենսդրության կամ միջնորդի ծառայության պայմանների հիման վրա բովանդակությունը արգելափակելու, հեռացնելու կամ առաջնահերթություն տալու ցանկացած որոշմանը, թափանցիկություն ապահովելով դրանց ազդակիրների համար (տե՛ս նաև ինտերնետային միջնորդների դերերի և պարտականու-

թյունների վերաբերյալ CM/Rec(2018)2 հանձնարարականի 2.3.3 կետը): Բավարար կարող է լինել, եթե ինտերնետային միջնորդը օգտատերին տրամադրի իրավական դրույթի կամ ծառայության պայմանների ճշգրիտ տեքստը և պարբերության համարը, որի հիման վրա բովանդակության վերահսկողը կամ ավտոմատացված համակարգը որոշել է արգելափակել, հեռացնել, համատեքստայինացնել կամ առաջնահերթությունից զրկել համապատասխան բովանդակությունը: Եթե պարզվի, որ այս պահանջը չափազանց ծանրացուցիչ է փոքր միջնորդների համար, անդամ պետությունները կարող են դիտարկել այն սահմանափակելու հնարավորությունը, եթե օգտատերը նման որոշման համար բացատրություն է պահանջում: Այդ դեպքում պետք է երաշխավորվի, որ բացատրությունը տրվի բավական կարճ ժամկետում, որը նաև կհամապատասխանի դատական հայց հարուցելու համար սահմանված ցանկացած ժամկետին:

100. Գործնականում որոշ ինտերնետային միջնորդներ արգելափակում են հաշիվները, օրինակ՝ ատելության խոսքի կրկնվող հրապարակումների դեպքում: Անդամ պետությունները պետք է դիտարկեն այս ոլորտը կարգավորող օրենսդրություն ստեղծելու հարցը՝ սահմանելով այն պայմանները, որոնց դեպքում հաշիվը կարող է ժամանակավորապես կամ մշտապես արգելափակվել: Օրենսդրությունը պետք է նաև պարունակի երաշխիքներ նման լիազորությունների չարաշահումից, սահմանի, որ ժամանակավոր կամ մշտական արգելափակման վերաբերյալ ցանկացած որոշում պետք է հիմնավորված լինի և նախատեսի դատական կարգով բողոքարկելու հնարավորություն:

101. Եթե տեղեկատվությունը հրապարակվում է ոչ թե անհատի, այլ կառույցի կողմից (այս եզրը պետք է հասկանալ լայն իմաստով, ընդ որում այն ներառում է, օրինակ, պետական կամ մասնավոր իրավաբանական անձանց և ցանկացած այլ կազմակերպություն կամ միավորում), բովանդակությունը սահմանափակող ցանկացած որոշման պատճառները այդ կառույցին պետք է հասանելի դարձնել:

Կետ 24-ի վերաբերյալ.

102. Ատելության խոսքի թիրախում գտնվողները հաճախ առցանց ատելության խոսքի հեղինակին բացահայտելու խնդիրներ են ունենում: Իրավախախտի անանունության պատճառով նույնիսկ ոստիկանությունը, դատախազությունը և առցանց ատելության խոսքի դեպքերը հետաքննող այլ մարմինները հաճախ չեն կարողանում բացահայտել նրան և հաջողությամբ հետաքննել ատելության խոսքի դեպքերը: Չետևաբար, ատելության խոսքի դեպքերի հաջող հետաքննության համար կարևոր է բաժանորդների մասին տեղեկություններ ստանալը ծառայություններ մատուցողներից, ներառյալ այլ երկրների, (տես բաժանորդների մասին տեղեկատվության սահմանումը Կիբերհանցագործությունների մասին Կոնվենցիայի (ETS Թիվ 185) հոդված 18.3-ում, այսուհետ՝ Կիբերհանցագործությունների մասին Կոնվենցիա): Նույնը վերաբերում է գրանցամատյաններում կամ ռեգիստրներում պահվող ինտերնետ տիրույթի անունների մասին տեղեկատվությանը, երբ ինտերնետ տիրույթներն օգտագործվում են ատելության խոսքի համար: Մյուս կողմից, ինտերնետում անանունությունը կարևոր է խոսքի ազատությունը թույլատրելու համար (այդ համընկնող իրավունքների և շահերի մասին տե՛ս «Կ. Ս.-ն ընդդեմ Ֆիլիպինյայի», թիվ 2872/02, 2 դեկտեմբերի 2008թ., կետ 49):

103. Բաժանորդների տեղեկատվության պատրաստման պատվիրման հիմքերի վերաբերյալ ցուցումները տրված են Կիբերհանցագործությունների մասին Կոնվենցիայի 18-րդ հոդվածում, ընդ որում այդ և ընթացակարգային այլ լիազորությունների շրջանակը, ինչպես նաև պայմաններն ու երաշխիքները ներկայացված են Կոնվենցիայի 14-րդ և 15-րդ հոդվածներում: Լրացուցիչ ուղեցույց կարելի է գտնել T-CY թիվ 10 ուղեցույցում՝ Արտադրության պատվերներ բաժանորդների տեղեկատվության համար (Բուդապեշտի կոնվենցիայի 18-րդ հոդված), որն ընդունվել էր Կիբերհանցա-

գործությունների կոնվենցիայի հանձնաժողովի կողմից 2017 թվականին: Քաղաքացիական կամ վարչական օրենսդրությամբ արգելված ատելության խոսքի դեպքերում պետք է նաև սահմանվեն բաժանորդների մասին տեղեկություններ պահանջելու համար համապատասխան ընթացակարգեր:

104. Չկրելով Եվրոպայի խորհրդի անդամ պետությունների համար պարտավորեցնող բնույթ, այնուհանդերձ Կիբերհանցագործությունների դեմ Կոնվենցիայի Բացատրական զեկույցի 138-րդ կետում «իրավասու մարմին» եզրույթը վերաբերում է դատական, վարչական կամ այլ իրավապահ մարմին, որը լիազորված է ներպետական օրենսդրությամբ որևէ քրեական հետաքննության կամ վարույթի առնչությամբ պատվիրել, թույլատրել կամ ձեռնարկել դատավարական միջոցների կատարում՝ ապացույցներ հավաքելու կամ ստեղծելու նպատակով: Կիբերհանցագործությունների մասին Կոնվենցիայի երկրորդ լրացուցիչ արձանագրությունը, որը հաստատվել է Նախարարների կոմիտեի կողմից 2021 թվականի նոյեմբերի 17-ին, նախատեսում է ուղղակի համագործակցություն այլ երկրների ծառայություններ մատուցողների հետ՝ բաժանորդների տեղեկատվության արտադրության (հոդված 7) և տիրույթի անվան գրանցման տեղեկատվության բացահայտման համար (հոդված 6): Ինչպես և Կոնվենցիան, այս միջոցներն իրենց շրջանակներով սահմանափակ են (դրանք կիրառվում են հատուկ քրեական հետաքննության և դատավարության համար) և կարգավորվում են օրենքի գերակայության սկզբունքով (հոդված 13) և տվյալների պաշտպանության երաշխիքներով (հոդված 14): Դրանք նաև նախատեսում են հայտարարություններ և վերապահումներ, որոնք թույլ կտան կողմերին բավարարել իրենց երկրներում մարդու իրավունքները, օրենքի գերակայությունը կամ սահմանադրական պահանջները:

105. «Մարդու իրավունքների եվրոպական և միջազգային օրենքները», մասնավորապես, ներառում են Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիան և Անձնական տվյալների ավտոմատ մշակման առնչությամբ անձանց պաշտպանության Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիան, ըստ կիրառելիության, Տվյալների պաշտպանության ընդհանուր կանոնակարգը (ԵՄ) 2016/679 (GDPR):

Կետ 25-ի վերաբերյալ

106. Անդամ պետությունները պետք է հանրությանը հասանելի դարձնեն մանրամասն տվյալներ և տեղեկատվություն այն բովանդակության մասին, որը սահմանափակվել է ատելության խոսքի վերաբերյալ ներպետական օրենսդրության համաձայն, և օրենքով պահանջեն, որ համապատասխան ինտերնետային միջնորդները պատրաստեն և հրապարակեն թափանցիկության մասին հաշվետվություններ: Այդ հաշվետվությունները ծառայում են խոսքի ազատության սահմանափակումների վերաբերյալ թափանցիկության ապահովման նպատակին և հիմք են հանդիսանում կանոնավոր գնահատման համար, թե արդյոք հանրային մարմինների և ինտերնետային միջնորդների կողմից արված սահմանափակումները անհրաժեշտ են և համաչափ՝ Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի 2-րդ մասի իմաստով (տե՛ս ինտերնետային միջնորդների դերերի և պարտականությունների վերաբերյալ CM/Rec(2018)2 հանձնարարականի 1.2.3 կետը և Բովանդակության վերահսկողության վերաբերյալ ուղեցույցի 39-44 կետերը): Այդ հաշվետվությունները նաև ապահովում են, որ բովանդակության վերահսկողությունն իրականացվի ոչ խտրական եղանակով:

107. Անդամ պետությունների կողմից հրապարակված զեկույցները պետք է հնարավորինս պարունակեն տեղեկատվություն հետևյալի մասին. ներգրավված պաշտպանված բնութագրերի, ատելության խոսքի տարբեր արտահայտությունների մասին, տարանջատված վիճակագրական տվյալներ ոստիկանության, դատախազության, դատական համակարգի կողմից քրեական օրենսդրության համաձայն քննվող գործերի և դրանց արդյունքների վերաբերյալ՝ քննությունների, մեղադրական եզրակացությունների, դատավճիռների և բովանդակային սահմանափակումների առումով, քաղաքացիական և վարչական օրենսդրությամբ դատական մարմինների կողմից

քննվող գործերի մասին, մասնավորապես, արդյոք բովանդակությունը սահմանափակվել է քրեական, քաղաքացիական կամ վարչական օրենսդրության կամ ինտերնետ միջնորդի ծառայության պայմանների հիման վրա, ինչպես նաև առցանց հարթակներ փոխանցված բովանդակության սահմանափակման հարցումների քանակի, բնույթի և իրավական հիմքի, այդ հարցումների արդյունքում ձեռնարկված գործողությունների, բովանդակության սահմանափակումների՝ հիմնված փոխադարձ իրավական օգնության պայմանագրերի վրա, տվյալների պաշտպանության օրենսդրությունը և սկզբունքները պահպանելու ուղղությամբ ձեռնարկված միջոցների, աստիության խոսքի թիրախում գտնվող անձանց և աստիության խոսք հրապարակող անձանց կատեգորիաների մասին, և դեպքերի աճի ցանկացած կարևոր շարժիչ ուժի, մասին, ինչպիսիք են ընտրարշավները կամ այլ իրադարձությունները, որոնք կարող էին աստիության խոսքի ալիքներ առաջացնել (մանրամասների համար տե՛ս ոստիկանական գործունեության մեջ ռասիզմի և ռասայական խտրականության դեմ պայքարի մասին ՌԱԵՅ-ի թիվ 11 ԸԲՅ 12-րդ կետը և դրա Բացատրական հուշագրի 65-րդ կետից սկսած, Ատեղության խոսքի դեմ պայքարի վերաբերյալ ՌԱԵՅ-ի թիվ 15 ԸԲՅ-ի 3-րդ կետը և դրա Բացատրական հուշագրի 72-րդ կետից սկսած):

108. Ինտերնետային միջնորդների հաշվետվությունները, մասնավորապես, պետք է պարունակեն ներգրավված պաշտպանված բնութագրերը, աստիության խոսքի տարբեր արտահայտությունները, ինչի հիման վրա հեռացվել է բովանդակությունը (ըստ քաղաքացիական, վարչական կամ քրեական օրենսդրության կամ ծառայության պայմանների), իշխանություններից ստացված բովանդակության սահմանափակման բոլոր հարցումների քանակը, բնույթը և իրավական հիմքը, աստիության խոսքի թիրախում գտնվող անձանց և աստիության խոսք հրապարակող անձանց կատեգորիաները, աստիության խոսքի առաջացման հիմնական շարժիչ ուժերը (տե՛ս վերևում), տեղեկատվության բովանդակության վերահսկողների քանակի և ուսուցման վերաբերյալ, ներառյալ՝ կիրառվող տեխնոլոգիաների, ավտոմատացված համակարգերի և չափանիշների մասին, ինչպես նաև աստիության խոսքի հայտնաբերման, բովանդակության վերահսկողության և առաջարկող համակարգերի միջոցով նման դեպքերին անդրադառնալու համար անհրաժեշտ ժամանակը և տվյալների պաշտպանության օրենսդրությունն ու սկզբունքները պահպանելու համար ձեռնարկված միջոցները: Անդամ պետությունները պետք է նաև պահանջեն ինտերնետային միջնորդներից, որպեսզի տվյալները հրապարակայնորեն հասանելի լինեն համաձայնեցված ձևաչափով և ակտիվորեն տարածեն դրանք հետազոտողների, քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունների և այլ համապատասխան շահագրգիռ կողմերի միջև (մանրամասների համար տես նաև ինտերնետային միջնորդների դերերի և պարտականությունների մասին CM/Rec(2018)2 հանձնարարականի 2.2.3 և 2.2.4 կետերը):

109. Անդամ պետությունները պետք է նախատեսեն, որ ավելի փոքր ինտերնետային միջնորդները ավելի մեծերի համեմատ ենթակա լինեն հաշվետվության ավելի թեթև պարտականությունների և, որ հաշվետվության պարտականությունները սահմանափակվեն ինտերնետային միջնորդներով, որոնք արտադրում կամ կառավարում են բովանդակությունը իրենց հարթակներում կամ կատարում խորհրդատվական-վերահսկողական կամ խմբագրական գործառնայթ, այդ թվում՝ օգտագործելով ավտոմատներ:

Կետ 26-ի վերաբերյալ .

110. Անդամ պետությունները պետք է ապահովեն, որ անկախ մարմինները (օրինակ՝ իրավահավասարության հարցերով զբաղվող մարմինները կամ մարդու իրավունքների ներպետական կառույցները) այլ շահագրգիռ կողմերի հետ պարբերաբար գնահատեն գործող բովանդակության վերահսկողության համակարգերի ազդեցությունը: Նրանք պետք է առանձնահատուկ ուշադրություն դարձնեն այն հարցին, թե արդյոք առկա համակարգերը, ներառյալ ավտոմատացված համակարգերը, արդյունավետ պաշտպանություն են ապահովում աստիության խոսքի թիրախում

գտնվողներին և համապատասխան հավասարակշռություն պահպանում ինտերնետում բովանդակություն հրապարակողների ազատ արտահայտման իրավունքի հետ: Հատուկ ուշադրություն պետք է դարձնել այն հարցին, թե արդյոք առկա համակարգերը կրում են թերզեկուցման կամ չափից ավելի խիստ պահանջների ռիսկեր, և արդյոք առկա ներքին և արտաքին բողոքարկման մեխանիզմները հանգեցնում են համապատասխան արդյունքների (տե՛ս նաև ինտերնետային միջնորդների դերերի և պարտականությունների մասին CM/Rec(2018)2 հանձնարարականի 1.1.4 և 1.1.5 կետերը): Հանձնարարականի 25-րդ կետում նշված հաշվետվությունները կարևոր հիմք են այդ գնահատումների համար:

111. Այս համատեքստում անդամ պետությունները պետք է նախատեսեն, որ ատելության խոսքի դեպքերի ներկայացուցչական նմուշները, որոնք ենթակա չեն դատական վերանայման, պարբերաբար գնահատվեն՝ պարզելու համար՝ արդյո՞ք բովանդակության սահմանափակումներն արդարացված են, թե ոչ և, թե արդյոք տվյալների պաշտպանության օրենքներն ու սկզբունքները պահպանվել են:

112. Հիմնվելով այդ գնահատումների արդյունքների վրա՝ իշխանությունները և այլ շահագրգիռ կողմերը պետք է համապատասխան միջոցներ ձեռնարկեն՝ հետագայում զարգացնելու իրավական շրջանակները և առկա բովանդակության վերահսկողության համակարգերը՝ բարելավելու առցանց ատելության խոսքի հայտնաբերումը, հաղորդումը և մշակումը, միաժամանակ վերացնելով բովանդակության չհիմնավորված սահմանափակումների և չափից ավելի խիստ վերահսկողության պատճառները:

Կետ 27-ի վերաբերյալ.

113. Այս մասում անդամ պետություններին առաջարկվում է օրենքով պահանջել, որ առցանց լրատվամիջոցները չտարածեն ծանրության որոշակի շեմի համող ատելության խոսքը: Նաև, անկախ դատական գնահատման պարագայում, օրենքը պետք է ապահովի, որ առցանց լրատվամիջոցները հատուկ լուսաբանեն երրորդ կողմերի գրառումները մեկնաբանությունների բաժիններում և իրենց հարթակների այլ փոխակտիվ կամ համագործակցային տարածքներում, ինչպիսիք են բլոգները, որոնք ներառված են իրենց հրապարակումների կայքերում: Դա պետք է համահունչ լինի վերը մեջբերված «Դելֆի ԱՄՆ-ն ընդդեմ Էստոնիայի» գործի 115-117 կետերում նշված կոնկրետ հանգամանքներում Դատարանի եզրակացություններին (տե՛ս նաև մեդիայի նոր հասկացության վերաբերյալ Եվրոպայի խորհրդի CM/Rec(2011)7 հանձնարարականը և ինտերնետ օգտագործողների համար մարդու իրավունքների ուղեցույցի վերաբերյալ CM/Rec(2014)6 հանձնարարականը):

3. ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ՝ ՈՒՂՂՎԱԾ ԱՌԱՆՅՔԱՅԻՆ ԴԵՐԱԿԱՏԱՐՆԵՐԻՆ

114. Հանձնարարականի այս գլուխն անդրադառնում է մի շարք առանցքային դերակատարներին, որոնք կարևոր դեր են խաղում ժողովրդավարական հասարակություններում, մասնավորապես հանրային քննարկումների հարցում և, հետևաբար, կարող են կոնկրետ և նշանակալի ներդրում ունենալ ատելության խոսքի կանխարգելման հարցում և դրա դեմ պայքարում: Այդ բոլոր դերակատարների համապատասխան գործառնությունները կարգավորվում են ատելության խոսքը կարգավորող կիրառելի օրենքով, բայց նրանք նաև ունեն հատուկ պարտականություններ և պարտավորություններ, որոնք բխում են այդ գործընթացում իրենց հատուկ դերերից:

Հանրային պաշտոնյաներ, ընտրված մարմիններ և քաղաքական կուսակցություններ

28 և 29-րդ կետերի վերաբերյալ.

115. Սույն Հանձնարարականի նպատակների համար «հանրային պաշտոնյաներ» հասկացությունը ներառում է օրենսդիր մարմնի, կառավարության, դատական իշխանության և այլ հանրային մարմինների անդամներին: Հանրային պաշտոնյաները ոչ միայն պետք է ձեռնպահ մնան ատելության խոսքի մեջ ներգրավվելուց, ատելության խոսքը հավանություն տալուց կամ տարածելուց, այլ նաև դրական դերակատարություն ունենան ատելության խոսքի դեմ պայքարում, ուստի նրանց առաջարկվում է դատապարտել ատելության խոսքը բոլոր համապատասխան հանգամանքներում:

116. Միևնույն ժամանակ, հանրային պաշտոնյաները և քաղաքական գործիչները պետք է հաշվի առնեն, որ չպետք է ցանկացած քննադատական խոսքը պիտակավորեն որպես ատելության խոսք: Խոսքի ազատությունը տարածվում է ոչ միայն այն տեղեկատվության կամ գաղափարների վրա, որոնք ընդունվում են բարենպաստ կերպով, համարվում են ոչ վիրավորական կամ անտարբերության առարկա, այլ նաև նրանց, որոնք վիրավորում են, ցնցում կամ անհանգստացնում են պետությունը կամ բնակչության որևէ հատվածը («Յենդիսայդն ընդդեմ Մեծ Բրիտանիայի», կետ 49):

117. Հաշվի առնելով իրենց հեղինակավոր դիրքը՝ քաղաքական գործիչները և հանրային այլ բարձրաստիճան պաշտոնյաներն ունեն իրենց ելույթները տարածելու ավելի լայն հնարավորություններ: Քաղաքական ատելության խոսքի ազդեցությունն ավելի մեծ է նաև աներևույթ իրավախախտների վրա, ովքեր իրենց իրավասու են զգում կրկնօրինակելու անհանդուրժողական և կողմնակալ վարքագիծը: «Էրբականն ընդդեմ Թուրքիա», գործում՝ թիվ 59405/00, 6 հունիսի 2006թ., կետ 56, Դատարանը վճռեց, որ շատ կարևոր է, որ քաղաքական գործիչները իրենց ելույթներում խուսափեն անհանդուրժողականություն խթանող մեկնաբանություններից:

118. Քաղաքական գործիչներն, իրոք, ունեն և՛ քաղաքական պարտավորություն, և՛ բարոյական պատասխանատվություն՝ զերծ մնալու ատելության խոսքի և խարանող լեզվի օգտագործումից և անհապաղ և միանշանակ դատապարտելու ուրիշների կողմից դրա օգտագործումը, քանի որ լռությունը կարող է մեկնաբանվել որպես վերջինիս հավանություն կամ աջակցություն: Խոսքի ազատության ուժեղացված պաշտպանությունը, որը նրանք վայելում են, նույնպես ուժեղացնում է նրանց պատասխանատվությունն այս ոլորտում (ատելության խոսքի և անհանդուրժողականության դեմ պայքարում քաղաքական առաջնորդների դերի և պատասխանատվության մասին ԵԽԽՎ 2275(2019) բանաձևի կետ 5: Տե՛ս նաև «Սանչեսն ընդդեմ Ֆրանսիայի», 45581/15, 2 սեպտեմբերի 2021³⁾:

119. Հատուկ ուշադրություն պետք է դարձնել ընտրական ժամանակահատվածում ատելության խոսքին, քանի որ այն զգալիորեն թեժանում է քաղաքական հակառակորդների, ինչպես նաև նրանց թիրախ ընտրազանգվածի միջև: Ընտրական շրջանում թեկնածուների դիրքորոշումները ավելի են կոշտանում և քաղաքական շահերը գերակայում են ողջամիտ փաստարկների նկատմամբ: Արդյունքում ռասիստական և այլատյացության խոսույթի ազդեցությունը դառնում է ավելի

3. Համաձայն Կոնվենցիայի 43-րդ և 44-րդ հոդվածների՝ Պալատի այս վճիռը վերջնական չէ: Այն ուղարկվել է Մեծ պալատ 2022 թվականի հունվարի 17-ին: Նրա հանձնմանը հաջորդող եռամսյա ժամանակահատվածում ցանկացած կողմ կարող է պահանջել, որ գործը ուղարկվի Դատարանի Մեծ պալատ: Նման պահանջ ներկայացնելու դեպքում հինգ դատավորներից կազմված կոլեգիան քննարկում է, թե արդյոք գործն արժանի է հետագա քննության: Այդ դեպքում Մեծ պալատը լսում է գործը և վերջնական վճիռ կայացնում: Ուղղորդման հարցումը մերժելու դեպքում Պալատի վճիռը նույն օրը դառնում է վերջնական: Վճիռը վերջնական դառնալուց հետո այն փոխանցվում է Եվրոպայի խորհրդի Նախարարների կոմիտե՝ դրա կատարման նկատմամբ վերահսկողության համար: Կատարման գործընթացի մասին լրացուցիչ տեղեկություններ կարելի է գտնել հետևյալ հասցեով՝ www.coe.int/t/dghl/monitoring/execution

մեծ և վնասակար («Ֆերետն ընդդեմ Բելգիայի», կետ 76): Այդ կապակցությամբ Դատարանը հիշեցնում է, որ շատ կարևոր է, որ քաղաքական գործիչները իրենց հրապարակային ելույթներում խուսափեն անհանդուրժողականություն խթանող հայտարարություններ տարածելուց: Նրանց վրա տարածվում են Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի 2-րդ մասով սահմանված պարտականություններին և պարտավորությունները և նրանք պետք է չափազանց ուշադիր լինեն ժողովրդավարության և դրա սկզբունքների պաշտպանության նկատմամբ, հատկապես ընտրական շրջանում («Սանչեսն ընդդեմ Ֆրանսիայի», կետ 89):

120. Ատելության խոսքին անդրադառնալու և դատապարտելու քաղաքական գործիչների և կուսակցությունների ջանքերը խրոխուսելու նպատակով խորհրդարանները, ընտրված այլ մարմինները և քաղաքական կուսակցությունները պետք է նպաստեն «Եվրոպական երկրների կուսակցությունների ոչ ռասիստական հասարակության վերանայված կանոնադրության» ավելի մեծ ճանաչմանը և հավատարմությանը դրա սկզբունքներին: Այն ընդունվել է Եվրոպայի խորհրդի Տեղական և տարածքային իշխանությունների կոնգրեսի կողմից 2017թ.: Ատելության խոսքի դեմ հատուկ քաղաքականություն մշակելիս անդամ պետությունները կարող են ոգեշնչվել և առաջնորդություն գտնել ատելության խոսքի դեմ պայքարի վերաբերյալ ՌԱԵԶ-ի թիվ 15 ԸՅԶ-ում:

Ինտերնետային միջնորդներ

121. Ինտերնետային միջնորդները առանցքային դեր են խաղում՝ հնարավորություն տալով ամբողջ աշխարհում մարդկանց շփվել միմյանց հետ և տեղեկատվություն փոխանակել: Դրանք զգալիորեն հզորացել են ազգային և միջազգային մակարդակներում և ավելի ու ավելի վճռական ազդեցություն են թողնում մարդու իրավունքների, հիմնարար ազատությունների և ժողովրդավարության վրա: Այդպես՝ դրանք վերահսկում և դասակարգում են բովանդակությունը, այդ թվում՝ անձնական տվյալների ավտոմատացված մշակման միջոցով, և դրանով իսկ ազդում են օգտատերերի առցանց տեղեկատվության հասանելիության վրա՝ մեդիայի հետ համեմատելի եղանակներով, կամ կատարում են հրատարակիչների գործառնություններին նման այլ գործառնություններ: (Տես ինտերնետային միջնորդների դերերի և պարտականությունների մասին CM/Rec(2018)2 հանձնարարականը, կետ 5):

122. Հաշվի առնելով առցանց ատելության խոսքի տարածվածությունը համացանցային միջնորդների կողմից կառավարվող համակարգերում և այն վնասը, որը այն հասցնում է թիրախավորված անհատներին և խմբերին, աճում է իրազեկվածությունը ինտերնետային միջնորդների՝ մարդու իրավունքների կորպորատիվ հաշվետվողականության անհրաժեշտության մասին՝ իրենց հարթակներում առցանց ատելության խոսքը սահմանափակելու համար:

Կետ 30-ի վերաբերյալ.

123. Մարդու իրավունքների և բիզնեսի մասին CM/Rec(2016)3 հանձնարարականի համաձայն՝ անդամ պետությունները պետք է արդյունավետորեն կիրառեն Բիզնեսի և մարդու իրավունքների վերաբերյալ ՄԱԿ-ի ուղեցուցային սկզբունքները և ապահովեն, որ բոլոր ձեռնարկությունները, որոնք գտնվում են կամ գործում են իրենց իրավասության շրջանակներում, համապատասխանեն բոլոր կիրառելի օրենքներին և հարգեն մարդու իրավունքները («մարդու իրավունքները հարգելու կորպորատիվ պատասխանատվություն»): Դա նշանակում է, որ նրանք չպետք է ոտնահարեն այլոց մարդու իրավունքները և անդրադառնան մարդու իրավունքների վրա բացասական ազդեցությանը, որում նրանք դեր ունեն:

124. Սա ենթադրում է պատասխանատվություն՝ համակողմանիորեն անդրադառնալու առցանց ատելության խոսքի տարբեր դրսևորումներին (տե՛ս Հանձնարարականի Հավելվածի կետ 3-ը) և

արտահայտություններին (տես սույն Բացատրական հուշագրի կետ 18-ը), որոնք գոյություն ունեն անկախ պետության՝ մարդու իրավունքների պաշտպանության իրենց պարտավորությունները կատարելու կարողությունից կամ ցանկությունից և կիրառվում են ինտերնետային միջնորդների նկատմամբ՝ անկախ նրանց չափից, հատվածից, գործառնական համատեքստից, սեփականության կառուցվածքից կամ բնույթից (տես ինտերնետային միջնորդների դերերի և պարտականությունների մասին CM/Rec(2018)2 հանձնարարականի 2.1.1 կետը): Այդուհանդերձ, առցանց ատելության դեմ պայքարի միջոցները պետք է ճշգրտվեն՝ ըստ մատուցվող ծառայության՝ մարդու իրավունքների վրա հնարավոր ազդեցության ծանրության (տես ինտերնետային միջնորդների դերերի և պարտականությունների մասին Հանձնարարականի 3-րդ և 4-րդ կետերը և CM/Rec(2018)2 հանձնարարականի 2.1.1 և 2.1.2 կետերը): Ավելին, պետական մարմինների կողմից ցանկացած հարցում, պահանջ կամ այլ գործողություն՝ ուղղված ինտերնետային միջնորդներին՝ մուտքը սահմանափակելու համար (ներառյալ բովանդակության արգելափակումը կամ հեռացումը), կամ ցանկացած այլ միջոց, որը կարող է հանգեցնել խոսքի ազատության իրավունքի սահմանափակման, պետք է սահմանվի օրենքով, հետապնդի Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածով նախատեսված իրավաչափ նպատակներից մեկը, անհրաժեշտ լինի ժողովրդավարական հասարակությունում և համաչափ լինել հետապնդվող նպատակին (ինտերնետային միջնորդների դերերի և պարտականությունների մասին CM/Rec(2018)2 հանձնարարականի 1.3.1 և 1.3.5 կետեր): Եթե ինտերնետային միջնորդներից պահանջվում է ներպետական օրենսդրության համաձայն հեռացնել բովանդակությունը, որը, նրանք կարծիքով, խախտում է մարդու իրավունքների օրենսդրությունը և չափանիշները, նրանք պետք է հետ կանչեն կամ փոփոխեն հարցումը, ուսումնասիրեն ներպետական օրենսդրությունը վիճարկելու իրավական տարբերակները և օգնություն հայցեն շահագրգիռ կողմերից:

Կետ 31-ի վերաբերյալ.

125. Հանձնարարականի 31-րդ կետում նշված մարդու իրավունքների օրենսդրությունը և չափորոշիչները ներառում են Բացատրական հուշագրի 15-րդ և 44-րդ կետերում սահմանված ցանկը, ինչպես նաև Դատարանի համապատասխան նախադեպային իրավունքը, Կիբերհանցագործությունների մասին Կոնվենցիայի թիվ 185 և թիվ 189 Լրացուցիչ արձանագրությունը, ըստ կիրառելիության, ՌԱԵԶ-ի ատելության խոսքի դեմ պայքարի մասին թիվ 15 ԸԲԶ-ն, թիվ 34 ընդհանուր մեկնաբանությունը Մարդու իրավունքների հանձնաժողովի ՔԲԻՄԴ-ի 19-րդ հոդվածի վերաբերյալ՝ կարծիքի և արտահայտվելու ազատությունների մասին, ՌԽՎԶ/Կ/ԳԿ/35-ն՝ «Ռասիստական ատելության խոսքի դեմ պայքար», Ռաբաթի գործողությունների ծրագիրը՝ խտրականության հրահրում հանդիսացող ազգային, ռասայական կամ կրոնական ատելության քարոզչության արգելքի մասին և ՄԱԿ-ի հատուկ ընթացակարգերի մանդատակիրների հատկապես կարծիքի և արտահայտվելու ազատության իրավունքի վերաբերյալ Հատուկ զեկուցողի առաջարկությունները:

126. Առցանց ատելության խոսքի միջազգային և ներպետական իրավական դաշտերի շրջանակներում ինտերնետային միջնորդները պետք է մշակեն իրենց հատուկ քաղաքականությունն ու պայմանները բովանդակության վերահսկողության և տվյալների մշակման վերաբերյալ և հստակ կերպով դրանք ամրագրեն իրենց ծառայության պայմաններում, որոնց հետ բոլոր օգտվողները պետք է համաձայնեն նախքան իրենց հարթակները և համակարգերն օգտագործելը: Այդ քաղաքականություններն ու ծառայության պայմանները պետք է համապատասխանեն տվյալների պաշտպանության կանոններին (տես Եվրոպայի խորհրդի ETS Թիվ 108 Կոնվենցիան Անձնական տվյալների ավտոմատ մշակման գործընթացում անհատների պաշտպանության մասին և 108+ Կոնվենցիան՝ անձնական տվյալների մշակման գործընթացում անձանց պաշտպանության մասին):

127. Ինչ վերաբերում է առցանց ատելության խոսքին, շատ ինտերնետային միջնորդներ, արձա-

գանքելով իրենց իրավական պարտավորություններին, մարդու իրավունքների պարտականություններին և միջազգային և ներպետական իրավական դաշտերի պահանջներին համապատասխանելու աճող հանրային կոչերին, ընդունել են կանոնակարգեր և ստեղծել ենթակառուցվածքներ և մեխանիզմներ, որոնք թույլ են տալիս օգտատերերին նշել առերևույթ վիրավորական բովանդակությունը, որն այնուհետև փոխանցվում է բովանդակության վերահսկողներին՝ դիտարկման համար: Բովանդակության վերահսկողության այս քաղաքականությունը կիրառվում է բովանդակության վերահսկողների և բովանդակության վերահսկողության ավտոմատացված գործիքների կողմից, որոնք գնահատում են, թե արդյոք նման բովանդակությունը համապատասխանում է իրավական պահանջներին և ինտերնետային միջնորդի ծառայության պայմաններին: Ինտերնետային միջնորդները պետք է ապահովեն բովանդակության վերահսկողության համար անհրաժեշտ աշխատակազմը և նրանց համար պատշաճ աշխատանքային պայմանները (տե՛ս նաև ինտերնետային միջնորդների դերերի և պարտականությունների մասին CM/Rec(2018)2 հանձնարարականի կետ 2.3.4):

128. Մարդու իրավունքները հարգելու իրենց կորպորատիվ պարտականությունները կատարելու համար ինտերնետային միջնորդները ալգորիթմական համակարգերի մշակման և տեղակայման գործընթացում, դրանց բովանդակության վերահսկման քաղաքականության և դրանց վերահսկման մեխանիզմների որոշումների կայացման գործընթացում պետք է առաջնորդվեն մարդու իրավունքների օրենսդրության և չափանիշների պահանջներով: Որքան մեծ լինի իրավական պաշտպանության օբյեկտներին ազդեցությունը և հնարավոր վնասը և որքան բարձր լինի ծառայությունների արժեքը մարդու իրավունքների իրականացման համար, այնքան մեծ պետք է լինեն նախազգուշական միջոցները, որոնք միջնորդը պետք է կիրառի իր ծառայության պայմանները և ընթացակարգերը, համայնքային չափանիշներն ու էթիկայի կանոնները մշակելիս և կիրառելիս: Այդ ամենը պետք է արվի վիրավորական խոսքի և պատկերների, ատելության և բռնության հրահրման տարածումը կանխելու նպատակով (տե՛ս ինտերնետային միջնորդների դերերի և պարտականությունների մասին CM/Rec(2018)2 հանձնարարականի 2.1.2 կետը և ալգորիթմական համակարգերի մարդու իրավունքների վրա ազդեցության մասին CM/Rec(2020)1 հանձնարարականը):

129. Ինտերնետային միջնորդների մարդու իրավունքների և ատելության խոսքի քաղաքականության թափանցիկությունը անհրաժեշտ է, ներքին և արտաքին գնահատման միջոցով, ապահովելու համար, որ բովանդակության վերահսկողությունն իսկապես հարգում է մարդու իրավունքները և արդյունավետ կերպով տեղեկացնում օգտատերերին, այն, թե որ վարքագիծն է թույլատրված և որը՝ ոչ (տե՛ս սույն Բացատրական հուշագրի 47-րդ և հաջորդ կետերը և 106-րդ և հաջորդ կետերը, լրացուցիչ մանրամասների համար տե՛ս Բովանդակության վերահսկողության վերաբերյալ ուղեցույցի 40-րդ կետը):

130. Մարդու իրավունքների և ատելության խոսքի գծով քաղաքականության հնարավոր առավելագույն թափանցիկությունն ու հասանելիությունն ապահովելու համար ինտերնետային միջնորդները պետք է մշակեն իրենց ծառայության պայմանները՝ լիովին հարգելով օրենսդրությունը, Դատարանի նախադեպային իրավունքը և Յանձնարարականի 4-րդ կետում նախատեսված չափանիշները: Նրանց ծառայության պայմանները պետք է ներառեն չափանիշներ՝ գնահատելու, վերահսկելու և սահմանափակելու ատելության խոսքը, որը խախտում է քրեական, քաղաքացիական կամ վարչական օրենսդրությունը կամ խախտում է նրանց ծառայության պայմանները: Բացի այդ, նրանք պետք է հրապարակեն բոլոր առնչվող կանոնները և տրամադրեն տեղեկատվություն բողոքարկման ընթացակարգերի և բողոքարկման ձևերի, ինչպես նաև դրանցում կատարված ցանկացած փոփոխության մասին, և դրանք հասանելի դարձնեն հանրությանը բոլոր համապատասխան լեզուներով, ներառյալ տարածաշրջանային և փոքրամասնությունների լեզուները՝ անհրաժեշտության դեպքում և անհրաժեշտության սահմաններում: Ինտերնետային միջնորդները

պետք է նաև թափանցիկ լինեն առաջարկող համակարգերում օգտագործվող պարամետրերի վերաբերյալ և օգտատերերին տեղեկացնեն այս առնչությամբ ցանկացած փոփոխության մասին պատշաճ և հասկանալի ձևով և ժամանակին (մանրամասների համար տե՛ս Բովանդակության վերահսկման ուղեցույցը, 20-րդ և 40-րդ կետերը):

131. Ինտերնետային միջնորդները պետք է ապահովեն, որ սովորական ընթերցողը կարողա- նա հասկանալ իրենց ծառայության պայմանները, կանոններն ու չափանիշները և կանխատեսի դրանց գործնական կիրառման արդյունքները: Չեղարկված, ինտերնետային միջնորդներին առա- ջարկվում է ներկայացնել ատելության խոսքի օրինակներ, որոնք խախտում են օրենսդրությունը կամ դրանց ծառայության պայմանները:

132. Բովանդակության հեռացման մեխանիզմների թափանցիկությունը բարձրացնելու համար ինտերնետային միջնորդները պետք է հրապարակեն պարբերական առցանց հաշվետվություն- ներ, որոնք պարունակում են համապարփակ և տարանջատված տվյալներ ատելության խոսքի հեռացման վերաբերյալ, ներառյալ ատելության խոսքի տեսակների և ձևերի և ատելության խոսք արտադրող օգտատերերի կատեգորիաների մասին (օրինակ՝ ֆիզիկական անձանց, պետական և ոչ պետական սուբյեկտների): Ինտերնետային միջնորդները պետք է նման տեղեկատվությունը տարածեն հետազոտողների, քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունների, ցան- ցերի, հասարակական կազմակերպությունների, հետազոտական կենտրոնների և այլ համապա- տասխան շահագրգիռ կողմերի միջև:

Կետ 32-ի վերաբերյալ .

133. Ջնարավոր ատելության խոսքի վերահսկողության քաղաքականությունը պետք է մշակվի Ջանձնարարականի 4-րդ կետում թվարկված չափանիշների և դրանց փոխազդեցության հիման վրա (մանրամասների համար տե՛ս Բացատրական հուշագրի 32-35 կետերը):

134. Բովանդակությունը հեռացնելու կամ չհեռացնելու տարբերակներից բացի, բովանդակության վերահսկողությունը նախատեսում է մի շարք գործիքներ, ինչպիսիք են վարկանիշի ժամանակա- վոր կամ մշտական իջեցումը, փոխհատուցման դադարեցումը կամ նշում այն մասին, որ տվյալ բովանդակությունը խնդրահարույց է (տե՛ս Բովանդակության վերահսկողության վերաբերյալ ու- ղեցույցը, կետ 13): Որպես ատելության խոսքի համարժեք արձագանք կարող են համարվել նաև այլ տեսակի այնպիսի գործիքներ, ինչպիսին են ատելության խոսքի ուժգնության նվազեցմանն ուղղված, աջակցող նախաձեռնությունները, այդ թվում կրթության ոլորտում, որոնք խրախուսում են ատելության խոսքի դեմ հաղորդում ներկայացնելը, հակախոսքը կամ այլընտրանքային խոսքը, և մարդու իրավունքների, ժողովրդավարական արժեքների և միջխմբային փոխըմբռնման խրա- խուսումը: Նման գործիքները, մասնավորապես, կարող են կիրառվել այնպիսի վիրավորական և վնասակար արտահայտությունների նկատմամբ, որոնք չունեն բավարար ծանրություն, որ Կոն- վենցիայով սահմանված օրինական սահմանափակումների տակ անցնեն (տե՛ս Ջանձնարարա- կանի 3.2 կետը):

Կետ 33-ի վերաբերյալ .

135. Հաշվի առնելով, որ արհեստական ինտելեկտի գործիքները և ավտոմատացված ալգորիթ- մական համակարգերը կարող են լինել կողմնակալ կամ ունենալ այլ թույլ կողմեր, պետք է ստեղծ- վեն մարդկային վերահսկողության մեխանիզմներ՝ ապահովելու համար, որ ամեն անգամ, երբ անհրաժեշտ է պաշտպանել մարդու իրավունքները, ժողովրդավարությունը և օրենքի գերակայու- թյունը, մարդու միջամտությունը հնարավոր լինի (Եվրոպայի խորհրդի Արհեստական ինտելեկտի ժամանակավոր հանձնաժողով (ԱԻԺՀ-ի տեխնիկատնտեսական հիմնավորում, CAHAI(2020)23, կետ 104):

136. Որպեսզի բովանդակության վերահսկողությունը հաշվի առնի համապատասխան իրավական, տեղական, մշակութային, սոցիալ-քաղաքական և պատմական համատեքստերի առանձնահատկությունները, ինտերնետային միջնորդները իրենց բովանդակության վերահսկողության մշակմանը և շարունակական գնահատմանը պետք է ներգրավեն առցանց ատելության խոսքի թիրախավորված խմբերի ներկայացուցիչներին: Նրանք պետք է ապահովեն, որ նման խմբերի մտահոգությունները պատշաճ կերպով հաշվի առնվեն իրենց բովանդակության վերահսկողության գործիքների և գործելակերպի նախագծման, մշակման և ներդրման ժամանակ՝ նպատակ ունենալով ապահովել, որ նրանք հայտնաբերեն և հասցեագրեն ատելության խոսքն իրենց հարթակներում:

137. Հնարավորության դեպքում, բովանդակության վերահսկողությունը պետք է լինի ապակենտրոնացված, հնարավորություն ընձեռելով տեղական մշակույթների և համայնքների պատշաճ մասնակցություն բովանդակության վերահսկողության իրական որոշումներում և թույլ տալով բովանդակության վերահսկողներին ձեռք բերել անհրաժեշտ փորձառություն: Ինտերնետային միջնորդները պետք է համապատասխան մարդկային ռեսուրսներ հատկացնեն բովանդակության վերահսկողության աշխատանքին իրենց կողմից սպասարկվող բոլոր աշխարհագրական տարածքներում: Բովանդակության վերահսկողությունն ապակենտրոնացնելու իրենց ջանքերում ինտերնետային միջնորդները պետք է հաշվի առնեն պետությունների միջև առկա լարվածությունը:

Կետ 34-ի վերաբերյալ.

138. Ինտերնետային միջնորդները հնարավոր ատելության խոսքի պատշաճ գնահատման համար պետք է ներգրավեն բավարար թվով բովանդակության վերահսկողներ:

139. Բովանդակության վերահսկողների անաչառությունը (կողմնակալության բացակայությունը) կարևոր է խուսափելու համար ցանկացած գործոնից, որը կարող է խաթարել բովանդակության վերահսկողության նկատմամբ նրանց մոտեցման թափանցիկությունն ու օբյեկտիվությունը, օրինակ՝ բովանդակությունը զեկուցող կամ հրապարակող անձի հետ փոխկապակցվածությունը:

140. Բովանդակության վերահսկողներին պետք է տրամադրվի համապատասխան նախնական և շարունակական ուսուցում մարդու իրավունքների միջազգային և ներպետական չափանիշների և օրենսդրության վերաբերյալ, որոնք վերաբերում են ատելության խոսքին, այդ չափանիշների և օրենսդրության հարաբերություններին միջնորդների ծառայության պայմանների և ներքին չափանիշների հետ, ինչպես նաև այն գործողությունների վերաբերյալ, որոնք պետք է ձեռնարկվեն շահերի բախման դեպքում: Նման ուսուցումը կարող է իրականացվել ներքին կամ արտաքին կարգով, այդ թվում՝ միջնորդների միավորումների միջոցով: Դասընթացի շրջանակը պետք է համապատասխանի միջնորդների դերի կարևորությանը և այն ազդեցությանը, որը կարող է ունենալ նրանց գործողությունները օգտատերերի՝ արտահայտվելու իրենց ազատությունն իրացնելու ունակության վրա (տե՛ս ինտերնետային միջնորդների դերերի և պարտականությունների մասին CM/Rec(2018)2 2.3.4 կետը): Ատելության խոսքի վերաբերյալ ցանկացած դասընթաց պետք է բովանդակության վերահսկողներին տրամադրի համապատասխան տեղական, մշակութային, սոցիալ-քաղաքական և պատմական համատեքստերի լավ պատկերացում, ինչպես նաև լեզուներին, մասնավորապես փոքրամասնությունների լեզուների անդրադառնալու հնարավորություն, և առաջարկի համապատասխան լեզվաբանական նրբերանգների վերաբերյալ համապարփակ և արդի գիտելիքներ:

141. Բովանդակության վերահսկողները, վստահելի ազդարարները և փաստերը ստուգողները առնչվում են ինչպես մարդկային, այնպես էլ ալգորիթմական համակարգերին: Հետևաբար, ինտերնետային միջնորդները պետք է պատշաճ կերպով բացահայտեն, թե արդյոք օգտատերերը կենթարկվեն ալգորիթմական որոշումների, ներառյալ անհատականացված բովանդակության

վերահսկմանը (տե՛ս մարդու իրավունքների վրա ալգորիթմական համակարգերի ազդեցության մասին CM/Rec (2020)1 հանձնարարականը):

142. Քանի որ բովանդակության վերահսկողները մշտապես առնչվում են վնասակար բովանդակության հետ, հատուկ ուշադրություն պետք է դարձնել նրանց աշխատանքային պայմաններին և հոգեկան վիճակին: Ինտերնետային միջնորդները, հետևաբար, պետք է ապահովեն, որ բովանդակության վերահսկողներին հասանելի լինի համապատասխան հոգեբանական աջակցություն (լրացուցիչ մանրամասների համար տե՛ս ինտերնետային միջնորդների դերերի և պարտականությունների մասին CM/Rec(2018)2 հանձնարարականը, կետ 2.3.4): Ինտերնետային միջնորդները պետք է ապահովեն այդ պահանջների կատարումը նաև այն դեպքում, երբ նրանք բովանդակության վերահսկողությունը փոխանցում են երրորդ կողմերին, որոնք, հնարավոր է, գտնվեն աշխատանքային օրենսդրությամբ նվազ պաշտպանություն տրամադրող այլ երկրներում (տե՛ս Բովանդակության վերահսկողության վերաբերյալ ուղեցույցը, կետ 34):

Կետ 35-ի վերաբերյալ.

143. Քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունները պետք է մուտք ունենան հավաստի և համարժեք տվյալներին, որպեսզի կարողանան նպաստել ազգային իշխանությունների և ինտերնետային միջնորդների ատելության խոսքի քաղաքականության և գործելակերպի բարելավմանը (տե՛ս Բովանդակության վերահսկողության վերաբերյալ ուղեցույցը):

144. Ինտերնետային միջնորդների և քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունների արդյունավետ համագործակցությունը պահանջում է, որ նրանք ներգրավվեն կանոնավոր, ներառական և թափանցիկ երկխոսության մեջ «տեղեկատվության փոխանակման և քննարկման նպատակով, ինչպես նաև խթանելով ինտերնետային միջնորդների հետ կապված նոր տեխնոլոգիական զարգացումների պատասխանատու օգտագործումը, որոնք ազդում են մարդու իրավունքների իրականացման և իրացման, ինչպես նաև հարակից իրավական և քաղաքական խնդիրների վրա» (ինտերնետային միջնորդների դերերի և պարտականությունների մասին CM/Rec(2018)2 հանձնարարական, կետ 12), այդ թվում՝ ատելության խոսքի ոլորտում:

145. Այս համագործակցության նպատակներն ու թիրախները, ինչպես նաև ներգրավված կողմերի պարտականություններն ու պարտավորությունները պետք է հստակորեն սահմանվեն և հաշվի առնեն առցանց միջավայրի արագ փոփոխվող բնույթը:

146. Ինտերնետային միջնորդների և քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունների միջև ատելության խոսքի դեմ պայքարում համագործակցությունը ներառում է առցանց ատելության խոսքի վերաբերյալ հաշվետվությունների մեխանիզմների մշակումն ու շարունակական կատարելագործումը: Նման համագործակցության օրինակ է առցանց ատելության խոսքին հակազդելու 2016 թվականի ԵՄ վարքագծի կանոնագրքի իրականացման գնահատումը: Այն ներառում է մի քանի մոնիտորինգի գործողություններ, որտեղ քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունները մի քանի շաբաթվա ընթացքում ծանուցել են ՏՏ ընկերություններին քրեական օրենսդրության դրույթները առերևույթ խախտող բովանդակության մասին, համաձայն ռասիզմի և այլատյացության որոշ ձևերի և արտահայտությունների դեմ քրեական օրենսդրության միջոցով պայքարելու ԵՄՇՈ 2008/913/JHA-ի դրույթների (լրացուցիչ տեղեկությունների համար տե՛ս Վարքագծի կանոնագրքի 5-րդ գնահատումը, «Փաստաթերթ», հունիս 2020թ.):

Կետ 36-ի վերաբերյալ.

147. Առցանց գովազդային համակարգերը, միկրո թիրախավորումը, բովանդակության ազդեցության ուժեղացման համակարգերը, ինչպես նաև առաջարկությունների համակարգերը տեխնոլոգիաներ են, որոնք անհատականացված բովանդակություն ստեղծելու և տարածելու համար օգտագործում են օգտատերերի տվյալների լայն շրջանակ:

148. Այդ տեխնոլոգիաները կարող են նպաստել ատելության խոսքի, ապատեղեկատվության ընդլայնմանը և խտրական կարծրատիպերի տարածմանը՝ Հանձնարարականի 2-րդ կետում նշված որևէ հիմքով: Այդ համատեքստում արդեն ընդգծվել է, որ առանձնահատուկ ուշադրություն պետք է դարձնել նաև գենդերային հավասարության և գենդերային կարծրատիպերի հետ կապված տեխնոլոգիաների հատուկ մարտահրավերներին, քանի որ այգորիթմների օգտագործումը կարող է փոխանցել և ամրապնդել գոյություն ունեցող գենդերային կարծրատիպերը և նպաստել սեքսիզմի հարատևմանը (սեքսիզմի կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին CM/Rec(2019)1 հանձնարարական):

149. Մշակման բոլոր փուլերում, ներառյալ տվյալների հավաքագրման, ինտերնետային միջնորդները պետք է գնահատեն, թե ինչ ազդեցություն կունենան այդ տեխնոլոգիաները մարդու իրավունքների վրա և խուսափեն ցանկացած հնարավոր կողմնակալությունից, ներառյալ՝ ոչ միտումնավոր կամ թաքնված: Նրանք նաև պետք է գնահատեն խտրականության ռիսկը կամ տվյալների սուբյեկտների մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների վրա այլ բացասական ազդեցությունները: Բացի այդ, նրանք «պետք է քննադատորեն գնահատեն օգտագործված անձնական տվյալների որակը, բնույթը, ծագումը և քանակը՝ նվազեցնելով ոչ անհրաժեշտ, ավելորդ կամ մարգինալ տվյալները մշակման և վերապատրաստման փուլերում, այնուհետև վերահսկեն մոդելի ճշգրտությունը, երբ հասանելի են դառնում նոր տվյալներ» (T-PD(2019)01 Արհեստական ինտելեկտի և տվյալների պաշտպանության ուղեցույց, կետ II.4): Ինտերնետային միջնորդները նաև պետք է ապահովեն այդ համակարգերի թափանցիկությունը, բացատրելիությունը և դրանցից հրաժարվելու կամ համաձայնելու դրույթները:

Կետ 37-ի վերաբերյալ.

150. Բովանդակության վերահսկողությունը, լինի դա մարդու կամ մեքենայի կողմից, անսխալ չէ: Հետևաբար, ինտերնետային միջնորդները պետք է շարունակական հիմունքներով իրականացնեն իրենց արտադրանքի, ծառայությունների, համակարգերի, քաղաքականության և գործելակերպի մարդու իրավունքների ուղղակի կամ անուղղակի ազդեցության վերաբերյալ ներքին գնահատումները: Այս շրջանակում նրանք պետք է պարբերաբար գնահատեն իրենց բովանդակության վերահսկողության համակարգերը՝ հատուկ ուշադրություն դարձնելով արտահայտվելու ազատությանը և անձնական կյանքի հարգման իրավունքին, հավասարությանը և խտրականության բացառմանը, և երաշխավորեն այդ իրավունքների պաշտպանությունը: Գնահատումները պետք է ծառայեն այն քաղաքականության, կանոնակարգերի և միջոցառումների արդյունավետության գնահատմանը, որոնք ինտերնետային միջնորդները կիրառում են ատելության խոսքի դեմ պայքարելու համար և երաշխավորելու, որ նրանք հասնում են իրենց նպատակներին (տե՛ս Հանձնարարականի 26-րդ կետը):

151. Մարդու իրավունքների վրա ազդեցության գնահատումները իրականացվում են հստակ կարգավորող շրջանակում, ներառյալ անկախ կարգավորող մարմնի կամ համապատասխան փորձով անկախ շահագրգիռ կողմերի կողմից վերահսկողությունը, և ներառական և թափանցիկ եղանակով: Գնահատումներն ընդգրկում են ինտերնետային միջնորդների պրոդուկտները, ծառայությունները և համակարգերը (տե՛ս ինտերնետային միջնորդների դերերի և պարտականությունների մասին CM/Rec(2018)2 հանձնարարականը, կետ 2.1.4), ընդ որում ռիսկերի գնահատման չափանիշները հաշվի են առնում, թե արդյոք որևէ անհատ կամ խումբ ատելության խոսքի անհամաչափ ազդեցության տակ է: Այն ծավալը, որով ինտերնետային միջնորդն իրականացնում է մարդու իրավունքների ազդեցության գնահատումները, կախված է դրա չափից (տե՛ս Հանձնարարականի 21-րդ կետը):

152. Մարդու իրավունքների վրա ազդեցության նման գնահատումների ժամանակ ապահովվում

է ատելության խոսքի թիրախային խմբերի ներկայացուցիչների ներգրավվածությունը, հիմնվելով թիրախային համայնքների և շահագրգիռ խմբերի, ներառյալ քաղաքացիական հասարակության և մարզիկնալացված խմբերի տվյալների վրա (տե՛ս ԱԻԺՀ-ի տեխնիկատնտեսական հիմնավորումը՝ CAHAI(2020)23, կետ 106): Ատելության խոսքի թիրախում գտնվող խմբերի ներկայացուցիչների ներգրավումը նախագծման, մշակման և իրականացման գործընթացում նպաստում է առցանց ատելության խոսքի տարածման հետևանքով առաջացած վնասներն առավել արդյունավետ կերպով վերացնելու քաղաքականության և միջոցառումների մշակմանը և իրականացմանը:

153. Գործող միջոցների արդյունավետության բովանդակալից գնահատումն ապահովելու համար ինտերնետային միջնորդները շարունակաբար ենթարկվում են կանոնավոր, անկախ, անաչառ, համապարփակ և արդյունավետ արտաքին ստուգումների (տե՛ս Հանձնարարականի կետ 26-ը և Եվրոպայի խորհրդի Մարդու իրավունքների հանձնակատարի 2019թ., Արհեստական ինտելեկտի բացում. մարդու իրավունքների պաշտպանության 10 քայլ):

154. Օրենքը կարող է սահմանել, որ անկախ ստուգումներն իրականացնում են աուդիտորները կամ անկախ կարգավորող մարմինը: Այլապես, դրանք կարող են իրականացվել երրորդ կողմի կողմից, օրինակ՝ ոլորտում ստեղծված անկախ ինքնակարգավորվող մարմնի, անկախ աուդիտորների կամ քաղաքացիական հասարակության կազմակերպության, որին վստահված է նման խնդիրը:

155. Ինտերնետային միջնորդները ապահովում են ազդեցության գնահատումների և արտաքին ստուգումների հետևողականությունը՝ գործելով դրանց արդյունքների հիման վրա և մշտադիտարկելով և գնահատելով բացահայտված պատասխանների արդյունավետությունը (տե՛ս ինտերնետային միջնորդների դերերի և պարտականությունների մասին CM/Rec(2018)2 հանձնարարականը, կետ 2.1.4):

Մեդիա

Կետ 38-ի վերաբերյալ.

156. Լրագրողների և լրատվամիջոցների համար չափազանց կարևոր է խմբագրական ազատությունը, անկախությունը և ինքնավարությունը՝ հիմնվելով արտահայտվելու ազատության իրավունքի ամուր պաշտպանության վրա (լրացուցիչ մանրամասների համար տե՛ս «Յերսիլդն ընդդեմ Դանիայի», կետ 31, R (97)20 հանձնարարականը «ատելության խոսքի» վերաբերյալ, ETS թիվ 157 Ազգային փոքրամասնությունների պաշտպանության շրջանակային կոնվենցիա, հոդված 9):

157. Հատուկ ուշադրություն պետք է դարձնել և արդյունավետ պաշտպանական միջոցներ հատկացնել լրագրողների իրավիճակի հետ կապված, հատկապես ատելության խոսքի թիրախում գտնվող լրագրողների, ինչպիսիք են կին լրագրողները և փոքրամասնությունների ներկայացուցիչները (տե՛ս լրագրողների և լրատվամիջոցների այլ դերակատարների լրագրության և անվտանգության պաշտպանության մասին CM/Rec(2016)4 հանձնարարականը):

39 և 40-րդ կետերի վերաբերյալ.

158. Մեդիա կազմակերպություններին և լրագրողներին առաջարկվում է խթանել հանդուրժողականության և փոխըմբռնման մշակույթը և նպաստել ատելության խոսքի դեմ պայքարում միջխմբային երկխոսությանը: Այդ նպատակով նրանք պետք է հավատարիմ մնան ինքնակարգավորման չափանիշներին, հաշվի առնեն վերոհիշյալ նպատակները այդ չափանիշներում և վարքագծի կանոններում, ինչպես նաև մշակեն և իրականացնեն համապատասխան վերապատրաստման ծրագրեր լրագրողների համար (տե՛ս մեդիա և հանդուրժողականության մշակույթի խթանման վերաբերյալ թիվ R (97)21 հանձնարարականը, Ազգային փոքրամասնությունների պաշտպանու-

թյան ETS թիվ 157 շրջանակային կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածը և Թվային դարաշրջանում ազգային փոքրամասնությունների և մեդիայի վերաբերյալ 2019թ. Տալլինի ուղեցույցները, ԵԱՀԿ ազգային փոքրամասնությունների հարցերով գերագույն հանձնակատար):

159. Մեդիա կազմակերպությունները պետք է ձեռնարկեն հատուկ, կոնկրետ և նպատակային քայլեր՝ ապահովելու, որ իրենց աշխատուժը լինի բազմազան և ներառական, այդ թվում՝ խմբագրական որոշումների կայացման հարցում: Տեղեկություն փնտրելու, ստանալու, փոխանցելու և տարածելու իրենց ջանքերում նրանք պետք է հայթայթեն բազմաթիվ աղբյուրներ և տարբեր համայնքների ձայներ (տե՛ս ատելության խոսքի դեմ, 2020թ. ՄԱԿ-ի ռազմավարության և գործողությունների ծրագրի 53.1-53.2 կետերը և մեդիայի և հանդուրժողականության մշակույթի խթանման մասին թիվ R(97)21, հանձնարարականի 2-րդ կետը):

160. Հանրային մեդիան իր մանդատի ուժով պետք է լինի տեղեկատվության և տարբեր քաղաքական կարծիքների անաչառ կենսական աղբյուր, ինչը նշանակում է, որ այն պետք է ապահովի քաղաքական կամ տնտեսական միջամտությունից անկախության անհրաժեշտ մակարդակը: Դրանք հատկապես հարմար են բազմակարծության և տարբեր կարծիքների մասին իրազեկման, ինչպես նաև հակադարձող և այլընտրանքային խոսքի խթանման համար, այդ թվում՝ հնարավորություն ընձեռելով հասարակության տարբեր խմբերին տեղեկատվություն ստանալ և տարածել, արտահայտել սեփական տեսակետը և մտքեր փոխանակել: Այս կերպ նրանք կարող են զգալի ներդրում ունենալ սոցիալական համախմբվածության, բոլորին հասանելի մշակութային բազմազանության և բազմակարծիք հաղորդակցության խթանման գործում:

Կետ 41-ի վերաբերյալ.

161. Մեդիա կազմակերպությունները և մեդիա ոլորտի մասնագետները, ներառյալ լրագրողները, պետք է ոչ միայն հետևեն ատելության խոսքին վերաբերող օրենսդրությանը, այլև առանձնահատուկ ուշադրություն դարձնեն մարդու իրավունքների լիարժեք հարգմանն իրենց գործունեության ընթացքում, ինչպես նշված է Նախարարների կոմիտեի՝ Մարդու իրավունքների և բիզնեսի վերաբերյալ CM/Rec(2016)3 հանձնարարականում., «ատելության խոսքի մասին» թիվ R (97)20 հանձնարարականում և մեդիայի և հանդուրժողականության մշակույթի խթանման վերաբերյալ թիվ R (97)21 հանձնարարականում: Սա տարածվում է առցանց միջավայրի վրա, որտեղ, օրինակ, առցանց լրատվամիջոցները, առցանց լրատվական հարթակները կամ լրատվամիջոցների կողմից կառավարվող այլ միջոցները պատասխանատու են ոչ միայն իրենց խմբագրական բովանդակության համար, այլև կարող են պատասխանատվություն կրել ատելության խոսքի ձևով երրորդ կողմի մեկնաբանությունների համար (տե՛ս «Դելֆի ԱՄ-ն ընդդեմ Հստոնիայի», կետ 159):

162. Լրատվամիջոցներին և լրագրողներին առաջարկվում է հանրության ուշադրությունը հրավիրել ատելության խոսքի դեպքերի վրա և բարձրացնել խտրականության, ատելության, բացասական կարծրատիպերի և խարանման հետևանքով պատճառված վնասի մասին իրազեկվածությունը: Գնդրիտ և հավաստի տեղեկատվություն տրամադրելու և տարբեր տեսակետների ավելի լավ ըմբռնումը հեշտացնելու համար լրատվամիջոցները և լրագրողները պետք է ուշադիր լինեն հասարակության տարբեր խմբերին և համայնքներին ձայն տալու հարցում (տե՛ս լրատվամիջոցների բազմակարծության և մեդիայի սեփականության թափանցիկության մասին CM/Rec(2018)1 հանձնարարականը):

163. Լրատվամիջոցները և լրագրողները պետք է զգոն լինեն նախապաշարմունքների տարածման և անհատների և խմբերի վերաբերյալ բացասական կարծրատիպերի առաջացման վտանգների նկատմամբ: Նրանք պետք է խուսափեն անձնական հատկանիշներին և կարգավիճակին անհարկի հղումներից, որոնք կարող են նպաստել նախապաշարմունքներին և անհանդուրժողականությանը, հատկապես հանցագործության, օրենքի և հասարակական կարգի մասին զեկուցելիս:

164. Լրատվական կազմակերպություններին նաև առաջարկվում է ներգրավվել թափանցիկ և մասնակցային անկախ փաստերի ստուգման նախաձեռնություններում, ներառյալ այն ծրագրերը, որոնք ենթադրում են համագործակցություն քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունների, փորձագետների և այլ շահագրգիռ կողմերի հետ՝ երաշխավորելու ճշգրիտ, հավաստի և բազմակարծիք տեղեկատվություն: Հանրային հետաքրքրություն ներկայացնող հարցերի, այդ թվում՝ քրեական կամ հանրային առողջապահական խնդիրների մասին զեկուցումը պահանջում է հատուկ ուշադրություն՝ ստուգելու տեղեկատվության ճշգրտությունը և խուսափելու տեղեկատվության տարածումից, որը կարող է հանգեցնել նախապաշարմունքների և խարանման աճի:

165. Ընտրությունների ժամանակ ՋԼՄ-ները պետք է դիտարկեն ապատեղեկատվությունը, ոչ ստույգ տեղեկատվությունը և քարոզչությունը բացահայտելու հնարավորությունը, մասնավորապես, եթե այդ տեղեկատվությունը թիրախավորում է անձանց և խմբերին իրենց ինքնությանը, ներառյալ փոքրամասնության կամ այլ կարգավիճակի հիման վրա և/կամ վնասում է միջխմբային հարաբերություններին:

Կետ 42-ի վերաբերյալ.

166. Հեռարձակման ոլորտի կարգավորող մարմինները և մեդիայի ինքնակարգավորվող մարմինները իրենց քաղաքականության մշակման հիմքում դնում են ատելության խոսքի դեմ արդյունավետ պայքարելու կոնկրետ սկզբունքներ, միաժամանակ ակտիվորեն խթանելով հանդուրժողականությունը, բազմակարծությունը և կարծիքների բազմազանությունը մեդիայում:

167. Անդամ պետությունները նաև երաշխավորում են տեսալսողական կարգավորող մարմինների անկախությունը մի շարք համապարփակ կանոնների և միջոցների օգնությամբ, որոնք նրանց հնարավորություն են տալիս արդյունավետ իրականացնել իրենց գործառնությունները (լրացուցիչ մանրամասների համար տե՛ս հեռարձակման ոլորտի կարգավորող մարմինների անկախության և գործառնությունների մասին Rec(2000)23 հանձնարարականը և լրագրողների և մեդիա այլ դերակատարների լրագրության և անվտանգության պաշտպանության մասին CM/Rec(2016)4 հանձնարարականը):

Քաղաքացիական հասարակության կազմակերպություններ

Կետ 43-ի վերաբերյալ.

168. Քաղաքացիական հասարակության կազմակերպություններն իրենց գործունեությամբ վճռորոշ դեր են խաղում ատելության խոսքի կանխարգելման և դրա դեմ պայքարում՝ անցանց և առցանց: Նրանց առաջարկվում է մշակել ատելության խոսքի կանխարգելման և դրա դեմ պայքարելու համար հատուկ քաղաքականություն, և, անհրաժեշտության դեպքում, կազմակերպել իրենց անձնակազմի, անդամների և կամավորների համար ուսուցում:

169. Քաղաքացիական հասարակության կազմակերպություններին նաև առաջարկվում է համագործակցել և համակարգել միմյանց միջև այդ աշխատանքը, ատելության խոսքի թիրախ դարձած անհատների և խմբերի հետ աշխատող կազմակերպությունների ներգրավմամբ: Նրանք պետք է նաև համագործակցեն այլ համապատասխան պետական և մասնավոր շահագրգիռ կողմերի հետ՝ ապահովելու ատելության խոսքի կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի համապարփակ մոտեցում:

170. Երբ քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունները դառնում են ատելության խոսքի թիրախ՝ իրենց իրավապաշտպան գործունեության և փոքրամասնություններին և այլ խմբերին աջակցելու պատճառով, մյուս շահագրգիռ կողմերը պետք է համերաշխություն հայտնեն

իրենց: Լրատվամիջոցները պետք է հավասարակշռված և փաստացի տեղեկատվություն տրամադրեն իրենց իրավապաշտպան գործունեության և ցանկացած վիճահարույց գործի վերաբերյալ, որում նրանք կարող են ներգրավված լինել:

171. Քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունները կարևոր ներդրում կարող են ունենալ ատելության խոսքի կանխարգելման և դրա դեմ պայքարում՝ տվյալների հավաքագրման և վերլուծության, ատելության խոսքի մոնիտորինգի, ընդլեկատվության թերզեկուցման խնդրի լուծման, ատելության խոսքի կանխարգելման և դրա դեմ պայքարում ներգրավված այլ շահագրգիռ կողմերի մասնագետների և անձնակազմի վերապատրաստման, ինչպես նաև հակադարձող և այլընտրանքային նարատիվների մշակման և տարածման միջոցով: Անդամ պետությունները և այլ շահագրգիռ կողմերը, ինչպես առաջարկվում է Հանձնարարականի 6 «գ», 17, 26 և 35 կետերում, ատելության խոսքի դեմ պայքարում, ինչպես նաև հաղորդակցության և կրթական արշավների նախագծման, մշակման և իրականացման մեջ պետք է ներգրավեն քաղաքացիական հասարակության կազմակերպություններին՝ ատելության խոսքի և դրա պատճառած վնասների մասին ընդհանուր տեղեկացվածությունը բարձրացնելու համար:

4. ԻՐԱԶԵԿԿԱՆ ԲԱՐՁՐԱՅՈՒՄ, ԿՐԹՈՒԹՅՈՒՆ, ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՈՒՄ և ՀԱԿԱԴԱՐՁՈՂ և ԱՅԼԸՆՏՐԱՆՔԱՅԻՆ ԽՈՍՔԻ ՕԳՏԱԳՈՐԾՈՒՄ

172. Գլուխ 4-ում նշվում են ոչ իրավական միջոցների մասին, որոնք անդամ պետությունները պետք է մշակեն և իրականացնեն ատելության խոսքի բոլոր դրսևորումները կանխելու համար (տե՛ս Հանձնարարականի կետ 3)՝ համագործակցելով այլ շահագրգիռ կողմերի հետ, այդ թվում՝ 3-րդ գլխում թվարկված հիմնական սուբյեկտների:

44 և 45-րդ կետերի վերաբերյալ.

173. Հանձնարարականի 44-րդ և 45-րդ կետերում վերստին հաստատվում են ՌԻՁՎԿ-ի 7-րդ հոդվածում և Ազգային փոքրամասնությունների պաշտպանության ETS թիվ 157 շրջանակային կոնվենցիայի 6.1-րդ հոդվածում նշված սկզբունքները՝ ռասայական խտրականության տանող նախապաշարմունքների դեմ պայքարի կարևորության վերաբերյալ: Այժմ սկզբունքները նաև ընդգծում են ազգերի և ռասայական կամ էթնիկ խմբերի միջև փոխըմբռնման, հանդուրժողականության և բարեկամության խթանման անհրաժեշտությունը, միջմշակութային երկխոսությունը և արդյունավետ միջոցներ ձեռնարկելու անհրաժեշտությունը՝ խթանելու փոխադարձ հարգանքը, փոխըմբռնումը և համագործակցությունը՝ անհապաղ և արդյունավետ միջոցներ ձեռնարկելու համար, մասնավորապես, ուսուցման, կրթության, մշակույթի և տեղեկատվության ոլորտներում: Դատարանն, իր հերթին, ընդգծել է ռասայական խտրականության դեմ պայքարի ուժեղ քաղաքականության անհրաժեշտությունը՝ որպես ատելության խոսքի նվազեցման հիմք՝ հայտարարելով, որ «իշխանությունները պետք է օգտագործեն բոլոր հասանելի միջոցները ռասիզմի դեմ պայքարելու համար՝ դրանով իսկ ամրապնդելով ժողովրդավարության տեսլականը մի հասարակության մասին, որտեղ բազմազանությունը չի ընկալվում որպես սպառնալիք, այլ որպես հարստացման աղբյուր» (ըն՛ս «Աքսուն ընդդեմ Թուրքիայի», կետ 44): Նույնը վերաբերում է ատելության խոսքին, որը հիմնված է այլ հիմքերի վրա, քան ռասիզմը:

174. Ինչպես շարադրված է Հանձնարարականի 1-ին կետում, անդամ պետությունները համապարփակ և արդյունավետ գործողություններ են ձեռնարկում ատելության խոսքի կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի, ինչպես նաև հանդուրժողական և ներառական խոսքի խթանման համար: Այդ միջոցները ձեռնարկվում են ատելության խոսքի բոլոր դրսևորումները կանխելու և դրանց դեմ պայքարելու համար (տե՛ս Հանձնարարականի կետ 3): Համաչափության սկզբունքի համաձայն՝ քաղաքացիական և վարչական իրավունքը կիրառվում է միայն այն դեպքերում, որոնք հասնում

են Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի ուժի մեջ մտնելու համար անհրաժեշտ նվազագույն ծանրության շեմին, իսկ քրեական իրավունքը օգտագործվում է միայն որպես վերջին միջոց և ատելության ամենալուրջ դրսևորումների դեպքում (տե՛ս բացատրական հուշագրի 24-րդ և հաջորդ կետերը և 43-րդ և հաջորդ կետերը):

175. Գլուխ 4-ի առաջարկությունները օգնում են հասկանալ և վերացնել ատելության խոսքի հիմնական պատճառները, կանխել և պայքարել դրա դեմ՝ իրազեկման և կրթության բարելավման միջոցով, ինչպես նաև խթանել խաղաղ, ներառական և արդար հասարակություններ (տե՛ս ատելության խոսքի դեմ ՄԱԿ-ի ռազմավարության և գործողությունների ծրագրի 2-րդ, 7-րդ և 8-րդ պարտավորությունները): Ատելության խոսքի դրդապատճառներից են ապատեղեկատվությունը, բացասական կարծրատիպերը և խարանուրը, քաղաքական նպատակները, անհավասարությունը՝ հիմնված պաշտպանված հատկանիշների և կարգավիճակի վրա, անպատժելիությունը, պատմական կամ ընթացիկ դժգոհությունները, տնտեսական անհավասարությունը երկրի ներսում, ազատ և ապահով քաղաքացիական տարածքի բացակայությունը և առցանց արգելակումը: Բոլոր նման գործոնները ավելի խորը կառուցվածքային խնդիրների ախտանիշներ են, որոնց պետք է անդրադառնան անդամ պետությունները: Ատելության խոսքի և դրա հետ կապված միտումների արձանագրումը, մոնիտորինգը և վերլուծությունը (տես գլուխ 6) կարևոր է դրա հիմնական պատճառները հայտնաբերելու և հասկանալու, կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի արդյունավետ միջոցներ մշակելու համար:

176. Ապատեղեկատվությունը վերաբերում է ակնհայտորեն կեղծ, ոչ ճշգրիտ կամ ապակողմնորոշող տեղեկատվությանը, որը դիտավորյալ ստեղծվել և տարածվել է վնաս պատճառելու կամ հասարակությանը խաբելու միջոցով տնտեսական կամ քաղաքական շահ կորզելու նպատակով (տե՛ս Մեդիա միջավայրի և բարեփոխումների փորձագետների հանձնաժողովի (MSI-REF) Հանձնարարականի նախագիծը Մեդիայի և հաղորդակցության կառավարման սկզբունքների վերաբերյալ Հավելվածի 4-րդ պարբերությունը):

177. Անդամ պետությունները՝ ձեռք բերած փորձի և գիտելիքների հիման վրա, իրենց համապարփակ քաղաքականության, օրենսդրության, ռազմավարության և գործողությունների ծրագրերում ներառում են ատելության խոսքի դեմ ուղղված միջոցառումներ (տե՛ս Հանձնարարականի կետ 5-ը) իրազեկման, կրթության, ուսուցման և խթանման, հակադարձող և այլընտրանքային խոսքի և միջմշակությանը երկխոսության դյուրացման միջոցներ: Նախարարների կոմիտեի հռչակագիրը «Ոչ ատելության խոսքի շարժման» երիտասարդական քարոզարշավի ժառանգության մասին (Decl(29/05/2019), դրա լրացումը CM(2019)42 և ՌԱԵՀ-ի թիվ 15 ԸԶՀ-ը նաև ընդգծում են ատելության խոսքի տարածման և ռիսկի մասին իրազեկման բարձրացման, ատելության խոսքի դեմ առցանց և անցանց դիրքորոշման և պայքարի, ատելության խոսքի կոնկրետ թիրախներին համերաշխություն հայտնելու, ատելության խոսքի թերազնահատված կամ չզեկուցվող դրսևորումների վրա ուշադրություն հրավիրելու, ատելության խոսքին հակադարձող և այլընտրանքային նարատիվների մշակման, ֆորմալ և ոչ ֆորմալ կրթության միջոցով մեդիա և տեղեկատվական գրագիտության ապահովման և միջլորտային և միջինստիտուցիոնալ համագործակցության կարևորությունը: Հարկ է նշել, որ այս միջոցների մի մասը կոնկրետ ազգային համատեքստերում ավելի լավ արդյունք կտա, քանի որ, կախված տարբեր սոցիալական համատեքստերում ատելության խոսքի դիսամիկայից և բնույթից, միջոցների արդյունավետությունը կտարբերվի:

Կետ 46-ի վերաբերյալ.

178. Իրազեկության բարձրացման միջոցները ծառայում են մի քանի նպատակների՝ կապված ատելության խոսքի հետ. դրանք տեղեկացնում են մարդկանց և որոշում կայացնողներին ատելության խոսքի ծավալների և դրա պատճառած վնասի մասին, առաջարկում դրան հակազդելու և փոխհատուցում ստանալու ուղիները և միջոցները (տե՛ս գլուխ 5), անդրադառնում ապատեղեկատվությանը և խթանում մարդու իրավունքների սկզբունքներն ու արժեքները, միջմշակութային երկխոսությունը և բազմազանության ու հավասարության արժևորումը:

179. Անդամ պետությունները և այլ շահագրգիռ կողմերը պետք է ապահովեն, որ քարոզարշավները համապատասխանեցվեն թիրախային լսարանի կարիքներին ուղղված իրենց ուղերձներին և մոտեցումներին: Հնարավորության դեպքում ատելության խոսքի թիրախ դարձած անհատներն ու խմբերը պետք է ներգրավվեն նման արշավների նախագծման և իրականացման գործում: Այս առումով տե՛ս՝ սեռական կողմնորոշման կամ գենդերային ինքնության հիման վրա խտրականության դեմ պայքարի միջոցառումների վերաբերյալ CM/Rec(2010)5 հանձնարարականը, Նախարարների կոմիտեի 2012թ. փետրվարի 1-ի հռչակագիրը Եվրոպայում Ռոմա ազգության ներկայացուցիչների ռասիստական բռնության աճի վերաբերյալ, Խորհրդարանական վեհաժողովի 1743 (2010) բանաձևը՝ «Իսլամը, իսլամիզմը և իսլամաֆոբիան Եվրոպայում», Խորհրդարանական վեհաժողովի 1563 (2007) բանաձևը՝ «Եվրոպայում հակասեմիտիզմի դեմ պայքարը» և Խորհրդարանական վեհաժողովի 2036 (2015) բանաձևը՝ «Եվրոպայում անհանդուրժողականության և խտրականության դեմ պայքարը, հատուկ ուշադրություն դարձնելով քրիստոնյաներին»:

47, 48 և 49-րդ կետերի վերաբերյալ.

180. Մարդու իրավունքների և ժողովրդավարական քաղաքացիության համար կրթության միջոցով մշակվելիք կարողունակությունները ներկայացված են CM/Rec(2010)7 հանձնարարականում, որը վերաբերում է «Հանուն ժողովրդավարական քաղաքացիության կրթության և մարդու իրավունքների կրթության մասին» Եվրոպայի խորհրդի խարտիային: Դրանք ներառում են գիտելիքների, անձնական և սոցիալական հմտությունների զարգացումը, քննադատական մտածողությունը և ըմբռնումը, որոնք նվազեցնում են հակամարտությունները, մեծացնում են հավատքի և էթնիկ խմբերի միջև տարբերությունների գնահատումն ու ըմբռնումը, մարդկային արժանապատվության և ընդհանուր արժեքների նկատմամբ փոխադարձ հարգանքի ձևավորումը, ինչպես նաև խրախուսում են երկխոսությունը և նպաստում բռնության բացառմանը խնդիրների և վեճերի լուծման գործում: Նման իրավասություններն, անշուշտ, ունեն էական նշանակություն՝ հնարավորություն տալով մարդկանց ճանաչելու ատելության խոսքը, այն վտանգը, որը այն ներկայացնում է ժողովրդավարական հասարակության համար, նախաձեռնություններ ձեռնարկել դրա դեմն առնելու համար:

181. Ատելության խոսքի, մասնավորապես, բացասական կարծրատիպերի և նախապաշարմունքների դեմ ուղղված կրթության արձագանքը պետք է ներառի նաև անդամ պետության փոքրամասնության և այլ խմբերի և մեծամասնության մշակույթի, պատմության, լեզվի և կրոնի մասին գիտելիքների փոխանցումը, ինչպես նշված է Ազգային փոքրամասնությունների պաշտպանության մասին ETS թիվ 157 շրջանակային կոնվենցիայի 12-րդ հոդվածում:

182. Համաձայն Համացանցի օգտագործողների համար մարդու իրավունքների ուղեցույցի մասին CM/Rec(2014)6 հանձնարարականի, անդամ պետությունները պետք է ապահովեն, որ օգտատերերը կարողանան օգտվել իրենց իրավունքներից և ազատություններից համացանցում և նվազագույնի հասցնեն առցանց հաղորդակցության միջավայրում ռիսկերը: Ինտերնետային և մեդիա գրագիտության զարգացման վերաբերյալ լրացուցիչ ուղեցույցներ տրված են թվային քաղաքացիության կրթության զարգացման և խթանման մասին CM/Rec(2019)10 հանձնարարա-

կանում և ինտերնետային միջնորդների դերերի և պարտականությունների մասին CM/Rec(2018)2 հանձնարարականում: Վերջինս նաև ընդգծում է տարիքային և գեղեցիկային զգայուն մոտեցման կարևորությունը և համապատասխան շահագրգիռ կողմերի միջև համագործակցության անհրաժեշտությունը, ներառյալ մասնավոր հատվածը, հանրային ծառայություններ մատուցող լրատվամիջոցները, քաղաքացիական հասարակությունը, կրթական հաստատությունները, գիտահետազոտական ինստիտուտները:

183. Ատելության խոսքի դեմ պայքարի արդյունավետ կրթակարգ ստեղծելու համար անդամ պետությունները պետք է ապահովեն ուսուցիչների համապատասխան վերապատրաստում և հասանելի դասագրքեր և համապատասխան առցանց նյութեր: Անդամ պետությունները պետք է նաև վստահեն համապատասխան և անկախ կրթական կազմակերպություններին դասագրքերի, ուսուցման նյութերի և ուսուցման մեթոդների պարբերական գնահատումներ անցկացնել՝ կարծրատիպերը զտելու և հավասարություն ու խտրականության բացառում ապահովելու համար:

184. Մարդու իրավունքների և ժողովրդավարական քաղաքացիության համար կրթության իրականացման գործիքները մշակվել են Եվրոպայի խորհրդի երիտասարդության և կրթության վարչությունների կողմից: Դրանք ընդգրկում են Compass, Compasito և Mirrors կրթական ձեռնարկները, Ժողովրդավարական քաղաքացիության և միջմշակութային երկխոսության ձեռնարկները, Թվային քաղաքացիության կրթական ձեռնարկը և ինտերնետային գրագիտության ձեռնարկը: Այս բոլոր հրապարակումները և ձեռնարկները աջակցում են ֆորմալ և ոչ ֆորմալ ուսուցմանը: Մարդու իրավունքների կրթության միջոցով ատելության խոսքի դեմ պայքարի դրական փորձ, այդ թվում՝ հակադարձող խոսքի կիրառման միջոցով, ձեռք է բերվել «Bookmarks» և «We CAN!» ուսումնական ձեռնարկների օգնությամբ, որոնք մշակվել են Եվրոպայի խորհրդի «Ատելության խոսքի դեմ շարժման» երիտասարդական արշավի համար: Մեկ այլ օգտակար գործիք է 2019թ. ՄԱԿ-ի «Հավատք իրավունքների շրջանակը» և գործիքակազմը, որը կազմվել է ուսուցման հավասարը հավասարին մեթոդաբանության հիման վրա: «Ընդդեմ ատելության» ուսումնասիրության մեջ ներկայացված են քաղաքացիական հասարակության կրթական նախաձեռնությունների պատկերավոր օրինակներ: Ատելության հանցագործությունների և ատելության խոսքի դեմ պայքարի լավ փորձի ուղեցույց, հեղինակներ Թինա Ջակովիչ և Ցվիլջետա Սենտա, 2019 թ.: Այս հրատարակությունում ամփոփված է Խորվաթիայի և Ֆինլանդիայի մի շարք քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունների լավ փորձը:

185. Հանձնարարականի 48-րդ կետը պետք է ընթերցվի 47-րդ, և 49-րդ կետերի հետ կապված: Ատելության խոսքի վերաբերյալ կրթության և իրազեկության բարձրացման նախաձեռնությունները պետք է հարմարեցվեն երեխայի կամ պատանու տարիքին և հասունության մակարդակին, ում նրանք ուղղված են: Երեխայի իրավունքները թվային միջավայրում արգելու, պաշտպանելու և իրականացնելու CM/Rec(2018)7 տրամադրում է հավելյալ մանրամասներ կրթության, իրազեկման բարձրացման նախաձեռնությունների, ծրագրերի և այլ գործիքակազմերի մասին, որոնք պետք է մշակվել երեխաների ներգրավմամբ: Այդ նախաձեռնությունները և գործիքները պետք է ուղղված լինեն խթանելու երեխաների և երիտասարդների առողջ զարգացումը և բարեկեցությունը, ինչպես նաև նրանց իրավունքների և այլոց իրավունքների մասին նրանց տեղեկացվածությունը, ներառյալ թվային միջավայրում: Լրացուցիչ ուղեցույցներ կարելի է գտնել ՄԱԿ-ի Երեխայի իրավունքների կոնվենցիայի 28-րդ և 29-րդ հոդվածներում:

186. Անդամ պետությունները պետք է ապահովեն երեխաների և երիտասարդների բովանդակալից մասնակցությունը բոլոր այն հարցերում, որոնք վերաբերում են նրանց՝ ապահովելով իրավունքները, միջոցները, տարածքը, հնարավորությունները և անհրաժեշտ աջակցությունը երիտասարդության մասնակցությունը բարձրացնելու համար (տե՛ս 2003 թվականի մայիսի 21-ին Եվրոպայի տեղական և տարածքային իշխանությունների կոնգրեսի 10-րդ նստաշրջանին ընդունված երի-

տասարդների մասնակցության վերանայված եվրոպական խարտիան և 2015թ. նոյեմբերի Եվրախորհրդի «Ասա քո կարծիքը» ձեռնարկը):

187. 49-րդ կետում անդամ պետություններին խորհուրդ է տրվում աջակցել նաև կրթական հաստատություններից դուրս ֆորմալ և ոչ ֆորմալ կրթական գործունեությանը և մշակութային ծրագրերին: Այդ նպատակով նրանք կարող են աջակցել այլ հիմնական շահագրգիռ կողմերի, ներառյալ մշակութային հատվածի, նախաձեռնություններին, ավելի լայնորեն պայքարելու ատելության խոսքի դեմ և անդրադառնալու դրա արմատներին (տե՛ս Հանձնարարականի 43-րդ կետը):

Կետ 50-ի վերաբերյալ.

188. Իրավապահ մարմինները, դատախազության և բժշկական ծառայությունների անդամները սովորաբար առաջինն են շփվում ատելության խոսքի թիրախում գտնվողների հետ: Այս մասնագետները պետք է նախնական և շարունակական վերապատրաստում անցնեն իրենց կողմից ակնկալվող մասնագիտական վարքագծի վերաբերյալ, ինչպես նաև բարեհամբույր լինելու և ատելության խոսքի թիրախում գտնվող անձանց հետ շփվելիս զերծ մնան բացասական կարծրատիպերից և կողմնակալության արտահայտելուց: Նրանց արհեստավարժությունը նպաստում է ատելության խոսքի մասին հաղորդմանը, ատելության խոսքի դեպքերի մոնիտորինգի, հետաքննության և պատժման արդյունավետությանը, ինչպես նաև ատելության խոսքի թիրախ դարձած անձանց փոխհատուցման մատչելիությանը:

189. Պետական մարմինների և այլ համապատասխան պետական մարմինների անձնակազմի համար նախատեսված այդ վերապատրաստման ծրագրերը պետք է նրանց համար ապահովեն ատելության խոսքի սահմանման լավ պատկերացում, ատելության խոսքի «սրությունը» գնահատելու համապատասխան չափանիշներ (տե՛ս հանձնարարականի 4-րդ կետը) և նրանց հասանելիք իրավական և այլ պատասխանների համապատասխան շրջանակ: Ազգային իշխանությունների և քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունների պրակտիկայի պատկերավոր օրինակներ բերված են «Ընդդեմ ատելության» ուսումնասիրության մեջ. ատելության հանցագործությունների և ատելության խոսքի դեմ պայքարի լավ փորձի ուղեցույց Թիևա Ջակովիչի և Ցվիջետա Սենտայի կողմից, 2019թ., 54-րդ և հաջորդ էջերը:

Կետ 51-ի վերաբերյալ:

190. Համաձայն 2019 թ. Եվրոպական միության հիմնարար իրավունքների գործակալության «Պատժամիջոցներ, որոնք արդարադատություն են իրականացնում՝ արդարադատություն բռնի հանցագործության տուժողների համար», Մաս III ուսումնասիրության, բռնության ենթարկված բազմաթիվ անձինք ակնկալում են, որ քրեական դատավարության արդյունքում հանցագործները կմտորեն իրենց արածի վերաբերյալ, և, հետևաբար, չեն կրկնի հանցագործությունը: Հաշվի առնելով վերականգնող պատժամիջոցների նկատմամբ տուժողների նման նախապատվությունը, անդամ պետությունները պետք է խթանեն այնպիսի պատժամիջոցներ, որոնք ուղղված կլինեն հանցագործների կարողությանը հասկանալու, որ նրանք խախտել են այլոց արժանապատվությունը և մարդու իրավունքները պաշտպանող դրույթները և, հետևաբար, պատասխանատվություն ստանձնեն իրենց վարքագծի համար:

191. Եվրոպական տարբեր երկրներում իրականացվել են հանցագործություն կատարողների վերապատրաստման ծրագրեր, որոնք համարվում են արդյունավետ: Այդ ծրագրերի նպատակն է փոխել հիմնականում երիտասարդ, արական սեռի, ծայրահեղական ատելության հանցագործություն կատարողների մտածելակերպը, ընկալումը, վերաբերմունքը և, հետևաբար, վարքագիծը: Օրինակների համար տե՛ս՝ Ավստրիայի պրոբացիոն ծառայություն, Dialog statt Hass; Ավստրիական Bundesarbeitsgemeinschaft opferschutzorientierter Täterarbeit, BAG-OTA-ի կնատյաց բռնության վե-

րաբերյալ աշխատանքը, որը մշակել է տուժողների իրավունքները համակարգված կերպով հաշվի առնող վերապատրաստման ծրագրերի չափանիշներ, «Կեցցե՛ ժողովրդավարությունը» գերմաներեն (Demokratie leben!) և «Պատասխանատվություն ստանձնում՝ ասելությունից և բռնությունից կտրվելը» Բելգիայում գործող Հանցագործության կանխարգելման եվրոպական ցանցի նախագիծը; S.A.V.E.Belgium-ի LES ACTIONS նախագիծը, Garda Youth Diversion Projects-ը Իռլանդիայում երիտասարդական հանցագործությունների կանխարգելման համայնքային, բազմաֆունկցիոնալ նախաձեռնություններ են, և «Երիտասարդների հանցագործության նվազեցում» Նիդեռլանդների կառավարության ծրագիրը, որն ունի վերապատրաստման և կրթական բաղադրիչներ երիտասարդ իրավախախտների համար, որն իրականացվում է ազատագրված ժամկետի ավարտին:

Կետ 52-ի վերաբերյալ.

192. Համալսարաններին և դպրոցներին, որոնք ապահովում են լրագրության ծրագրեր և դասընթացներ, ինչպես նաև մեդիա մասնագետներին, լրատվամիջոցներին և ՋԼՄ-ների ինքնակարգավորվող մարմիններին խրախուսվում է իրենց կանոնավոր վերապատրաստման դասընթացներում ներառել լրագրողների և լրատվամիջոցների պարտականությունների և պարտավորությունների վերաբերյալ մոդուլներ՝ կապված խոսքի ազատության իրավունքի իրացման հետ: Դրանք կարող են ներառել դասընթացներ այն մասին, թե ինչպես լուսաբանել ատելության խոսքի դեպքերը՝ առանց նախապաշարմունքները խորացնելու և նկատառումներ մարդու իրավունքների և ներառականության մշակույթի խթանման հետ կապված նրանց դերի վերաբերյալ՝ համաձայն մեդիայի և հանդուրժողականության մշակույթի խթանման վերաբերյալ թիվ R (97)21 հանձնարարականի (տես նաև Հանձնարարականի 38-39-ը կետերը և սույն Բացատրական Հուշագրի 158-160 կետերը): Նման վերապատրաստման դասընթացները պետք է ուժեղացնեն լրագրողների և մեդիա այլ մասնագետների ատելության խոսքը ճանաչելու, հաղորդելու և արձագանքելու, ինչպես նաև ատելության խոսքի կամ նախապաշարմունքների օգտագործումից կամ տարածումից խուսափելու կարողունակությունները:

Կետ 53-ի վերաբերյալ.

193. Հասարակության մեջ իրենց դերի և ազդեցության պատճառով ղեկավար պաշտոններում գտնվող հասարակական գործիչները, այդ թվում՝ քաղաքական գործիչները, բարձրաստիճան պաշտոնյաները, կրոնական, տնտեսական և համայնքային առաջնորդները, պետք է ոչ միայն զերծ մնան ատելության խոսքից, ինչպես նշված է Հանձնարարականի 35-րդ և 36-րդ կետերում, այլ նաև օգնեն վերացնելու այն հակադարձող և այլընտրանքային նարատիվների միջոցով: Նրանք նաև պետք է դատապարտեն ատելության խոսքի կիրառումը և, օգտվելով իրենց դիրքից, նպաստեն միջխմբային փոխըմբռնմանը, այդ թվում՝ համերաշխություն հայտնելով ատելության խոսքի թիրախում գտնվողներին, իրավագործել նրանց և վերականգնել նրանց արժանապատվությունը:

194. Հակադարձող և այլընտրանքային նարատիվները արտահայտություններ են, որոնք նախատեսված են ատելության խոսքի դեմ պայքարելու համար՝ ժխտելով, ապակառուցելով և դատապարտելով այն նարատիվները, որոնց վրա հիմնված է ատելության խոսքը՝ ամրապնդելով այն արժեքները, որոնց սպառնում է ատելության խոսքը, ինչպիսիք են մարդու իրավունքները և ժողովրդավարությունը: Ատելության խոսքին հակադարձող և այլընտրանքային նարատիվները նաև նպաստում են բաց լինելուն, տարբերությունների նկատմամբ հարգանքին, ազատությանը և հավասարությանը: Մինչդեռ հակադարձող խոսքը կարճ և ուղղակի արձագանք է ատելություն պարունակող հաղորդագրություններին, այլընտրանքային խոսքը սովորաբար չի վիճարկում կամ ուղղակիորեն չի վերաբերում ատելության խոսքին, այլ փոխում է քննարկման շրջանակը (տես Եվրոպայի խորհրդի 2017թ. «Մենք ԿԱՐՈՂ ԵՆՔ» ձեռնարկը): Հակադարձող և այլընտրանքային խոսքի ձևերի օգտագործումը հատկապես կարևոր է ատելության խոսքի դեմ պայքարի համար,

որը չի հասնում այն աստիճանի ծանրության , որ հասցեագրվի քրեական, քաղաքացիական կամ վարչական ընթացակարգերով (տե՛ս Հանձնարարականի 3-րդ և 4-րդ կետերը):

195. Այս համատեքստում ատելության խոսքի և անհանդուրժողականության դեմ պայքարում քաղաքական առաջնորդների դերի և պարտականությունների մասին ԵԽԽՎ 2275(2019) բանաձևը կոչ է անում անդամ պետություններին և նրանց խորհրդարաններին իրականացնել բոլոր մակարդակների քաղաքական գործիչներին և ընտրված ներկայացուցիչներին ուղղված տեղեկատվության և իրազեկման միջոցառումներ: Այս գործողությունները պետք է կենտրոնանան ատելության խոսքի և անհանդուրժողականության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի նախաձեռնությունների և միջոցների վրա, ներառյալ միջազգային մակարդակով, ինչպիսիք են 1998 թվականի Եվրոպական քաղաքական կուսակցությունների կանոնադրությունը ոչ ռասիստական հասարակության համար և «Առանց ատելության» խորհրդարանական դաշինքը: Նրանք պետք է հանրային պաշտոնյաներին տրամադրեն վերապատրաստում հիմնարար իրավունքների, հավասարության և խտրականության բացառման վերաբերյալ և խրախուսեն քաղաքական գործիչներին, ներառյալ սոցիալական ցանցերում, դրական հաղորդագրություններ տարածել իրենց երկրներում փոքրամասնությունների վերաբերյալ (ըն՝ս նաև CERD/C/GC/35 Ռասիստական ատելության խոսքի դեմ պայքար, կետ 37, Ռաբաթի գործողությունների ծրագիրը, կետ 57 քաղաքական գործիչների էթիկական կանոնների վերաբերյալ, ՌԱԵՀ-ի թիվ 15 ԸԲՀ ատելության խոսքի դեմ պայքարի վերաբերյալ, կետ 98, Խոսքի ազատության և հավասարության Քեմդեն սկզբունքները, կետ 10.1, ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների գերագույն հանձնակատարի A/HRC/22/17/Add.4 զեկույցը ազգային, ռասայական կամ կրոնական ատելություն հրահրելու արգելքի վերաբերյալ փորձագիտական սեմինարների մասին հավելվածի 36-րդ կետ, և A/HRC/40/58 կրոնի կամ հավատքի ազատություն, Հավելված 1, կետ 22):

Կետ 54-ի վերաբերյալ.

196. Հիմնական կառույցները, ներառյալ իրավահավասարության հարցերով զբաղվող մարմինները և քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունները, հաճախ սերտ կապի մեջ են ատելության խոսքի թիրախում գտնվող անհատների և խմբերի հետ, և, հետևաբար, ունեն հակադարձող և այլընտրանքային խոսքի կիրառումը խթանելու լավ հնարավորություն, անհրաժեշտության դեպքում համագործակցելով թիրախավորված անձանց հետ: Հետևաբար, անդամ պետություններին առաջարկվում է աջակցել նման առանցքային դերակատարների աշխատանքին՝ միաժամանակ ապահովելով, որ նրանք պահպանեն անկախությունը՝ իրենց մանդատի համաձայն կամ որպես համայնքի ներկայացուցիչ իրենց դերում:

197. Հակադարձող և այլընտրանքային խոսքի ազդեցության և այլ տարբեր մեթոդաբանական մոտեցումների, այդ թվում՝ ապատեղեկատվության ազդեցության վերաբերյալ հետազոտությունների շրջանակն աճում է: Այս մոտեցումները ցույց են տալիս, որ հակադարձող խոսքը կարող է կայունացնել սոցիալական ցանցերում ատելության խոսքով հեղեղվելու վտանգի տակ գտնվող խոսակցությունները (տե՛ս, օրինակ, Iamhere International ոչ կառավարական կազմակերպության կողմից կազմված հետազոտության արդյունքները և Ռազմավարական երկխոսության ինստիտուտի ծրագրերն ու հրապարակումները ծայրահեղականության և ապատեղեկատվության դեմ պայքարի վերաբերյալ:

5. ԱԶԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆ ԱՏԵԼՈՒԹՅԱՆ ԽՈՍՔԻ ԹԻՐԱԽ ԴԱՐՁԱԾՆԵՐԻՆ

Կետ 55-ի վերաբերյալ.

198. Ատելության խոսքն ունի լայնածավալ ազդեցություն հասարակության մեջ, որը ոչ միայն ազ-

դում է անմիջական թիրախի կամ տուժողի, այլև ողջ համայնքների և, ի վերջո, ամբողջ հասարակության վրա: Երբ, օրինակ, ատելության խոսքն ուղղված է միգրացիոն ծագում ունեցող նշանավոր անձին, այն հաճախ ազդում է ոչ միայն այդ անձի, այլև նույն երկրից կամ մայրցամաքից ծագում ունեցող բոլոր միգրանտների, կամ ընդհանրապես միգրանտների վրա: Նման ատելության խոսքը կարող է հանգեցնել այն բանի, որ դրա անմիջական թիրախը կամ այլ միգրանտները հեռանան քաղաքական դիսկուրսից և դրանով իսկ ազդեն ժողովրդավարության և ամբողջ հասարակության վրա (տե՛ս, օրինակ, Նորվեգիայի վերաբերյալ ՌԱԵՅ-ի զեկույցում նկարագրված դեպքերը (մոնիտորինգի վեցերորդ շրջան) 44-45 կետեր):

199. Ինչպես նշված է Բացատրական հուշագրի 7-րդ կետում, սույն Հանձնարարականը պարունակում է ոչ միայն ատելության խոսքի անմիջական թիրախին, այլև ատելության խոսքի անուղղակի թիրախներին պաշտպանելու և աջակցելու միջոցներ: Ատելության խոսքի տուժողները հոգեբանական, բժշկական և իրավական աջակցության կարիք ունեն, և անդամ պետությունները պետք է գործադրեն արդյունավետ աջակցության մեխանիզմներ, որոնք կօգնեն ատելության խոսքի թիրախ դարձածներին հաղթահարել կրած վնասը:

200. Անդամ պետությունները կարող են որոշել անկախ պետական կամ մասնավոր մարմիններին (օրինակ՝ մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային կառույցներին կամ իրավահավասարության հարցերով զբաղվող մարմիններին կամ քաղաքացիական հասարակության կազմակերպություններին) հանձնարարել անհրաժեշտ աջակցության մեխանիզմների ստեղծումը: Նման մոտեցումը կարող է նպաստել նաև աջակցության մեխանիզմների անկախությանը: Երբ պետական մարմինները լիազորված են տրամադրել այդ աջակցությունը, քաղաքացիական կազմակերպություններին աջակցության ծառայությունների մատուցման մեջ ներգրավելը շահավետ կարող է լինել, քանի որ դրանք ատելության խոսքի թիրախում գտնվողների համար հաճախ առաջին շփման կետն են:

201. Առցանց ատելության խոսքի տուժողները հատուկ օգնության կարիք ունեն, քանի որ առցանց ատելության խոսքը կարող է հասանելի մնալ երկար ժամանակ, արագորեն տարածվել բազմաթիվ հարթակներում, պահվել և հեշտությամբ վերարտադրվել ավելի ուշ: Այդ ամենը կարող է մեծացնել տուժողների համար վնասը և նրանց կրկնակի զոհականացման հավանականությունը: Աջակցման մեխանիզմների կիրառման համար անհրաժեշտ են հատուկ գիտելիքներ և փորձ այն մասին, թե ինչպես հաջողությամբ անդրադառնալ այդ խնդիրներին, ինչպես նաև կապ հաստատել և հաջողությամբ համագործակցել ինտերնետային միջնորդների և իրավապահ ծառայությունների հետ:

202. Միջազգային և ներպետական իրավունքը հաճախ նախատեսում է քրեական հանցագործությունան և խտրականության զոհերին համար հատուկ աջակցություն: Զոհ հասկացությունը վերաբերում է քրեական, քաղաքացիական կամ վարչական իրավունքը խախտող ատելության խոսքի ամենածանր դրսևորումներից տառապող անձանց (տես Հանձնարարականի 3-րդ կետը): Միջազգային իրավունքում զոհ հասկացությունը հաճախ սահմանվում է որպես ֆիզիկական անձ, ով կրել է վնաս, այդ թվում՝ ֆիզիկական կամ հոգեկան, հուզական տառապանք կամ տնտեսական կորուստ, որը պատճառվել է անդամ պետության քրեական օրենսդրությանը հակասող գործողությունների կամ անգործության (Հանցագործության տուժողներին աջակցության մասին Rec(2006)8 հանձնարարական և Հանցագործության տուժողների մասին 2012/29/ԵՄ հանձնարարականի 2.1.ա հոդված) կամ մարդու իրավունքներին առնչվող միջազգայնորեն ճանաչված նորմերի (1985 թվականի Նոյեմբերի 29-ի ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեայի 40/34 բանաձևով ընդունված «Հանցագործության և իշխանության չարաշահման տուժողների համար արդարադատության հիմնական սկզբունքների մասին» հռչակագրի 1-ին և 19-րդ կետեր) խախտման հետևանքով: ԵՄ իրավահավասարության հրահանգները նմանապես օգտագործում են «խտրականության զոհ»

հասկացությունը նրանց նկատմամբ, ովքեր պաշտպանված են հակախտրականության օրենսդրությամբ, որը հիմնականում քաղաքացիական և վարչական օրենսդրության մաս է կազմում, իսկ քրեական օրենսդրության՝ միայն հատուկ դեպքերում (տես ԵՄ Խորհրդի 2000/43/ԵՅ հրահանգը, որն ամրագրում է անձանց միջև հավասար վերաբերմունքի սկզբունքը՝ անկախ ռասայական կամ էթնիկ ծագումից, կետ 19, և ԵՄ Խորհրդի 2000/78/EC հրահանգը, որը սահմանում է աշխատանքի և զբղվածության մեջ հավասար վերաբերմունքի ընդհանուր շրջանակը, կետ 29): Համաձայն այդ սահմանումների, զոհ հասկացությունը համապատասխան դեպքերում ներառում է նաև տուժողի ընտանիքի անդամներին կամ խնամյալներին:

203. Անհրաժեշտության դեպքում, անդամ պետությունները պետք է տրամադրեն անվճար իրավաբանական և նպատակային օգնություն, բժշկական աջակցություն և հոգեբանական խորհրդատվություն, հատկապես նրանց, ովքեր ենթարկվում են քրեական օրենսդրությամբ արգելված ատելության խոսքի (տե՛ս նաև հանցագործության տուժողներին օգնության մասին Rec(2006)8 հանձնարարականը): Այդ օգնությունը նպատակ ունի մեղմել հանցագործության բացասական հետևանքները և ապահովել, որ տուժողներին տրվի համապարփակ օգնություն՝ համայնքում, տանը և աշխատավայրում: Աջակցության ծառայությունները պետք է տրամադրվեն համապատասխան լեզուներով (տե՛ս ատելության խոսքի դեմ պայքարի վերաբերյալ ՌԱԵԶ-ի թիվ 15 ԸԲԶ-ի 105-106 կետերը և հանցագործության տուժողների իրավունքների, աջակցության և պաշտպանության նվազագույն չափանիշները սահմանող 2012/29/EU հրահանգը): Խտրականության զոհերը պետք է ստանան նույնպիսի աջակցություն, որը հաճախ տրամադրվում է իրավահավասարության հարցերով զբաղվող մարմինների կողմից:

204. Քաղաքացիական իրավաբանական օգնության հետ կապված, ուշադրություն պետք է դարձնել քաղաքացիական և վարչական օրենսդրության ոլորտներում իրավական օգնության սխեմաների օգտավետության և արդյունավետության վերաբերյալ Եվրոպայի խորհրդի Նախարարների կոմիտեի CM(2021)36-add2final ուղեցույցին, որը թույլ է տալիս անդամ պետություններին ընթացակարգեր ունենալ հայտատուի միջոցների և հաջող արդյունքի հավանականության գնահատման համար:

205. Ավելին, կարևոր է, որ շահագրգիռ կողմերը համերաշխություն հայտնեն ատելության խոսքի թիրախ դարձած անձանց: Նրանք պետք է հանդիպեն վերջիններիս և նրանց ներկայացուցիչներին, լսեն նրանց ցուցմունքները և, եթե նպատակահարմար համարեն, հրապարակային հայտարարություններ տարածեն անցանց և առցանց մեդիայի միջոցով, որտեղ կճանաչեն անհատներին, համայնքները և ընդհանուր առմամբ հասարակությանը պատճառված ատելության խոսքի վնասը և կդատապարտեն դրա օգտագործումը (տե՛ս ՌԱԵԶ-ի թիվ 15 ԸԲԶ-ն ատելության խոսքի դեմ պայքարի մասին, կետ 98 և Ատելության խոսքի դեմ ՄԱԿ-ի ռազմավարություն և գործողությունների ծրագիր, գործողություն 6 և գործողություն 8, կետ 37):

Կետ 56-ի վերաբերյալ.

206. Անդամ պետությունները պետք է միջոցներ ձեռնարկեն, որոնք ատելության խոսքի թիրախ դարձած անձանց տեղյակ կպահեն իրենց օրինական իրավունքների և նրանց աջակցելու համար ստեղծված կառույցների մասին: Քաղաքացիական, վարչական և քրեական դատավարության միջոցով փոխհատուցման վերաբերյալ տեղեկատվությունը պետք է հասանելի լինի բանավոր և գրավոր, և հեշտ հասկանալի ձևով: Նման տեղեկատվությունը պետք է նաև թարգմանվի տարածաշրջանային և փոքրամասնությունների լեզուներով, հասանելի դառնա հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար և տարածվի ուղիներով, որոնք մատչելի լինեն նրանց, ովքեր ենթարկվում են ատելության խոսքի թիրախ դառնալու մեծ ռիսկի, ներառյալ փոքրամասնություններին և այլ խմբերին, իրավապաշտպաններին և անձանց, ովքեր զբաղվում են այնպիսի մասնագիտություններով, ինչպիսին լրագրությունն է:

207. Նրանց, ովքեր թիրախ են վիրավորական կամ վնասակար արտահայտությունների, որոնց ծանրության աստիճանը բավարար չէ Կոնվենցիայի համաձայն ազատ խոսքի օրինական սահմանափակումներ կիրառելու համար (տե՛ս Հանձնարարականի 3.2 կետը), պետք է նաև հստակ տեղեկատվություն տրամադրվի մատչելի աջակցության մասին, ներառյալ՝ քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունների միջոցով: Նման ոչ իրավական աջակցությունը կարող է ներառել, օրինակ, հակադարձող խոսքի նախաձեռնություններ, ինչպես նշված է Հանձնարարականի 45-րդ կետում (տես նաև ՄԱԿ-ի ռազմավարություն և գործողությունների ծրագիրը ատելության խոսքի դեմ, Գործողություն 8, կետ 35): Հետևաբար, ատելության խոսքի փոխհատուցման մեխանիզմների վերաբերյալ հանրային տեղեկատվական արշավները պետք է նաև ցույց տան, թե որ աղբյուրներից կարող են աջակցություն ստանալ վիրավորական կամ վնասակար խոսքի թիրախ դարձած անձինք:

Կետ 57-ի վերաբերյալ.

208. Ատելության խոսքի թիրախում գտնվողները հաճախ չեն համարձակվում այդ մասին հայտնել իրավասու մարմիններին: Դրա հնարավոր պատճառները ներկայացված են ատելության խոսքի դեմ պայքարի վերաբերյալ ՌԱԵՀ-ի թիվ 15-ի ԸԲՀ-ի 110-113 և 185-րդ կետերում:

209. Դրանցից է մտավախությունը, որ իրենց հաղորդումները իշխանությունների կողմից լուրջ չեն ընդունվի, կասկածները, թե արդյոք գոյություն ունի արդյունավետ պաշտպանության միջոց, հաղորդումների հետևանքների վախը և դատական գործընթացների բարդության և ծախսերի հետ կապված շփոթությունը: Մեծ Բրիտանիայի NatCen-ի ուսումնասիրությունը՝ «2018 թվականի ատելության հանցագործության տուժողների փորձը» և Հիմնարար իրավունքների եվրոպական գործակալության հարցումը՝ «2020 թվականից ԼԳԲՏԻ իրավահավասարության համելու երկար ճանապարհը» նույնպես մատնանշում են ատելության խոսքի մասին հաղորդում ներկայացելուց խուսափելու խնդիրը, ինչպես նաև որպես ատելության հանցագործություն դասակարգվող միջադեպերի տեսակների թերըմբռնումը:

210. Ատելության խոսք հաղորդող անձանց իրավունքները ապահովելով հանդերձ՝ անդամ պետությունները պետք է հետևողական լինեն ամբաստանյալների իրավունքներին, մասնավորապես՝ վիրավորական կամ կեղծ բողոքների առումով:

211. Ատելության խոսքի հաղորդումը հեշտացնելու նպատակով իրավապահ ծառայությունների անձնակազմը, դատական համակարգը, բժշկական ծառայությունները և այլ համապատասխան մարմինները պետք է զգայուն լինեն ատելության խոսքի թիրախում գտնվող անձանց կարիքների նկատմամբ: Առցանց ատելության խոսքի դեմ պայքարի տուժողների նկատմամբ զգայուն մոտեցման վերաբերյալ լրացուցիչ ուղեցույցներ կարելի է գտնել Եվրոպայի խորհրդի առցանց ատելության խոսքի կառավարման մոդելների հրապարակման 7-րդ գլխում (Ալեքսանդր Բրաուն, 2020թ.):

212. Անդամ պետություններին նաև առաջարկվում է ստեղծել անվճար ազգային հեռախոսակապ ատելության խոսքի թիրախում գտնվողների համար կամ աջակցել դրանց ստեղծմանը (տե՛ս հանցագործության տուժողներին օգնության մասին Rec(2006)8 հանձնարարականը): Դրանք կընդգրկեն ոչ միայն առցանց ատելության խոսքը, այլ նաև համալրեն առցանց ատելության խոսքի հաշվետվությունների մեխանիզմը (տե՛ս Հանձնարարականի կետ 19-ը և ատելության խոսքի դեմ պայքարի վերաբերյալ ՌԱԵՀ-ի թիվ 15 ԸԲՀ-ի կետ 189-ը):

213. Հանցագործության զոհերի աջակցության վերաբերյալ Rec(2006)8 հանձնարարականը անդամ պետություններից պահանջում է ապահովել տուժողի ֆիզիկական և հոգեբանական անձեռնմխելիության պաշտպանությունը ընթացակարգերի բոլոր փուլերում: Ահաբեկման, հաշվեհարդարի կամ կրկնակի զոհականացման վտանգի տակ գտնվող տուժողների համար անհրա-

ժեշտ է ձեռնարկել հատուկ պաշտպանության միջոցներ (տե՛ս նաև ԵՄ Խորհրդի 2000/43 հրահանգի 9-րդ հոդվածը, որը սահմանում է անձանց միջև հավասար վերաբերմունքի սկզբունքը՝ անկախ ռասայական կամ էթնիկ ծագումից):

Դատական և վարչական կամ ներկայացուցչական վճարները կարող են էական խոչընդոտ հանդիսանալ ատելության խոսքի մասին հաղորդելու համար: Ուստի, անվճար իրավաբանական օգնության տրամադրումը (տե՛ս հանձնարարականի 55-րդ կետը և ներպետական մակարդակում ռասիզմի և անհանդուրժողականության դեմ պայքարի իրավահավասարության հարցերով զբաղվող մարմինների մասին ՌԱԵԶ-ի թիվ 2-ը, կետ 16) ևս մեկ կարևոր միջոց է ատելության խոսքի թերհաղորդումը վերացնելու համար:

6. ԱՏԵԼՈՒԹՅԱՆ ԽՈՍՔԻ ՄՈՆԻՏՈՐԻՆԳ և ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ

58 և 59-րդ կետերի վերաբերյալ.

214. Անդամ պետությունները պետք է շարունակաբար մոնիտորինգի ենթարկեն և վերլուծեն ատելության խոսքը, որպեսզի կարողանան արդյունավետ քաղաքականություն, օրենսդրություն, ռազմավարություն և գործողությունների ծրագրեր մշակել դրա կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի համար: Մոնիտորինգի արդյունքները կօգտագործվեն այդ քաղաքականությունների և դրանց ազդեցության շարունակական բարելավման համար:

215. Ատելության խոսքի դեմ նման ապացույցների վրա հիմնված քաղաքականությունը պահանջում է դրա հիմնական պատճառների, կիրառման պատճառ հանդիսացող հանգամանքների, արտահայտման տարբեր ձևերի, կիրառման աստիճանի և ազդեցության լավ պատկերացում: Ատելության խոսքի արձանագրումն ու մոնիտորինգն անչափ կարևոր է նաև ատելության խոսքի ծանրության աստիճանին համապատասխան արձագանքի ձևավորման, մշակման և իրականացման համար: Ատելության խոսքի արձանագրումը և մոնիտորինգը ընդգրկում է ատելության խոսքի բոլոր տարբեր դրսևորումները (տե՛ս Հանձնարարականի կետ 3) և կատարվում ատելության հանցագործությունների վերաբերյալ տվյալների հավաքագրումից առանձնացված, քանի որ այդ երկու երևույթները կարող են տարբեր արձագանք պահանջել:

216. Անդամ պետություններին առաջարկվում է ձեռնարկել իրենց երկրներում ատելության խոսքի տարածման համատեքստերի խորքային ուսումնասիրություններ: Այդ ուսումնասիրությունները, մասնավորապես, պետք է հաշվի կառնեն ատելության խոսքի հետ առնչվող պատմական, քաղաքական և սոցիալ-տնտեսական դժգոհությունները, միջխմբային լարվածությունը և ատելության դրդապատճառներով բռնության դեպքերը: Նման ելակետային ուսումնասիրությունները պետք է հիմնվեն հստակ, հատուկ և համակարգված մեթոդաբանության վրա, որն ընդգրկում է համապատասխան առցանց և անցանց ֆորումները և հարթակները, որտեղ տեղի է ունենում ատելության խոսք:

217. Անդամ պետությունները այնուհետև պետք է տվյալներ հավաքեն և շարունակական կերպով մշտադիտարկեն ատելության խոսքը և լուսաբանեն ատելության խոսքի տարբեր համատեքստերը: Տվյալները պետք է լինեն տարանջատված ըստ տարիքի և սեռի և ընդգրկեն ատելության խոսքի հեղինակներին, թիրախներին, լսարանին և մարտահրավեր նետողներին, ինչպես նաև դրա խստության գնահատման գործոնները (տե՛ս Հանձնարարականի կետ 4) և միջամտությունների արդյունավետությունը: Անհրաժեշտ է տարածել ատելության խոսքի կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի արդյունավետ ռազմավարությունների հետ կապված լավ փորձը (տե՛ս ատելության խոսքի դեմ ՄԱԿ-ի ռազմավարությունը և գործողությունների ծրագիրը, Գործողություն 2 և 3): Նման տվյալների հիման վրա անդամ պետությունները պետք է կատարեն ատելության խոսքի միտումների քանակական և որակական վերլուծություններ՝ ազգային և տեղական մակարդակներում դրսևորումները բա-

ցահայտելու և դրանց հետևելու համար, վերլուծելու դրանց արմատական պատճառները, ներառյալ իրավախախտման դրդապատճառները և հիմքերը (տե՛ս Հանձնարարականի կետ 51) և մշակել նման միտումները և դրսևորումները կանխելու և դրանց դեմ պայքարելու արդյունավետ քաղաքականություն (մանրամասների համար տե՛ս ատելության խոսքի դեմ պայքարի մասին ՌԱԵՀ թիվ 15 ԸԲՀ-ի 78-87 կետերը, Եվրոպայի խորհրդի «խոսքի ազատության և մարդու այլ իրավունքների միջև կապերը», CDDH (2019), 287-րդ կետից սկսած և 436-րդ կետը, և սեքսիզմի կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին CM/Rec(2019)1 հանձնարարականի II.B.1 և II.B.6 կետերը):

218. Այդ նպատակով անդամ պետությունները պետք է համապատասխան պարբերականությամբ անցկացնեն առցանց և անցանց ատելության խոսքի արձանագրման և մոնիտորինգի գծով ազգային, տարածքային և տեղական իշխանությունների կողմից իրականացվող քաղաքականության և ձեռնարկված գործողությունների գնահատում:

219. Անդամ պետություններին առաջարկվում է ատելության խոսքի մոնիտորինգի և վերլուծության մեջ ներառել և օգտագործել նաև միջկառավարական կազմակերպությունների (այդ թվում՝ Եվրոպայի խորհրդի, ներառյալ ՌՀՀ-ի և Մարդու իրավունքների հանձնակատարի, ՏՀԶԿ-ի, ԵՎՐՈՍՍՏՏ-ի, ԵՄ-ի հիմնարար իրավունքների գործակալության և ԵԱՀԿ/ԺՀՄԻՐ-ի), տվյալները և վերլուծությունները, մարդու իրավունքների ազգային կառույցների, ինտերնետային միջնորդների, քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունների, գիտական շրջանակների և այլ շահագրգիռ կողմերի կարողությունները, այդ թվում՝ նրանց, ովքեր աշխատում են ատելության խոսքի թիրախ դարձած անձանց հետ:

Կետ 60-ի վերաբերյալ.

220. Անհրաժեշտ է իրավապահ մարմիններին հանձնարարել քրեական օրենսդրությամբ արգելված ատելության խոսքի մասին բոլոր բողոքների արձանագրումը, ինչպես նաև այդ բողոքների առնչությամբ ձեռնարկված ցանկացած գործողության արդյունքը (մանրամասն տե՛ս ՌԱԵՀ-ի թիվ 15 ԸԲՀ-ն ատելության խոսքի դեմ պայքարի մասին, 78- 83 կետեր):

221. Անդամ պետությունները պետք է ստեղծեն ատելության խոսքի մասին տարանջատված տվյալների արձանագրման համակարգ, որը թույլ կտա համապատասխան շահագրգիռ կողմերին հետևել ատելության խոսքի մասին բողոքներին դատական համակարգի միջոցով՝ մինչ վերջնական որոշումը: Համապատասխան շահագրգիռ կողմերի թվում են քաղաքականություն մշակողները, մարդու իրավունքների ազգային կառույցները, վիճակագրական ծառայությունները և հետազոտողները:

Կետ 61-ի վերաբերյալ.

222. Անհրաժեշտ է լայնորեն տարածել ատելության խոսքի և դրա հետ կապված միտումների վերաբերյալ անդամ պետությունների կողմից հավաքագրվող տվյալները և վերլուծությունները, որպեսզի շահագրգիռ կողմերի լայն շրջանակին հնարավորություն տրվի օգտագործել դրանք ատելության խոսքի կանխարգելման և պայքարի արդյունավետ միջոցներ մշակելու և օգտագործելու համար: Շահագրգիռ կողմերն են ատելության խոսքի կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի ոլորտում հատուկ պատասխանատվություն ունեցող բոլոր մարմիններն ու անհատները, ինչպես նաև քաղաքական գործիչները, կրոնական և համայնքային առաջնորդները, այլ հասարակական գործիչները և մեդիան (տե՛ս ատելության խոսքի դեմ պայքարի մասին ՌԱԵՀ-ի թիվ 15 ԸԲՀ-ի 86-րդ կետը, սույն հանձնարարականի 4-րդ գլուխը և «Լավ և խոստումնալից պրակտիկաների ուղեցույց» խոսքի ազատությունը այլ իրավունքների և ազատությունների հետ համապատասխանեցնելու ճանապարհին, մասնավորապես մշակութային տարբեր կառույցներում, Մարդու իրավունքների ղեկավար կոմիտե՝ CDDH (2019) R91 Հավելված 6, 288-293 կետեր):

223. Այդ նպատակով անդամ պետությունները կարող են ստեղծել հասանելի տվյալների շրջանակ, որը թույլ է տալիս օրինական շահեր ունեցող շահագրգիռ կողմերին և հետազոտողներին մուտք գործել համապատասխան տվյալների շտեմարաններ, ներառյալ առցանց միջավայրի հետ կապված: Տվյալների պաշտպանության ազգային մարմինները պետք է ուղեցույց տան, թե ինչպես ապահովել մուտքի հնարավորությունը՝ Անձնական տվյալների մշակումից անձանց պաշտպանության մասին Եվրոպայի խորհրդի 108+ կոնվենցիային և, անհրաժեշտության դեպքում, Տվյալների ընդհանուր պաշտպանության մասին (ԵՄ) 2016/679 (GDPR) Կանոնակարգին համապատասխան:

7. ՆԵՐՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ և ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆ

Կետ 62-ի վերաբերյալ.

224. Սույն Հանձնարարականի, ինչպես նաև ատելության խոսքի կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի համար մշակված քաղաքականության, ռազմավարության և գործողությունների ծրագրերի կատարման հետևողականությունն ապահովելու համար անհրաժեշտ է համագործակցություն և համակարգում: Համակարգումը նպաստում է համապատասխան օրենսդիր, գործադիր և դատական մարմինների միջև ընդհանուր փոխըմբռնմանը: Իշխանությունները պետք է նաև համագործակցեն և երկխոսեն այլ համապատասխան շահագրգիռ կողմերի հետ (տես Բացատրական հուշագրի 10-րդ կետը): Համագործակցությունը ապահովում է. ատելության խոսքի տարբեր դրսևորումների հստակ պատկերացում և ատելության խոսքի ծանրության աստիճանի գնահատման հնարավորություն, աջակցություն ատելության խոսքի թիրախում գտնվողներին, ոչ իրավական միջոցառումների իրականացում՝ մասնավորապես կրթության ոլորտում, ատելության խոսքի արդյունավետ բացահայտում, մոնիտորինգ և վերլուծություն (տես այս առումով Մարդու իրավունքների և բիզնեսի վերաբերյալ CM/Rec(2016)3 հանձնարարականը, ինտերնետային միջնորդների դերերի և պարտականությունների մասին CM/Rec(2018)2 հանձնարարականը, Ռաբաթի գործողությունների ծրագիրը և ատելության խոսքի դեմ պայքարի մասին ՌԱԵՀ-ի թիվ թիվ 15 ԸԲՀ-ի 193-րդ կետը՝ ատելության խոսքի միջսահմանային տարածմանը վերաբերող հարցերի շուրջ):

225. Ատելության խոսքի համակողմանի և արդյունավետ արձագանքն ապահովելու նպատակով համակարգման և համագործակցության գործընթացում պետք է առանձնահատուկ ուշադրություն հատկացվի ատելության խոսքի թիրախ դարձած մարդկանց ձայնին և կարիքներին:

Կետ 63-ի վերաբերյալ.

226. Համաձայն Հանձնարարականի 1-ին կետի՝ միջազգային մակարդակով կայուն համագործակցությունը ատելության խոսքի դեմ պայքարի համապարփակ մոտեցման մշակման և իրականացման առանցքային գործոնն է: Կարևոր է խուսափել կարգավորման մասնատումից և հակասական օրենսդրություններից, հատկապես առցանց ատելության խոսքի առնչությամբ, որը հատում է ազգային սահմանները և պահանջում է համահունչ փոխգործակցություն ինտերնետ միջնորդների հետ (տես ինտերնետային միջնորդների դերերի և պարտականությունների մասին Բացատրական հուշագրի 82-րդ կետը և CM/Rec(2018)2 հանձնարարականը):

227. Համագործակցության ջանքերն ընդլայնելիս անդամ պետությունները, անհրաժեշտության դեպքում, պետք է նաև հնարավորինս օգտագործեն միջազգային համագործակցության գծով գործող կառուցակարգերը, ինչպիսիք են արտահանձնումը և փոխադարձ իրավական օգնությունը: Այս համատեքստում համապատասխան փաստաթղթերի թվում են, մասնավորապես՝ ETS թիվ 30-ը, Քրեական գործերով փոխօգնության մասին կոնվենցիան և դրա լրացուցիչ արձանագրությունները, ETS թիվ 099 և ETS թիվ 182-ը, ETS թիվ 185-ը, Կիբերհանցագործությունների մասին կոնվենցիան և դրա լրացուցիչ արձանագրությունը, համակարգչային համակարգերի միջոցով կատարված ռա-

սիստական և այլատյաց բնույթի գործողությունների քրեականացման վերաբերյալ ETS թիվ 189-ը:

228. Անդամ պետությունները ոչ միայն պետք է համագործակցեն միջազգային մակարդակով, այլ նաև խրախուսեն համապատասխան շահագրգիռ կողմերին մասնակցել միջազգային ֆորումներին, ինչպիսիք են ՄԱԿ-ի ինտերնետ կառավարման ֆորումը (IGF) և Համացանցի կառավարման եվրոպական երկխոսությունը (EuroDIG): Նրանք պետք է նաև մասնակցեն քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունների կողմից կազմակերպվող քննարկումներին:

229. Նման համագործակցությունը կարող է ներառել . i) երկկողմ և բազմակողմ փոխանակումներ անդամ պետությունների միջև՝ խթանելու և բարձրացնելու ատելության խոսքի դեմ պայքարի լավ փորձի տեսանելիությունը: Դա նաև լավ հնարավորություն է ընձեռնում նրանց միջև փախգործակցությունը զարգացնելու և/կամ համատեղ հետազոտական նախագծեր մշակելու և այդ բնագավառում առկա մեթոդաբանությունները և ռեսուրսները գնահատելու համար. ii) գիտելիքների և ռեսուրսների շտեմարանների ստեղծում. iii) համապատասխան միջազգային և տարածաշրջանային փաստաթղթերի ներդրում և կիրառում, ներառյալ ատելության խոսքի որոշակի արտահայտությունների քրեականացման և հետաքննության վերաբերյալ (տե՛ս Բացատրական հուշագրի 54-րդ և հաջորդ կետերը):

Հանձնարարականը ելնում է այն նախադրյալից, որ ատելության խոսքը խորը արմատավորված, բարդ և բազմաչափ երևույթ է: Այն անմիջական վտանգ է հանդիսանում ժողովրդավարության և մարդու իրավունքների համար:

Ավելի ու ավելի շատ տարածվելով թե՛ առցանց և թե՛ իրական կյանքում՝ այն ոչ միայն խաթարում է մարդկանց հիմնական իրավունքները և հիմնարար ազատությունները, այլև նվաստացնում և հասարակությունից մեկուսացնում է թիրախավորված անհատներին և խմբերին:

Հանձնարարականում տրվում է ատելության խոսքի աշխատանքային սահմանումը, առանձնացնելով վերջինիս տարբեր մակարդակները՝ ըստ դրանց ծանրության, և ընդգծելով ատելության խոսքի դեմ ծանրակշիռ և համաչափ միջոցառումների իրականացման անհրաժեշտությունը: Անդամ պետություններին առաջարկվում է սահմանել քրեական, քաղաքացիական և վարչական իրավունքը միավորող արդյունավետ իրավական և քաղաքականության դաշտ, ինչպես նաև ստեղծել և իրականացնել այլընտրանքային միջոցներ, ներառյալ իրազեկումը, կրթությունը, հակադարձ և այլընտրանքային խոսքի օգտագործումը: Պետություններին կոչ է արվում ստեղծել մեխանիզմներ՝ աջակցելու ատելության խոսքի թիրախում գտնվողներին, իրականացնելու մշտադիտարկում և ներգրավվելու միջազգային համագործակցության և ազգային համակարգման աշխատանքում:

Ուղեցույց է տրամադրվում է նաև այլ համապատասխան շահագրգիռ կողմերին, ովքեր կարևոր դեր են խաղում ատելության խոսքի կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի համապարփակ ռազմավարությունների իրականացման հարցում, այդ թվում՝ պետական պաշտոնյաներին, ընտրված մարմիններին և կուսակցություններին, ինտերնետային միջնորդներին, լրատվամիջոցներին և քաղաքացիական հասարակության կազմակերպություններին:

Հանձնարարականի թարգմանությունն իրականացվել է որպես Եվրոպական միության և Եվրոպայի խորհրդի համաֆինանսավորմամբ իրականացվող ծրագրի մաս: Սույն փաստաթղթում արտահայտված տեսակետները որևէ կերպ չեն արտացոլում Եվրոպական միության պաշտոնական դիրքորոշումը:

Եվրոպական միության անդամ պետությունները որոշում են կայացրել միավորել իրենց գիտելիքները, ռեսուրսները և ճակատագրերը: Անդամ պետությունները միասին կառուցել են կայունության, ժողովրդավարության և կայուն զարգացման տարածաշրջան՝ պահպանելով մշակութային բազմազանությունը, հանդուրժողականությունը և անհատի ազատությունները: Եվրոպական միությունը պատրաստակամ է կիսվել իր ձեռքբերումներով և արժեքներով իր սահմաններից դուրս գտնվող երկրների և ժողովուրդների հետ:

www.europa.eu

Translation co-funded
by the European Union

Եվրոպայի խորհուրդն առաջատարն է մայրցամաքում մարդու իրավունքներով զբաղվող կազմակերպությունների շարքում: Եվրոպայի խորհրդին անդամակցում են 46 պետություններ, այդ թվում՝ Եվրոպական միության բոլոր անդամ պետությունները: Եվրոպայի խորհրդի անդամ բոլոր պետությունները միացել են Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիային՝ որպես մարդու իրավունքների, ժողովրդավարության և իրավունքի գերակայության պաշտպանությանը միտված միջազգային պայմանագրի: Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը վերահսկում է կոնվենցիայի իրագործումն անդամ պետություններում:

www.coe.int

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE